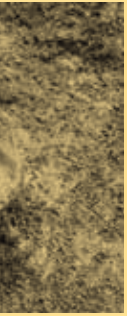

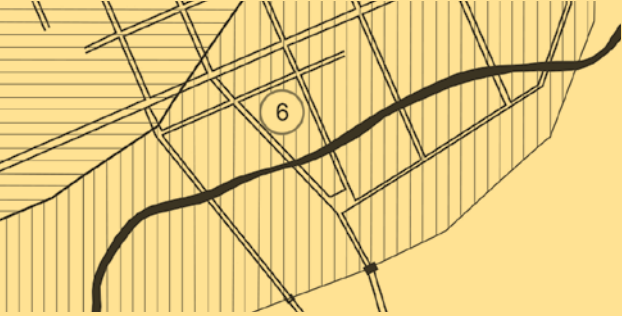
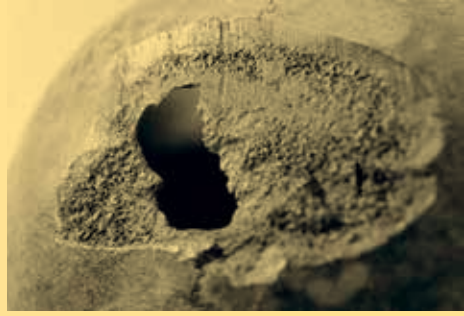
Rural

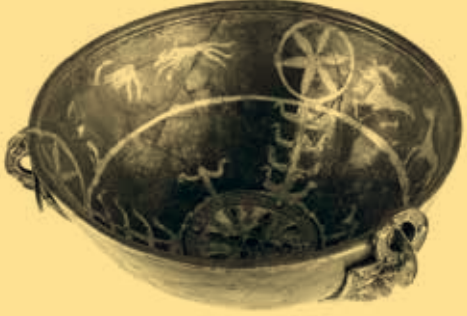
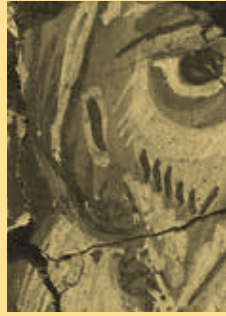
riches &

royal

rags?

HIC REQVIESCIT IN PACE VIR SBL
SEDAIGNVCVSETCVBICVLARIVSRE
CISTHEODERICIQVIVIXITANNPLM
XLDEPOSITVSESTSVBDIIIID
MARTIASBASILIOIVNVCCONS
INDICTIONEQVARTA

'Rural riches & royal rags?

Studies on medieval and modern

archaeology, presented to Frans Theuws'

is published on the occasion of the symposium at the University of Leiden, June 29, 2018.

This publication was made possible by grants from the following persons, institutions and archaeological companies:

Dutch Society for Medieval Archaeology, Cultural Heritage Agency of the Netherlands, Familie Van Daalen, University of Amsterdam, Gemeente Maastricht, Tilburg University, Leerstoel Cultuur in Brabant, Academie voor Erfgoed Brabant, Archol, Diggel Archeologie, Archaeo (Archeologische advisering en ondersteuning), Gemeente Veldhoven.

© SPA-Uitgevers, Zwolle
in cooperation with the Dutch Society for Medieval Archaeology, Amsterdam.

SPA-Uitgevers, Assendorperstraat 174 4,
8012 CE Zwolle, info@spa-uitgevers.nl

Text editor: Marcus A. Roxburgh

Lay-out and cover design: Bregt Balk

Editors: Mirjam Kars, Roos van Oosten,
Marcus A. Roxburgh and Arno Verhoeven
Printing: Ipskamp, Enschede

ISBN 978-90-8932-140-4

Editorial board

Mirjam Kars was introduced to the ins and outs of life, death and burial in the Merovingian period by Frans Theuws as supervisor of her PhD thesis. This created a solid base for her further explorations of this dynamic period. Frans and his Rural Riches team participate with Mirjam on her work on the medieval reference collection for the Portable Antiquities of the Netherlands project, which is much appreciated.

Roos van Oosten is an assistant professor of urban archaeology in Frans Theuws' chairgroup at Leiden University. She also worked alongside Frans Theuws (and D. Tys) when he founded the peer-reviewed journal *Medieval Modern Matters* (MMM). In addition to undergraduate and graduate teaching responsibilities, Van Oosten is working on her NWO VENI-funded project entitled 'Challenging the paradigm of filthy and unhealthy medieval towns'.

Marcus A. Roxburgh is currently at Leiden University working on his PhD research, entitled 'Charlemagne's Workshops', which aims to better understand copper-alloy craft production in early medieval society. The idea for this PhD stemmed from his second MA degree in archaeology, completed at Leiden in 2013, which focused on the composition of early medieval copper-alloy finds from the terps of Frisia. His first MA in field archaeology was gained at the University of York in 2010.

Arno Verhoeven participated in many excavations in the Kempen region in the 1980s and 1990s. In Dommelen he met Frans Theuws, who induced him to study the ceramics of the Kempen region. After his PhD in 1996 he was engaged in the archaeology of the Betuwe freight railway and worked several years for a commercial unit before returning as an assistant professor to the University of Amsterdam in 2005. He was involved in research on proto-urban Tiel and early medieval Leiderdorp.

Rural riches & royal rags?

Studies on medieval and modern archaeology,
presented to Frans Theuws

Edited by:
Mirjam Kars
Roos van Oosten
Marcus A. Roxburgh
Arno Verhoeven

EARLY MEDIEVAL IN THE MIDDLE EAST

*"Godnondeknetter nou dat
weer, die kerk staat nog
grotendeels overeind."
(Frans Theuws in Udhruh,
09 April 2011)*

A new early Christian inscription from the church of Udhruh (South Jordan)

An extra-mural early Christian church is situated next to the Roman legionary fortress at Udhruh (southern Jordan). Several Maltese and Greek crosses were inscribed on the lintels of door openings in this church. During the 2017 field campaign a small, new inscription was discovered. This consisted of a religious formula with an intriguing cross, together forming a powerful symbolic relic from the early Christian times.

Background and research

The village of Udhruh, located 12 km east of Petra (South Jordan), had almost passed into archaeological oblivion until Fawzi Abudanah started large-scale surveys there in the early 2000s.¹ Earlier exploration and subsequent excavations revealed that Udhruh housed an important settlement founded by the Nabataeans (the same people who built Petra), as well as a Roman legionary fortress.² The current village of Udruh is still dominated by a Roman legionary fortress, which became a major centre in Byzantine and Arab times. An antique extramural church is situated at the southwest corner of the fortress. The Mamluks reoccupied the site and after their withdrawal it was frequently visited by the Bedouin as a campsite. Classical literary and archaeological sources point to a long-term development from Nabataean till Islamic times.³ The archaeological variety and the perfect preservation of the area surrounding Udhruh were, in combination with the intriguing site itself, the essential criteria for starting a joint international archaeological project in 2011. The Udhruh Archaeological Project started with GIS-related field surveys and small-scale excavations, with the aim to map and interpret the still visible and standing archaeological remains. This includes the reconstruction of the geomorphology of a 48 km² area surrounding the site at Udhruh. Five years of inventory field work (2011-2015) revealed an actively exploited region with impressive and ingenious investments in agro-hydrological intensification, including building material procurement, communication and security networks, military dominion, settlement devel-

Mark Driessen & Fawzi Abudanah are the project directors of the Udhruh Archaeological Project, in which Frans also participates. Frans has focused on the Udhruh Church since the beginning of the project and we would like to give him this inscription – “discovered in 2017 and unknown to him” – as a present for his 65th birthday.

opment and religious transformations (see figure 1). The religious transformation was part of 2016-2017 research which was funded by the Van Moorsel and Rijnierse foundation.

Literary sources

Udhruh is mentioned under its local name in Greek in several antique literary references from Roman days to the early Islamic period.⁴ One of these – the 6th century Beersheva Tax Edict – states that Udhruh was assessed with 65 *nomismata* (golden coins), paying the highest tax of the 18 towns of the Byzantine province Palaestina Tertia. Udhruh was not only known under its local name, but also under the honorific name of Augustopolis.⁵ Augustopolis is mentioned in eleven of the 49 Petra papyri.⁶ Most of these 6th century Petra papyri are contracts relating to the transition of mainly agricultural property. They also provide information on crop cultivation, plot sizes, and water distribution. People owned holdings in and around Augustopolis, furthermore the Petra papyri also mentioned this town as an administrative centre where properties were registered, and which played a role in the collection of taxes.⁷ Besides being a prosperous town with a highly developed agricultural hinterland,⁸ Augustopolis also gained ecclesiastical status. The Petra papyri mention the Church of the Saint and Glorious Martyr Theodoros in Augustopolis.⁹ Two bishops – both named Johannes of Augustopolis – attended the Ecumenical Council in Ephesus in 431 CE, and the Synod in Jerusalem in 536 CE. Elias, *diachonus en monachus Augusto-*

politanus, signed off the decisions of the Synods in Jerusalem and Constantinople in 536 CE.¹⁰ The presence of Christian Arabs in Udhruh is one of the possible reasons for its peaceful surrender to Mohammed and his armies in 630 CE. To secure peace and safety the communities living in Udhruh, Aqaba and al-Jarba (5.5 km north of Udhruh) agreed to pay a tribute of 100 dinars.¹¹ Udhruh had a special position in those days: an important arbitration took place between competing Muslim parties in 657 CE at a hill just north of the town. This arbitration resulted in the establishment of the Umayyad state.¹² A manuscript from the Sinai Peninsula written by an Egyptian monk for a priest from Udhruh shows that the town still housed a Christian community at the beginning of the 10th century.¹³

Archaeological field work, selection and approach

The extramural church of Udhruh – still largely covered with the debris of centuries – was first explored archaeologically by the French Dominican monk Père Louis-Hugues Vincent in the last decade of the 19th century. In 1898 Vincent – who later became the head of Jerusalem’s *École Biblique et Archéologique Française* – describes entering the church as follows: “*Pénétrant dans l’intérieur par les brèches du mur, nous avons été agréablement surprise d’y reconnaître une église orientée, don’t l’abside principale, engage dans le mur du fond, est encore debout jusqu’à la naissance de la voûte sur quelques points.*”¹⁴ Vincent made a drawing of the upper parts of the walls that were visible at that time, depicting only the nave and the narthex of the church.¹⁵ After that visit the church must have remained nearly untouched for

another century, as can be seen on aerial pictures taken in 1939, 1953, 1980 and 1998.¹⁶ In 2005 major parts of the church were ‘cleared’ of rubble and walls were ‘restored’ by the local representative of the Jordanian Department of Antiquities. This was carried out in a program to make the archaeological heritage of Jordan more visible, attractive and accessible for potential visitors and tourists. The quality of this work was not what we – as archaeologists – would expect today, and has resulted in essential archaeological information having been lost. It proved however exemplary for Frans’ ‘crocodile tears’, as discoveries made during this ‘clearing’ placed the Udhruh extramural church in an extraordinary light. Several parts of the church interior walls were plastered with multi-layer stucco’s containing Christian charcoal graffiti and inscriptions in both Greek and Arabic. Four of the Arabic Christian inscriptions were quite complete and could be dated on the basis of handwriting to the 13th and early 14th centuries.¹⁷ Arabic-Christian communities were still living in Udhruh till the early days of the Mamluk Sultanate, and in these times complex and intriguing bonds were formed between the authorities and the different Christian groups.¹⁸ The last decades of the 13th century were used by the Mamluks to secure the defence of their eastern frontier against Mongol attacks,¹⁹ as can be observed by the reinforcements made at the north-western part of the Udhruh fortress.

Entering the partly ‘cleared’ and ‘restored’ Udhruh church in April 2011, Frans Theuws was – like Père Vincent a century before – pleasantly surprised, uttered some historic words and recognized immediately the potential for

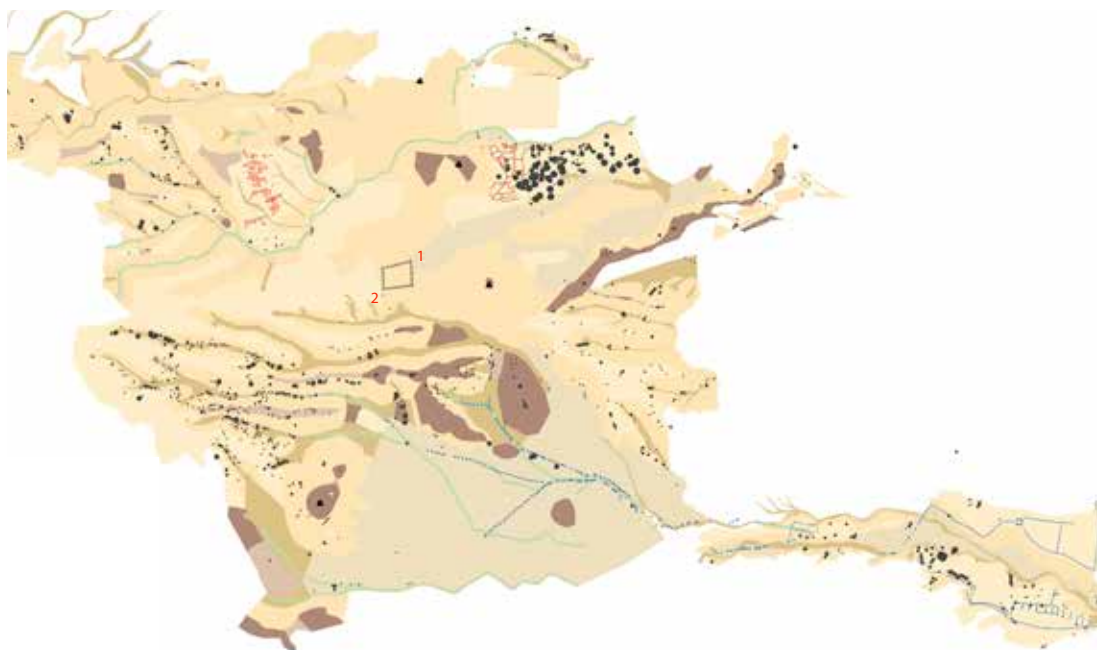

Illustration by Roland Emaus

Fig. 1 Geomorphological map of the 48 km² research area of the Udhruh Archaeological Project showing only Roman military structures, antique hydro-agricultural systems and cairns, made on base of 2011-2015 field seasons. 1) Roman legionary fortress of Udhruh; 2) Byzantine Church.

archaeological research. During our field campaigns in the following years, Frans was predominantly occupied with measuring walls and trying to get grip on the construction history of the church, resulting in a preliminary layout of the different phases (figure 2). Following these years of surveying and noticing the rapidly deteriorating quality of the monument, the result of children using it as a playground and continuous illicit digging, the time was ripe for more intensive research. Funding applications for this research were subsequently awarded by the Van Moorsel and Rijnierse Foundation. We therefore started this research by targeting aspects of religious continuity and transformation in one of the centres of the early Muslim world. This involved undertaking small-scale excavations, examining the 'clearance' spoil heaps, OSL and ¹⁴C dating, transcribing more inscriptions, and making 3D-reconstructions.

The Udhruh Crosses

The most recognizable aspects of Christian symbolism in this church are several crosses depicted on the walls and lintels above the door openings. One cross with flared arms ('Maltese' cross; *croix pattée alisée*) was painted in red on

the northern extension wall of the apse (w₅ in figure 2).²⁰ Coquina limestone lintels with encircled crosses (with dimensions varying from 0.25 m to 0.43 m), formed of four equal slightly flared arms, were used for the door openings to the nave of the church (figure 2).²¹ Père Vincent made a drawing of a lintel with such a cross, flanked by two inscribed palm leaves. This lintel – no longer extant – was placed on top of two architrave end stones, and part of the main door (d₁) leading from the narthex to the nave.²² At present one of these architrave ends is still in place, allowing the calculation of the original door height of 2.53 metres. This is the height measurement between the upper part of the architrave on which the lintel rested, and the top of the mosaic floor, as retrieved at several locations in the nave. The presence of a possible doorsill has not been taken into account for this height indication. Door opening 2 (d₂ in figure 2) with a lintel bearing a similar engraved cross, was a western side entrance to the nave. It has been closed on a later date and had, when still open, a height of 2.00 m.²³ A coquina limestone lintel decorated with a 'Maltese' cross leads from the nave to southern room (r₁₁), with a door height of 1.76 metres. Door opening d₁₆, with similar lintel and cross, is situated in the narthex and connects to a

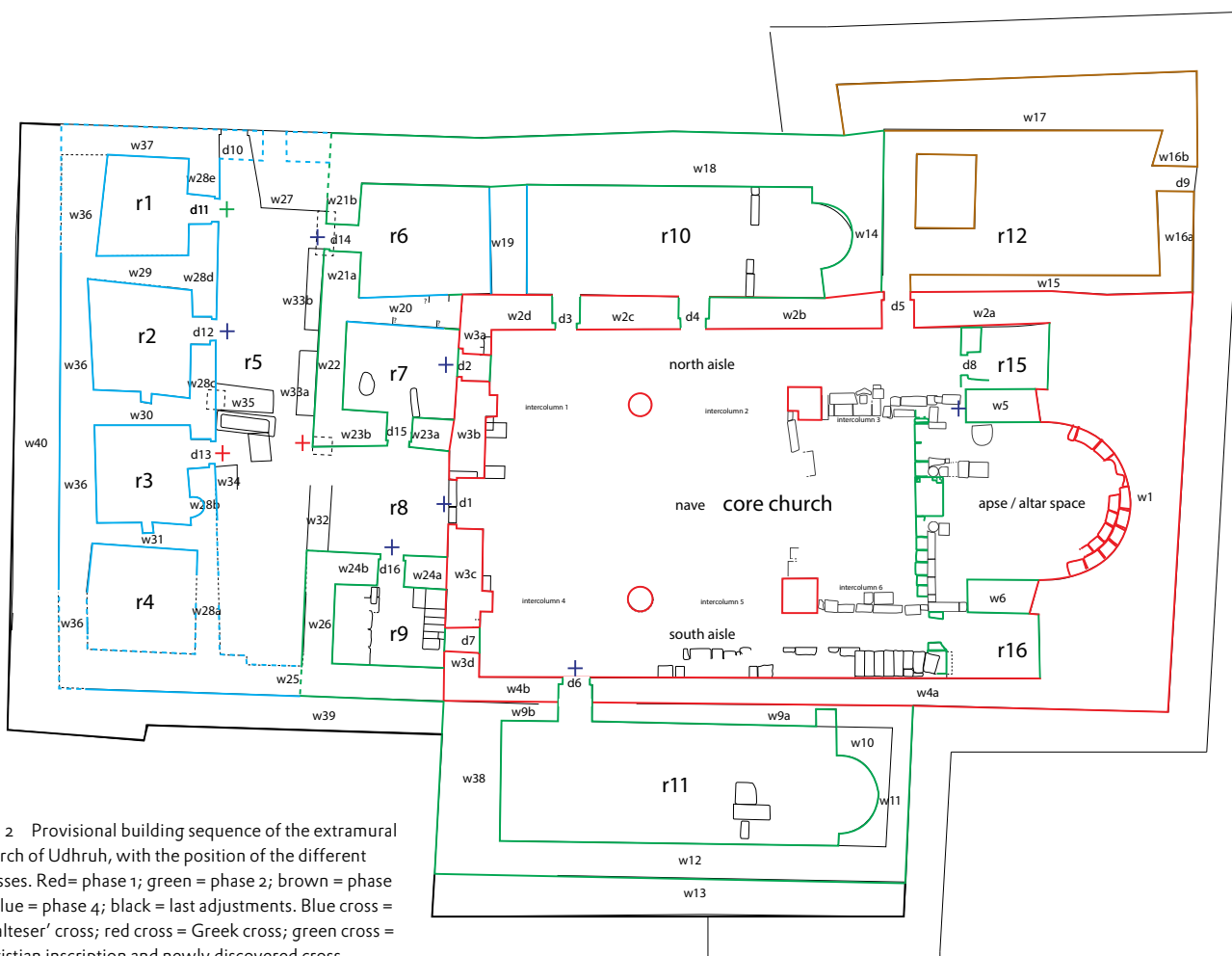

Fig. 2 Provisional building sequence of the extramural church of Udhruh, with the position of the different crosses. Red= phase 1; green = phase 2; brown = phase 3; blue = phase 4; black = last adjustments. Blue cross = 'Maltese' cross; red cross = Greek cross; green cross = Christian inscription and newly discovered cross.

possibly later added room 9. A door height of just 1.35 metres has been calculated, taking account of the above assumptions.²⁴ A low door opening forced people to bow when entering, this might have been a special room requiring such devotion. Corridor (r5) accesses to several small rooms of which all door openings were supplied with a coquina lintel plus engraved cross.²⁵ The lintel to room 3 (d.h. d13 1.67m) had a simply incised Greek cross, while the door posts to rooms 2 and 6 (d.h. d12 1.69m; d14 1.53m) were decorated with encircled 'Maltese' crosses. The lintel of door 12 was not found in-situ anymore, and lays in front of the entrance to the small room 2.²⁶

The last cross – still in original context – was found during the 2017 campaign, when a small team was working on the 3D-scanning of the Church (figure 3). During the basic cleaning of the walls for the 3D scan a new cross came to our attention. We had been passing the lintel with a tiny inscription of only 8.8 x 7.1 cm for years without noticing it, and for Frans this will be a novelty as well. The limestone block situated towards the most north-western room (r1), allowed a door height of 1.62 metres, and was incised with an at first sight unusual cross together with a Greek inscription (figure 4). The text and cross are scratched with simple lines in the coquina limestone lintel. The inscription on the rear sides of the upper part of the cross is an abbreviation for 'Ι(ησοῦ)ς Χ(ριστός): Jesus Christ.²⁷

The cross is depicted as a double cross, a so-called *crux gemina*, with bi-furcated ends. At first sight it is not clear if this is meant to be a cross or a tree. At the foot of the cross/tree, four lines fork out like streams flowing down a hill. Four rivers running from a cross fit very well with the symbolism of early Christian thought, more specifically repre-

senting the conflation of Eden with Golgotha.²⁸ The cross of Christ was connected with the Edenic trees of knowledge and life, and the *arbor vitae*-association was very crucial in early Christian imagination.²⁹ This goes back to the Garden of Eden where the tree of life was connected with the river that divided into four, watering the world.³⁰ Christ is the prime river, leading – through his four evangelists and their gospels – the baptised faithful through to grace and salvation. These waters also represented the final destination in the afterlife, the garden of Paradise.³¹ Through the association with Eden, baptismal water received the beneficial powers of the tree of life – the cross of Christ.³² These rivers also stand for Christ's blood flowing from both a victorious cross, triumphing over death, and a redeeming cross, revealing that the justice of God is redemptive in purpose and gracious in means.³³

A small personal legacy, possibly with a powerful symbolic meaning, was scratched on a doorpost of an Early Christian church. According to Prentice (1906) early Christian inscriptions on lintels were most probably intended as magic formulae with apotropaic powers.³⁴

This at first sight simple, tiny and almost invisible inscription is our present to our colleague and dear friend Frans. We hope you will accept our humble gift, and have all faith that you will come up with a more elaborate explanation of its use and meanings.

With God's will, muttering "*Deo volente*" and "*inshaAllah*", we will continue working on this intriguing church and the religious transformations that took place in this part of the ancient world, and we hope that Frans will accompany and advise us in this intriguing challenge for many, many years to come.

Fig. 3 3D-reconstruction of the Udruh Church.

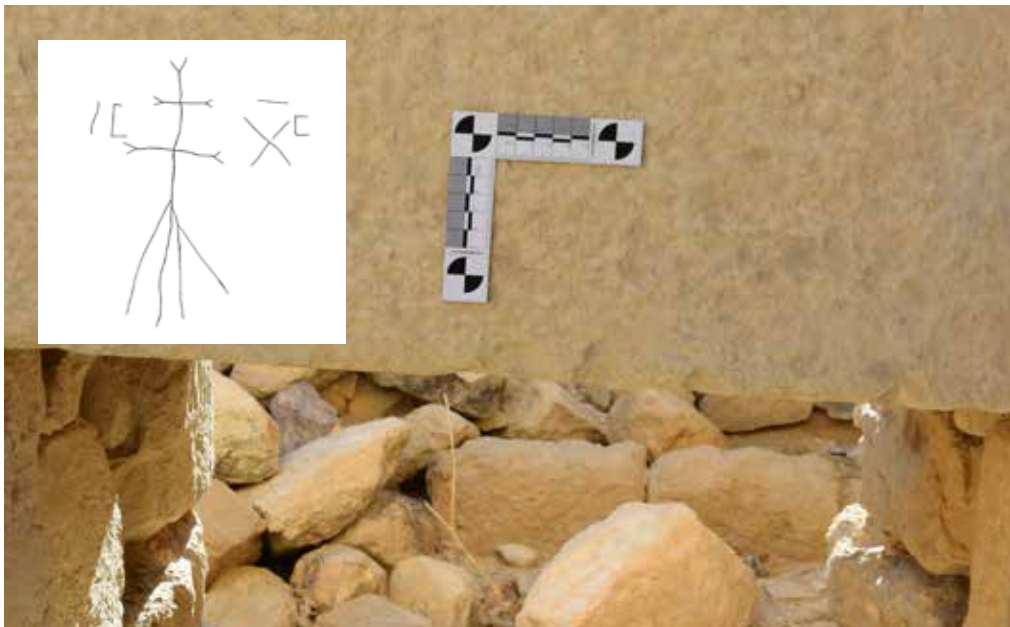

Fig. 4 Christian inscription and newly discovered cross at Udhruh Church.

Acknowledgements

Our gratitude goes to Maarten Sepers for his loyal assistance, his wonderful work on the 3D-reconstructions of the Udhruh Church, and his photographic capacities and memory. We would like to thank Roeland Emaus for the beautiful maps, Jacques van der Vliet for his literature advice, Carol van Driel-Murray for critically reading the text, and Willem Willems (†) whose support was essential for the establishment and the international joint venture of the Udhruh Archaeological Project. This research project would not have been possible without the financial support of the Stichting Van Moorsel and Rijnerse (NWO). And last not but not least we would like to thank Frans Theuws who at first sight immediately recognized the research potential of the Udhruh church.

- 1 Abudanh 2006.
- 2 The Nabataean period in this region dates traditionally from the 3rd -2nd BCE till 106 CE; the date of the establishment of the Roman Province of Arabia, although the material culture and layout of structures remain dominantly Nabataean through large parts of the 2nd and 3rd centuries CE. For earlier expeditions and research in Udhruh see e.g. Brünnow/ von Domaszewski, 1904, 429-462; Glueck 1935, 76; Killick 1990, 249-250. Islamic times for this region start with the Ummayyad periode around 640 CE and end with the arrival of the Ottomans around 1516 CE.
- 3 Fiema 2002, 209-10; Kennedy/ Falahat 2008; al-Salameen et al. 2011.
- 4 Ptolemy *Geographia* (5.16); Stephan of Byzantium (18.18); the Beersheba edict (Di Segni 2004, 151-152); Fiema 2002, 210; al-Salameen et al. 2011, 233, 239-240.
- 5 It is generally accepted that Udhruh can be identified with the Byzantine Augustopolis, see e.g. Abel 1938; Koenen 1996, 188; Fiema 2002, 209; Nasarat et al 2012, 111.
- 6 Augustopolis is mentioned in the following papyri: 3, 7, 8, 9, 10 (Frösén et al. 2002); 19, 25, 30, 31, 32, 36 (Arjava et al. 2007).
- 7 see e.g. Petra papyri 19, 25, 30 and 31 (Arjava et al. 2007).
- 8 Driessen/Abudanh in press.
- 9 Frösén 2004, 142.
- 10 see Fiema 2002, 210, plus references.
- 11 al-Salameen et al. 2011, 233.
- 12 al-Tabarī 1987, 10.
- 13 Fiema 2002, 211.
- 14 Père A.H. Vincent in Brünnow/ von Domaszewski, 1904, 461.
- 15 ibidem.
- 16 These were taken respectively by M. Aurel Stein, the Royal Air Force, the Royal Jordanian Geographic Centre and David Kennedy.
- 17 al-Salameen et al. 2011, 234-237. al-Tabarī 1987, 10.
- 18 see e.g. Pahlitzsch 2005, plus listed references.
- 19 Walker 2013, 184-185.
- 20 For the cross see e.g. Dinkler/ Dinkler-Schubert 1995, 25-26.
- 21 For similar crosses on lentils see Dinkler/ Dinkler-Schubert 1995, 92-98, plus listed references.
- 22 Père A.H. Vincent in Brünnow/ von Domaszewski, 1904, 461.
- 23 The walls next to the other western side door into the church (d7) collapsed, and no lintel has been retrieved yet.
- 24 The narthex will only be excavated during 2018 field campaign, so an adjustment in floor level is still possible. Such an adjustment will however be limited because of the subterranean space below the narthex and room 7, which connects to a plastered cistern (below r5 between w34-35).
- 25 At the collapsed entrance to room 4 no lintel has been found.
- 26 Three more blocks with crosses – two with partly readable Greek inscriptions – will not be treated here, because the original locations of these are unknown. These blocks were retrieved in spoil heaps outside the church, and will be part of another more detailed publication.
- 27 Regional parallels are retrieved in/ around Petra, at the Church-Chapel on the Mountain of Aaron (Frösén/ Sironen/ Fiema 2008, 276), and near the track to ed-Deir in a cave above a water basin (Lindner 1983, 102). Several types of bread stamps have a cross framed by IC XC (NHKA) to mark bread for ecclesiastical use (Galavaris 1970).
- 28 see e.g. Dinkler/ Dinkler-Schubert 1995, 92, 105, 121, 125, plus listed references; Jensen 2017, 87-88.
- 29 Young 2015, 44-57; Jensen 2017, 29-32.
- 30 Mackie 2003, 134; Young 2015, 57.
- 31 Dinkler/ Dinkler-Schubert 1995, 121; Mackie 2003, 134.
- 32 Van Moorsel 1979, 414; Young 2015, 57.
- 33 Mackie 2003, 134.
- 34 Prentice 1906.

Bibliography

Archives

Nationaal Archief 's-Gravenhage

Inventaris Hingman, Hoflanden onder Delft nr. 2341.

Archives de la Société des Missionnaires d'Afrique (A.G.M.Afr.), Rome:

B.3/631-1: Letter from Alfred-Louis Delattre to Archbishop Charles Lavigerie (27 December 1875).

B.3/631-3: Letter from Alfred-Louis Delattre to Charles Lavigerie in Algiers (2 September 1878).

B4-1: "Lettre circulaire de Monseigneur l'archevêque d'Alger au clergé de son diocèse relativement aux recherches archéologiques recommandés par le Concile Provincial d'Alger et Ordonnance portant création d'une commission diocésaine d'archéologie" (March 19, 1877).

Sources

Acta Sanctorum maii. Tomus 4 (Antwerp 1685).

Aldhelmus, *Enigmata*.

Annales Bertiniani, (ed.) R. Rau, 1958: *Quellen zur karolingischen Reichsgeschichte. Zweiter Teil* (Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters 6), Darmstadt, 11-287.

Camps, H.P.H., Oorkondenboek van Noord-Brabant tot 1312. I. De Meierij van 's-Hertogenbosch (met de heerlijkheid Gemert). 's-Gravenhage.

Cantatorium sive Chronicon Sancti Huberti, (ed.) K. Hanquet, 1906: *La Chronique de Saint-Hubert dite "Cantatorium"*. Nouvelle édition, Bruxelles.

Cassiodori senatoris, *Variae*, (ed.) Th. Mommsen 1894: *Monumenta Germaniae Historica*, Auctores Antiquissimi XI), Berlin.

Chronicon Tiense (1789), Johannes Diderick van Leeuwen, printed version of book 6, Tiel.

Corippus, *In Laude Iustini*, Lib II. 115, translated in A. Cameron, 1976: *Flavius Cresconius Corippus, In laudem Iustini Augusti minoris*, London.

Dijkhof, E., 2005: *Oorkondeboek van Holland en Zeeland V. 's-Gravenhage*.

Dillo, M./G.A.M. Van Synghel (eds.), 2000: *Oorkondenboek van Noord-Brabant tot 1312, II. De heerlijkheden Breda en Bergen op Zoom*, Den Haag.

Einhard, *Translatio et miracula Sanctorum Marcellini et Petri*, (ed.) G. Waitz, 1888: *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores XV* 1, Hannover, 239-264; (ed.) D. Kies et al., 2015: *Translation und Wunder der heiligen Marcellinus und Petrus* (Acta Einhardi 2), Seligenstadt; (transl.) P.E. Dutton, 1998: *Charlemagne's Courtier. The Complete Einhard*, Peterborough/New York/London.

Fruin, R., 1866: *Informacie up den Staet faculteyt ende gelegenheit van de steden ende dorpen van Holland ende Vrieslant om daernaet te regulieren de nyewe schiltale, gedaan in den jaere MDXIV*, Leiden.

Gesta abbatum Trudonensium. Continuatio tertia, (ed.) R. Koepke 1852, *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores X*, Hannover, 361-448.

Gislebert of Saint-Trond, *Gesta abbatum Trudonensium VIII-XIII*, (ed.) P. Tombeur, 2013: *Gesta abbatum Trudonensium VIII-XIII. Liber IX opus intextum Rodulphi Trudonensis* (Corpus Christianorum. Continuatio Mediaevalis 257 A) Turnhout.

Gregorius Magnus, *Registrum epistularum*.

Gregory of Tours. *The History of the Franks*. Translated with an Introduction by L. Thorpe 1977. Harmondsworth etc.

Hieronymus, *Epistulae* - LLT-A, Cl. 0620, epist. 1, translated in F. Wright, 1933: *Selected Letters of St. Jerome*, London.

Hinkmar von Reims, *Vita Remigii episcopi Remensis auctore Hincmaro*, (ed.) B. Krusch, 1896: *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores rerum Merovingicarum 3*: *Passiones vitaeque sanctorum aevi Merovingici et antiquorum aliquot* (I), Hannover, 239-349.

Historia Augusta, 16.1, translated in D. Magie, 1922: *The Scriptores Historiae Augustae*, vol 3, London.

Isidorus Hispalensis, *Etymologiarum*

Koch, A.C.F., 1970: *Oorkondeboek van Holland en Zeeland I. 's-Gravenhage*.

Kruisheer, J.G., 1997: *Oorkondenboek Holland en Zeeland IV 1278-1291*. Assen.

Lex Frisionum, (ed.) K. von Richthofen 1863: *Monumenta Germaniae Historica*, LL 3,3. Hannover, 631-711.

Lex Ribuariorum, (ed.) K. A. Eckhardt 1954: *Monumenta Germaniae Historica, Leges Nationum Germanicarum* 3,2. Hannover.

Miracula antiqua Trudonis Hasbaniensis, (ed.) J. Brassine, 1935: Une source du livre II des *Miracula sancti Trudonis*, *Bulletin de la Société d'art et d'histoire du diocèse de Liège*, 26, 39-52.

Miracula Remacii Stabulensis (vita secunda) ed. R. Koepke, 1984: *Monumenta Germaniae Historica, SS 7 Hannover*.

Muller, S. (ed.), 1920: *Oorkondenboek van het Sticht Utrecht tot 1301, I*, Utrecht.

Nicolaus, *Vita Landiberti episcopi Traiectensis auctore Nicolao*, (ed.) B. Krusch, 1913: *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores rerum Merovingicarum* 6, Hannover/Leipzig, 407-429.

Pactus Legis Salicae, (ed.) K.A. Eckhardt, 1962: *Monumenta Germaniae Historica, Leges Nationum Germanicarum* 4,1. Hannover. Translation into German language: K. A. Eckhardt, 1955: *Pactus Legis Salicae II.1: 65-Titel-Text*, Göttingen (Germanenrechte Neue Folge, Westgermanisches Recht 2,1).

Pliny the elder, *Naturalis Historia*, (ed.) K.F.Th. Mayhoff, 1875-1906: *Leipzig* (Perseus Collection: Greek and Roman Materials at www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0138, accessed 19 December 2017).

Sloet van de Beele, L.A.W., *Wilhelmus de Berchen. De nobili principatu Gelrie et eius origine*, Hagae Comitum 1870, 1-128.

Stepelinus, *Miracula Trudonis Hasbaniensis, liber secundus*, (ed.), O. Holder-Egger, 1888: *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores XV* 2, Hannover, 821-830.

Sulpicius Severus, *Leben des Heiligen Martin = Vita Sancti Martini: lateinisch und deutsch*, ed. K. Smolak 1977, Eisenstadt.

Tertullianus, *De cultu feminarum*

Theobaldus, *Vita s. Gummari Confessoris*, (ed.) J. Carmandet, 1868: *Acta Sanctorum, October V. Dies X-XI, Parisii/Romae*, 682-689.

Venantius Fortunatus, *Vita S. Radegundis*, (ed.) B. Krusch, 1888: *Monumenta Germaniae Historica, Scriptores Rerum Merovingicarum* 2. Hannover.

Vita Caroli Magni.

Vita Eligii episcopus Noviomagensis, (ed.) B. Krusch, 1913: *Monumenta Germaniae Historica, Scriptores Rerum Merovingicarum* 2, Hannover.

Vita s. Landibert episcopi Traiectensis vetustissima, (ed.) B. Krusch, 1913: *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores rerum Merovingicarum VI*, Hannover/Leipzig, 353-384. *The Narrative Sources from the Medieval Low Countries*, at www.narrative-sources.be.

A

Aarts, B., 1972: *Ter Borch te Oisterwijk als burcht, De Kleine Meierij* 23, 63-71.

Aarts, B., 1981: *Ter Borch, faktor in de middeleeuwse geschiedenis der 'Tilburgers'*, in J.A.J. Becx/A.J.A. van Loon/R.M. Peeters/G.J.W. Steijns (eds.), 1981 [1982]: *De Lindeboom. Jaarboek V*, Tilburg, 48-69.

Aarts, B., 1992: *Texandrië, van omstrede gouwbebriep naar integratie in het hertogdom. Hoofdlin en vraagtekens*, in H. van Doremalen/H. de Kok/R. Peeters/G. Steijns (eds.), 1992: *Geworteld in Taxandria. Historische aspecten van de relatie Tilburg-Turnhout*, Tilburg/Turnhout, 6-42.

Aarts, B., 1994: *Ansfried, graaf en bisschop. Een stand van zaken*, in J. Coolen/J. Forschelen (eds.), 1994: *"Opera Omnia" II. Een verzameling geschied- en heemkundige opstellen*, Thorn, 7-85.

Aarts, B., 2015: *Landen en Tilburg-Oisterwijk: dynastieke banden en wederzijdse motte-burchten*, *Ons Landens Erfdeel* 38, nr. 89, 1-10.

Aarts, B., 2016a: *Landen en Tilburg-Oisterwijk: dynastieke banden en wederzijdse motte-burchten*, *De Kleine Meierij* 67, nr. 1, 19-34.

Aarts, B., 2016b: *Vroege burchten in het hertogdom Brabant. Inventarisatie en analyse*, in B. Aarts/

R. Gruben (eds.), 2016: *Noord-Brabantse kastelen. Nieuwe ontwikkelingen in de archeologie en de bouwgeschiedenis van het kasteelonderzoek*, Tilburg (Het Brabants Kasteel 36, 2013), 5-31.

Aarts, B., 2016c: *De komst van de Giselberten naar 'Tilburg', Tilburg. Tijdschrift voor geschiedenis, monumenten en cultuur* 34, 55-62.

Aarts, J./S. Heeren, 2017: *Buried Batavians: mortuary rituals of a rural frontier community*, in J. Pearce/J. Weekes (eds.), 2017: *Death as a process. The archaeology of the Roman funeral*, Oxford, 123-154.

Abel, F.-M., 1938. *Geographie de la Palestine*. Paris.

Åberg, N., 1947: *The occident and the orient in the art of the seventh century. Part III. The Merovingian Empire*, Stockholm.

Abudanh, F., 2006: *Settlement Patterns and Military Organisation in the Region of Udhruh (Southern Jordan) in the Roman and Byzantine Periods* (Unpublished PhD-thesis Newcastle upon Tyne University, Newcastle upon Tyne).

Adam, R., 2005: *La Vita Landiberti Leodiensis (ca 1144-1145) du chanoine Nicolas de Liège. Étude sur l'écriture hagiographique à Liège aux XIIIe siècle*, *Le Moyen Age* 111, 503-528. DOI 10.3917/rma.113.0503.

Airlie, S./W. Pohl/H. Reimitz (eds.), 2006: *Staat im frühen Mittelalter*. Wien (Forschungen zur Geschichte des Mittelalters 11).

Alberts, W.J., 1986: *Het Rijnverkeer bij Lobith Anno 1306. De tolrekening van Lobith over het jaar 1306-1307 betreffende invoer en uitvoer van handelsgoederen*, Zutphen.

Alénus-Lecerf, J., 1975: *Le cimetière Mérovingien de Hamoir*. I Catalogue. Bruxelles (*Archaeologia Belgica* 181).

Alénus-Lecerf, J., 1978: *Le cimetière Mérovingien de Hamoir*. II Étude. Bruxelles (*Archaeologia Belgica* 201).

Alexandropoulos, J., 2009: *Entre archéologie, universalité et nationalismes: le trentième congrès eucharistique international de Carthage*, *Anabases* 9, 51-68.

Al-Salaameen, Z., H. Falahat/S. Naimat/F. Abudanh, 2011: *New Arabic-Christian inscriptions from Udhruh, southern Jordan*. *Arabian Archaeology and Epigraphy* 22, 232-242.

Al-Tabari, M.b.Ġ., 1987: *The history of al-Tabari (Ta'rikh al-rusul wa'l-mulūk) 18: Between civil wars: the caliphate of Mu'awiyah* (translated by M.G. Morony), Albany NY.

Ament, H. 1976a: *Die fränkischen Grabfunde aus Mayen und der Pellenz*, Berlin (Germanische Denkmäler der Völkerwanderungszeit B 9).

Ament, H. 1976b: *Chronologische Untersuchungen an fränkischen Gräberfeldern der jüngeren Merowingerzeit im Rheinland. Berichte der Römisch-Germanischen Kommission* 57, 285-336.

Ament, H., 1993: *Siedlung und Gräberfeld des frühen Mittelalters von Mertloch, Künzerhof (Kreis Mayen-Koblenz)*, Nürnberg (Wissenschaftliche Beibände zum Anzeiger des Germanischen Nationalmuseums 9).

Andaya, B. W., 2006: *Oceans unbounded. Transversing Asia across 'Area Studies'*, *The Journal of Asian Studies* 65, 669-690.

Angenendt, A., 1983: *Missa specialis: zugleich ein Beitrag zur Entstehung der Privatmessen, Frühmittelalterliche Studien* 17, 152-221.

Ankaoglu, I., 2011: *Das Haus im Fokus Austronesischer Orientierungssysteme. Räumliche Dispositionen sowie Sinn- und Bedeutungsspektren in der vernakularen Architektur im insularen Südostasien*, Köln (Kölner Ethnologische Beiträge 36).

Annaert, R., 2007: *La nécropole mérovingienne de Broechem (VIe-VIIe siècle) (Ranst, province d'Anvers - Belgique)*. Un premier bilan des fouilles, in L. Verslype (ed.), 2007: *Villes et campagnes en Neustrie. Sociétés - économies - territoires - Christianisation*, Montagnac, 87-96.

Annaert, R. (ed.), in prep.: *Het vroegmiddeleeuwse grafveld van Broechem (gem. Ranst-prov. Antwerpen)*, Bonn (Merovingian Archaeology in the Low Countries).

Annaert, R./P. Degryse/J. Moens/M. Vandenbruene,

- 2007: *Archeologisch noodonderzoek in de Sint-Bavo kerk te Boechout (juli 2006)*. Intern VIOE-rapport, Brussel.
- Anneveld, H., 1832: *De Ransel. Even geschenk van ouders aan hunne strijdbare zonen ter bevordering van hun duurzaam geluk*, Amsterdam.
- Anon., 1785: *Nieuwe en naauwkeurige verhandeling van den tabak*, Amsterdam.
- Anon., 1823: *Onderhoudend geschenk voor kinderen, of, Verzameling van verschillende onderwerpen tot leering en vermaak der jeugd*, Leiden.
- Anton, H.H., 1989: Die Trierer Kirche und das nördliche Gallien in spätrömischer und fränkischer Zeit', in H. Atsma (ed.), 1989: *La Neustrie. Les pays au nord de la Loire de 650 à 850. Colloque historique international*. Sigmaringen (Beihefte der Francia 16), 53-73.
- Appadurai, A., 1988: Introduction: commodities and the politics of Value, in A. Appadurai (ed.), 1988: *The social life of things: commodities in a cultural perspective*, Cambridge, 3-63.
- Appels, F., 1996: *14e eeuwse bewoning in de Woudse Polder 2 De middeleeuwse keramiek van vindplaats 1.23*, Amsterdam (thesis Institute for Pre- and Protohistory, University of Amsterdam).
- Ardizzone, F., 2010: *Nuove ipotesi a partire dalla rilettura dei dati archeologici: La Sicilia occidentale*, in A. Nef/V. Prigent (eds.), 2010: *La Sicile de Byzance à l'Islam*, Paris, 51-76.
- Arjava, A./M. Buchholz/T. Gagos (eds.), 2007: *The Petra Papyri III*. Amman (American Centre of Oriental Research).
- Arrhenius, B., 1986: Einige christliche Paraphrasen aus dem 6. Jahrhundert, in H. Roth (ed.), 1986: *Zum Problem der Deutung frühmittelalterlicher Bildinhalte. Akten des 1. Internationalen Kolloquiums in Marburg a. d. Lahn, 15. bis 19. Februar 1983*, Sigmaringen, 129-152.
- Aspöck, E., 2005: Graböffnungen im Frühmittelalter und das Fallbeispiel der Langobardenzeitlichen Gräber von Brunn am Gebirge, Flur Wolfholz, Niederösterreich, *Archaeologia Austriaca* 87 (2003), 169-224.
- Aspöck, E., 2011: Past 'Disturbances' of Graves as a Source: Taphonomy and Interpretation of Reopened Early Medieval Inhumation Graves at Brunn am Gebirge (Austria) and Winnall II (England), *Oxford Journal of Archaeology* 30(3), 229-324.
- Aston, M./Bond, J., 1976: *The landscape of towns*. London.
- B**
- Bacha, M., 2009: La constitution d'une notion patrimoniale en Tunisie, XIXe et XXe siècle: émergence et apport des disciplines de l'archéologie et de l'architecture, in P.-R. Baduel (ed.), 2009: *Chantiers et défis de la recherche sur le Maghreb contemporain*, Paris, 159-178.
- Bacha, M., 2013, *Patrimoine et monuments en Tunisie*, Rennes.
- Bachrach, B.S., 2013: *Charlemagne's Early Campaigns (768-777). A Diplomatic and Military Analysis*, Leiden.
- Baillien, H., 1979: *Tongeren van Romeinse civitas tot middeleeuwse stad*, Assen (Maaslandse Monografieën 29).
- Baker, J./S. Brookes, 2013: *Beyond the Burghal Hidage. Anglo-Saxon Civil Defence in the Viking Age*, Leiden.
- Bakx, R./M. Smeets, 2015: *Evaluatieverslag van het archeologisch onderzoek aan de Mussenhoevelaan te Boechout, Kessel-Lo* (unpublished report Studie-bureau Archeologie bvba).
- Balcon-Berry, S./F. Perrot/C. Sapin (éds), 2009: *Vitrail, verre et archéologie entre le Ve et le XIIe siècle. Actes de la table ronde réunie au Centre d'études médiévales, Auxerre, du 15 au 16 juin 2006*, Paris.
- Ball, E.A.G./G. van der Eynde/A.M.J.H. Huijbers (eds.), 2015: *Leemspitters en landbouwers. Bewoning uit de late prehistorie en de middeleeuwen (8e t/m 14e eeuw) in het plangebied Tilburg, Enschtosebaan-Zuid 2, 's-Hertogenbosch* (BAAC-rapport A-09.0407).
- Ball, E.A.G./R.M. van Heeringen (ed.) 2016: *Westelijk Noord-Brabant in het Malta-tijdperk. Synthetiserend onderzoek naar de bewoningsgeschiedenis van het westelijk deel van het Brabants zandgebied*. Amersfoort (Nederlandse Archeologische Rapporten 51).
- Ballard, C./R. Bradley/L. Nordenborg Myhre/M. Wilson, 2003: The Ship as Symbol in the Prehistory of Scandinavia and Southeast Asia, *World Archaeology* 35, 385-403.
- Baltus, J.F./F. Casterman/B. Halbardier, 2015: Villa gallo-romaine de Mageroy à Habay: les campagnes de fouilles 2013 et 2014, *Signa Romana* 4, 5-11.
- Barbaz, A.L., 1810: *Mengelwerken*, Amsterdam.
- Barbiera, I., 2013: Remembering the warriors: weapon burials and tombstones between antiquity and the early Middle Ages in Northern Italy, in W. Pohl/G. Heydemann (eds.), 2013: *Post Roman Transitions. Christian and Barbarian Identities in the Early medieval West*. Turnhout (Cultural encounters in late antiquity and the Middle Ages 14), 407-435.
- Bastemeijer, A.F.W.E., 1999: De dertiende-eeuwse bouwafval van de Sint-Walburgiskerk te Zutphen, in: M. Groothedde/G.E. Hartman/M.R. Hermans/W.H. de Jonge/C.O.A. Baron Schimmelpenninck Van der Oije/Chr. te Strake (eds.), 1999: *De Sint-Walburgiskerk in Zutphen. Momenten uit de geschiedenis van een middeleeuwse kerk*, Zutphen, 65-91.
- Bastemeijer, A.F.W.E./M. Groothedde, 1999: De Zutphense burch van het jaar 1000 tot het einde van de twaalfde eeuw, in: M. Groothedde/G.E. Hartman/M.R. Hermans/W.H. de Jonge/C.O.A. Baron Schimmelpenninck Van der Oije/Chr. te Strake (eds.), 1999: *De Sint-Walburgiskerk in Zutphen. Momenten uit de geschiedenis van een middeleeuwse kerk*, Zutphen, 31-61.
- Bauchhenß, G./P. Noelke, 1981: *Die lupitersäulen in den germanischen Provinzen*, Köln (Bonner Jahrbücher, Beihefte 41).
- Baunard, Mgr., 1922, *Le cardinal Lavigerie 2*, Paris.
- Bayer, C.M.M., 2006: 558. Grabkreuz des Propstes Humbert († 1086), in C. Stiegemann/M. Wemhoff (eds.), 2006: *Canossa 1077. Erschütterung der Welt. Geschichte, Kunst und Kultur am Aufgang der Romanik. Band II Katalog*, München, 475-476.
- Bayliss, A./J. Hines/J. K. H. Nielsen/G. McCormac/Chr. Scull, 2013: *Anglo-Saxon graves and grave-goods of the 6th and 7th centuries AD: A chronological framework*, London (The Society for Medieval Archaeology Monograph 33).
- Bazelmans, J., 1990: Een Germaanse nederzetting uit de 4de en 5de eeuw, in J. Bazelmans/F. Theuws (eds.), 1990: *Tussen zes gehuchten. De laat-Romeinse en middeleeuwse bewoning van Geldrop-'t Zand*, Amsterdam, 24-31.
- Bazelmans, J., 1992-1998: Een laat-Romeins bewoningshaat in het Nederlands kustgebied en het voortbestaan van de Friezenaam, *Jaarverslagen Vereniging voor Terpenonderzoek* 76-82, 14-75.
- Bazelmans, J., 1999: *By weapons made worthy. Lords, retainers and their relationship in Beowulf*, Amsterdam (Amsterdam Archaeological Studies 5).
- Bazelmans, J., 2002: Moralities of dress and the dress of the dead in Early Medieval Europe, in Y. Hamilakis/M. Pluciennik/S. Tarlow (eds.), 2002: *Thinking through the body. Archaeologies of corporality*, New York etc., 71-84.
- Bazelmans, J., 2006: To What End? For What Purpose? The National Archaeological Research Agenda (NOaA) and Quality Management in Dutch Archaeology, *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek* 46, 53-68.
- Bazelmans, J., 2009: The Early-Medieval Use of Ethnic Names from Classical Antiquity: The Case of the Frisians', in T. Derks/N. Roymans (eds.), 2009: *Ethnic Constructs in Antiquity: The Role of Power and Tradition*, Amsterdam, 321-338.
- Bazelmans, J./M. Purmer/J. -W. de Kort/A. Verspaandonk, 2017: *O Belgen! Wanneer gij Jantje Klaas zijn pijpje ziet rooken. Klei- en porseleinen pijpen van het Kamp bij Oirschot (gemeente Oirschot), 1832-1834, in Jaarboek van de PKN, stichting voor onderzoek historische tabakspijpen*, 2017, 1-30.
- Beck H. 1978: Haugbrot im altnordischen, in H. Jankuhn/H. Nehlsen/H. Roth (eds.), 1978: *Zum Grabfrevell in vor- und frühgeschichtlicher Zeit: Untersuchungen zu Grabraub und "haugbrot" in Mittel- und Nordeuropa*, Göttingen, 211-228.
- Beck, C. W., 1970: Amber in Archaeology, *Archaeology* 23(1), 7-11.
- Beck, A. S., 2010: *Dore i vikingetidens langhuse. Et forsøg pa at indtanke mennesket i bebyggelsesarkologien*, Magister Arsiteum thesis, Copenhagen University, <http://bricksite.com/annasbeck>.
- Beerenhout, B., 2016: Vis, in Dijkstra, M.F.P./
- A.A.A. Verhoeven/K.C.J. van Straten (eds.), 2016: *Nieuw licht op Leithon. Archeologisch onderzoek naar de vroegmiddeleeuwse bewoning in plangebied Leiderdorp-Plantage*, Amsterdam (Themata 8), 625-674.
- Beex, B./O. Brinkkemper/J. van Doesburg/J.W. de Kort/J. Roymans/J. Schreurs, 2017: *Kroonluchter op de hei. Waardstellend onderzoek naar het legerkamp bij Oirschot (1832-1834) in de gemeente Oirschot*, Amersfoort.
- Beilner, T./J. Grupe, 1996: Beraubungsspuren auf menschlichen Skelettfunden des merowingzeitlichen Reihengräberfeldes von Wenigumstadt (Ldkr. Aschaffenburg), *Archäologisches Korrespondenzblatt* 26, 213-217.
- Bellens, T., 2016: Early Medieval Antwerp Revisited: Traces of Artisan Production, *Medieval and Modern Matters* 4, 11-24.
- Bennardo, G., 2009: *Language, Space, and Social Relationships. A Foundational Cultural Model in Polynesia*, Cambridge etc.
- Berg R., 2002: Wearing Wealth: Mundus Muliebris and Ornatus as Status Markers for Women in imperial Rome, in P. Setälä (ed.), 2002: *Women, wealth and power in the Roman Empire*, Rome (Acta Instituti Romani Finlandiae 25), 15-73.
- Berthold, J., 2015: *Ländliche Hausbau des Mittelalters im Rheinland*, Bonn (Bonner Beiträge 17).
- Besteman, J.C./J.M. Bos/D.A. Gerretts/H.A. Heidinga/J. de Koning (eds.), 1999: *The excavations at Wijnaldum, Rotterdam/Brookfield* (Reports on Frisia in Roman and Medieval times 1).
- Bierbrauwer, 2003: The cross goes North: From Late Antiquity to Merovingian Times South and North of the Alps, in M. Carver (ed.), 2003: *The cross Goes North: Processes of Conversion in Northern Europe*, AD 300-1300, York, 429-442.
- Bijnen, J., 1985: Een omgracht woongebied van middeleeuwse adel te Oerle, in J. Slofstra/H.H. van Regteren Altena/F. Theuws (eds.), 1985: *Het Kempenproject 2. Een regionaal-archeologisch onderzoek in uitvoering*, Waalre (Bijdragen tot de studie van het Brabantse Heem 27), 67-75.
- Bijnen, J.F.C.M./J.P.J. Lijten, 1999: *De St. Lambertuskerk aan de Polkestraat te Meerveldhoven*. Veldhoven.
- Bijsterveld, A.-J., 1989: Een zorgelijk bezit, De Benedictijnenabdijen van Echternach en St. Truiden en het beheer van hun goederen en rechten in oost-Brabant 1100-1300, *Noordbrabants Historisch Jaarboek* 6, 7-44.
- Bijsterveld, A.-J., 1993: *Laverend tussen Kerk en wereld. De pastoors in Noord-Brabant 1400-1570*, Amsterdam.
- Bijsterveld, A.-J., 1996: Dusela villa Taxandrie. Een drietal onopgemerkte oorkonden betreffende Duizel uit de elfde en de dertiende eeuw, *Noordbrabants Historisch Jaarboek* 13, 156-207.
- Bijsterveld, A.-J., 1998: De goederen van *monsieur saint Vinchien* aan Maas en Waal. Het middeleeuwse Fernbesitz van het Sint-Vincentskapittel te Zinnik (Henegouwen) in Velp en Dennenburg (Noord-Brabant) en in Weurt (Gelderland), *Jaarboek voor Middeleeuwse Geschiedenis* 1, 27-72.
- Bijsterveld, A.-J., 2000: De la Taxandrie à la Campine: le nord du diocèse de Liège aux Xe-XIIe siècles, in J.-L. Kupper/Ph. George (eds.), 2000: *Liège. Autour de l'an mil, la naissance d'une principauté (X^e-XIIe siècle)*, Liège, 45-48.
- Bijsterveld, A.-J., 2002a: Van Texandrië naar de Kempen: het noorden van het bisdom Luik in de volle Middeleeuwen (tiende-twaalfde eeuw), *Brabants Heem* 54, 67-77.
- Bijsterveld, A.-J., 2002b: De oorsprong van de oudste kapittels in het noorden van het bisdom Luik: een voorlopige synthese, in R. Bauer/M. De Smet/B. Meijns/P. Trio (eds.), 2002: *In de voetsporen van Jacob van Maerlant. Liber amicorum Raf De Keyser. Verzameling opstellen over middeleeuwse geschiedenis en geschiedenedidactiek* (Symbolae Facultatis Litterarum Lovaniensis Series A vol. 30), Leuven, 206-221.
- Bijsterveld, A.-J., 2006, in prep.: *Aristocratic Identities and Power Strategies in Lower Lotharingia: The Case of the Rode Lineage (Eleventh and Twelfth Centuries)*, in M. Margue/H. Pettiau (eds.), 2006: *La Lotharingie en question: identités, oppositions, intégration. Lotharingische Identitäten im Spannungsfeld zwischen integrativen und partikularen Kräften. Actes des 14e*

- Journées Lotharingiennes, 10-13 octobre 2006 (Luxembourg)* (Publications de la section historique de l'Institut Grand-Ducal de Luxembourg), 167-215. (www.academia.edu).
- Bijsterveld, A.-J., 2007: *Do ut des. Gift Giving, Memoria, and Conflict Management in the Medieval Low Countries*, Hilversum (Middelleeuwse Studies en Bronnen 104).
- Bijsterveld, A.-J., 2013: De Notger à Henri de Leez: La formation du patrimoine liégeois en Texandrie, fin du Xe – moitié du XIIe siècle' in: A. Wilkin/J.-L. Kupper (eds.), 2013: *Évêque et prince. Notger et la Basse-Lotharingie aux alentours de l'an Mil (Série Histoire 2)*, Liège, 65-92 and Planches IX-XVI.
- Bijsterveld, A.-J., 2015a: Macht- en territoriumvorming: van Karolingische kernregio tot territoriale lappendeken, 900-1200, in P. Tummers/L. Berkvens/A.-J. Bijsterveld/A. Knottter/L. Wessels (eds.), 2015: *Limburg. Een geschiedenis*, 3 vols., Maastricht, vol. 1, 207-240.
- Bijsterveld, A.-J., 2015b: Bisdommen, kapittels, kloosters en kerken in de Volle Middeleeuwen, in P. Tummers/L. Berkvens/A.-J. Bijsterveld/A. Knottter/L. Wessels (eds.), 2015: *Limburg. Een geschiedenis*, 3 vols., Maastricht, vol. 1, 241-267.
- Bijsterveld, A.-J./P.N. Nooten/B. Thissen, 1999: Der niederländische Fernbesitzer der Abtei Echternach im Früh- und Hochmittelalter, in M.C. Ferrari/J. Schroeder/H. Trauffer (eds.), 1999: *Die Abtei Echternach 698-1998* (Publications du CLUDEM 15), Luxembourg, 203-228.
- Bilderdijk, W., 1855: *Ziekten der geleerden*, Leuven.
- Bink, M., 2005: *Goirle Huzarenwei. Definitief onderzoek, 's-Hertogenbosch (BAAC-rapport 04.134)*.
- Birkhan, H., 1970: *Germanen und Kelten bis zum Ausgang der Römerzeit. Der Aussagewert von Wörtern und Sachen für die frühesten keltisch-germanischen Kulturbeziehungen*, Wien (Österreichische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-Historische Klasse. Sitzungsberichte, 272).
- Bisschops, T., 2007: Ruimtelijke vermogensverhoudingen in Leiden (1438-1561). Een pleidooi voor een perceelsgewijze analyse van steden en stedelijke samenlevingen in de Lage Landen, *Stadsgeschiedenis*, 2, 121-138.
- Bisschops, T., 2009: De methodes van het historisch huizenonderzoek, sleutels tot de ontwikkeling van stedelijke GIS voor de prekastrale periode. Cases: laatmiddeleeuws Antwerpen en vroegmodern Leiden. In: d'Hondt, J. (ed.), *Huizenonderzoek & stadsgeschiedenis. Handelingen van het colloquium georganiseerd door Levend Archief vzw i.s.m. Bouw-historie op 28 november 2008 in Brugge*. Bruges: Levend Archief, 25-40.
- Blaich, M.C., 1997: "Iron ladies" schon in der Völkerwanderungszeit?, in Vorlauf, D./Th. F. Warneke (eds.), 1997: *Miscellanea archaeologica: Aufsätze zur Archäologie von der Bronzezeit bis zum Hochmittelalter*, Espelkamp, 11-20.
- Blaich, M.C., 2006: *Das frühmittelalterliche Gräberfeld von Elville, Rheingau-Taunus-Kreis. Beiträge zur Siedlungsgeschichte des Rheingaus vom 5. bis 8. Jahrhundert n. Chr.*, Wiesbaden (Fundberichte aus Hesse, Beiheft 2).
- Bliujienė, A., 2010: *The Backcountry Balts (Aesti) and the 'Northern Gold' in Late Antiquity and the Early Middle Ages*, in F. Curta (ed.), 2010: *Neglected Barbarians*, Turnhout, 13-30.
- Bloch, M./J. Parry, 1982: Introduction: Death and the Regeneration of Life, in M. Bloch/J. Parry (eds.), 1982: *Death and the regeneration of life*, Cambridge, 1-44.
- Bloch, M./J. Parry, 1989: Introduction: money and the morality of exchange, in J. Parry/M. Bloch (eds.), 1989: *Money and the morality of exchange*, Cambridge/New York/Melbourne, 1-32.
- Blok, D.P., 1963: *Teisterbant*, Amsterdam (Mededelingen van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, Nieuwe Reeks 26).
- Blok, D.P., 1974: De Hollandse en Friese kerken van Echternach, *Naamkunde* 6, 167-184.
- Blok, D.P., 1984: De naam De Kempen, *Brabants Heem* 36, 62-63.
- Bofinger, J./S. Przemyslaw, 2008: Reihenweise ausgegraben: Beobachtungen zum Grabraub im frühen Mittelalter, in F. Brünecker (ed.), 2008: *Raubgräber Schatzgräber*, Biberach, 48-59.
- Böhme, H.W., 1974: *Germanische Grabfunde des 4. und 5. Jahrhunderts zwischen unterer Elbe und Loire. Studien zur Chronologie und Bevölkerungsgeschichte*, München (Münchner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte 19).
- Böhme, H.W., 1999: Sächsische Söldner im römischen Heer. Das Land zwischen Ems und Niederelbe während das 4. und 5. Jahrhundert, in F. Both/H. Aouni (Hrsg.), 1999: *Über allen Fronten. Nordwestdeutschland zwischen Augustus und Karl dem Grossen*, Oldenburg (Archäologische Mitteilungen aus Nordwestdeutschland Beiheft 26), 49-73.
- Böhme, H.W., 2007: Observations sur les fibules germaniques du IVe et du Ve siècle découvertes à Vron (Somme), *Revue Archéologique de Picardie* 2007-1/2, 5-30.
- Böhner, K., 1958: *Die fränkischen Altertümer des Trierer Landes*, Berlin (Germanische Denkmäler der Völkerwanderungszeit, Serie B 1).
- Böhner, K., 1959: *Das Grab eines fränkischen Herren aus Moren im Rheinland*, Cologne (Führer des Rheinischen Landesmuseums in Bonn 4).
- Böhner, K., 1963: Zur historischen Interpretation der sogenannten Laetengräber, *Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums* 10, 139-167.
- Bonde, N./F.-A. Stylegar, 2016: Between Sutton Hoo and Oseberg – dendrochronology and the origins of the ship burial tradition, *Danish Journal of Archaeology* 5, 1-15.
- Boosen, J.D., 1985: Ein alamannisches Frauengrab des 5. Jahrhunderts von Graben-Neudorf, Kreis Karlsruhe, *Fundberichte aus Baden-Württemberg* 10, 281-309.
- Both, F./J.E. Fries/F. Nähn/J. Wiethold, 2010: Reicher Ertrag trotz magerer Böden – Die Rettungsgrabung auf dem mehrperiodigen Fundplatz Baccum, Stadt Lingen, Ldkr. Emsland, *Nachrichten aus Niedersachsens Urgeschichte* 79, 47-84.
- Bots, H./W.J.H. Willems (eds.), 2005: *Nijmegen. Geschiedenis van de oudste stad van Nederland. Dl. 1: Prehistorie en Oudheid*, Nijmegen.
- Boudon, F./A. Chastel/H. Couzy/F. Hamon, 1977: *Système de l'architecture urbaine: le quartier des Halles à Paris*. Paris: Editions du Centre National de la Recherche Scientifique.
- Bouwmeester, J./D. Tys/F. Theuws, 2016: Reflections of the Role of Artisan Production in Urban development in the Low Countries between AD 500-1150, *Medieval and Modern Matters* 4, (2013), 153-161.
- Braat, W.C., 1947: Heeft in Leiden een Romeins castellum gelegen?, *Leids Jaarboekje* 39, 43-47.
- Brather, S., 2004: *Etnische Interpretationen in der frühgeschichtlichen Archäologie. Geschichte, Grundlagen und Alternativen*, Berlin (ERGA 42).
- Brather, S., 2005: Acculturation and ethnogenesis along the frontier. Rome and the ancient Germans in an archaeological perspective, in F. Curta (ed.), 2005: *Borders, barriers and ethnogenesis. Frontiers in Late Antiquity and the Middle Ages*, Turnhout.
- Brather, S., 2012: Nur „Adlige“ und „Bauern“? Komplexe Sozialstrukturen der Merowingerzeit und ihre archäologische Rekonstruktion, in T.L. Kienlin/A. Zimmermann (eds.), 2012: *Beyond Elites. Alternatives to Hierarchical Systems in Modelling Social Formations*. Bonn (Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 215), 561-572.
- Brather, S., 2016: New Questions instead of Old Answers: Archaeological Expectations of aDNA Analysis, *Medieval Worlds* 4, 22-41.
- Brather, S./S. Gütermann/M. Künzle/J. Reinecke/Chr. Schmid/K. Streit/D. Tolkach/N. Wächtler/V. Zadow, 2007: Grabsausstattung und Lebensalter im frühen Mittelalter. Soziale Rollen im Spiegel der Bestattungen. *Fundberichte aus Baden-Württemberg* 30, 273-378.
- Brather-Walter, S., 2015: Das Gräberfeld von Niedernai im Elsa, *Archäologische Nachrichten aus Baden* 90/91, 58-63.
- Brenner, R., 1976: Agrarian Class Structure and Economic Development in Pre-Industrial Europe. *Past and Present* 70, 30-75.
- Brenner, R., 1985: The agrarian roots of European capitalism, in T.H. Aston/C.H.E. Philpin (eds.), 1985: *The Brenner debate*, Cambridge, 213-327 (orig. 1982).
- Bridger, Cl., 1996: *Das römerzeitliche Gräberfeld "An Hinkes Weißhof", Tönisvorst-Vorst, Kreis Viersen, Köln (Rheinische Ausgrabungen 40)*.
- Brongers, G.A., 1970: Porseleinen pijpekoppen in het Niemeyer Nederlands Tabacologisch Museum te Amsterdam en Groningen, *Maandblad Antiek* 5 (3), 150-158.
- Brookes, S., 2007: Boat-rivets in Graves in pre-Viking Kent: Reassessing Anglo-Saxon Boat-burial Traditions, *Medieval Archaeology* 51, 1-18.
- Brouwer, M.C., 2015: *Bewoning langs de weg naar Cuijk. Sporen uit het midden-neolithicum, de midden- en late bronstijd, de Romeinse tijd en de vroege middeleeuwen in plangebied De Riet te Beers (gemeente Cuijk), 's-Hertogenbosch (conceptversie BAAC-rapport A-10.0409/A-11.0163)*.
- Brown, P., 1982: *The cult of the saints: its rise and function in Latin Christianity*, Chicago.
- Brown, P., 2003: *The Rise of Western Christendom*. Malden, 2nd revised edition.
- Brulet, R./E. Weinkauf, in press: L'activité des potiers au sein des agglomérations du Nord-Ouest de la Gaule. Illustration de la répartition spatiale des fonctions, in Santoro S. (ed.), in press: *Emptor et mercator. Spazi e rappresentazioni del commercio romano*, Studi e ricerche internazionali, Bari, 371-384.
- Brunning, S.E., 2013: *The 'Living' Sword in Early Medieval Northern Europe: An Interdisciplinary Study*, s.l. (PhD University College London).
- Brünnnow, R.E./A. von Domaszewski, 1904: *Die Provincia Arabia: auf Grund zweier in den Jahren 1897 und 1898 unternommenen Reisen und der berichte früherer Reisender. Vol. 1. - Die Römerstrasse von Mädeba über Petra und Odrub bis El-'Akaba*, Strassburg.
- Buccini, A., 2003: *Ab errore liberato: the northern expansion of Frankish power in the Merovingian period and the genesis of the Dutch language*, in W. Pijnenburg/A. Quak/T. Schoonheim (eds.), 2003: *Quod Vulgo Dicitur. Studien zum Altniederländischen* (Amsterdamer Beiträge zur älteren Germanistik 57), 183-220.
- Bully, S./M.-L. Bassi/A. Bully/L. Fiocchi/M. Čaušević-Bully, 2016: Le «Monastère des Reculées» au haut moyen âge: avancées de la recherche archéologique sur Balma (Baume-les-Messieurs, Jura), in S. BALCON-BERRY/B. Boissavit-Camus/P. Chevalier P. (eds.), 2016: *La mémoire des pierres Mélanges d'archéologie, d'art et d'histoire en l'honneur de Christian Sapin*, Brepols Publishers, 241-254.
- Bult, E.J., 1983: *Midden-Delfland, een archeologische kartering; Inventarisatie, waardering en bewoningsgeschiedenis*, Amersfoort (Nederlandse Archeologische Rapporten 2).
- Bult, E.J., 1988: Sociale en economische betekenis van begraven hofsteden in Delfland, *Westerheem* 37/1, 126-141.
- Bult, E.J., 1994: De stad als bodemarchief, in *De stad als archief. Symposium in de remonstrants-gereformeerde kerk van Delft op 20 april 1994 ter gelegenheid van het afscheid van de gemeentearchivaris van Delft, drs. A.J.H. Rozemond*. Delft, 27-37.
- Bult, E.J., 1997: *Archeologisch onderzoek in de vinexlocatie van de Zuidpolder van Delfgauw; Bouwfase 1: Voorlopig rapport*. Delft.
- Bult, E.J., 1998: Pijnacker: Zuideindseweg 74, in R.M. van Heeringen, 1998: *Archeologische Kroniek van Zuid-Holland*, *Holland* 30, 352-354.
- Bult, E.J., 2001a: Schipluiden: Woudse Polder (bassin), in R. Proos, 2001: *Archeologische Kroniek van Zuid-Holland 2000*, *Holland* 33, 120-121.
- Bult, E.J., 2001b: Schipluiden: Woudse Polder, in R. Proos, 2001: *Archeologische Kroniek van Zuid-Holland 2000*, *Holland* 33, 120.
- Bult, E.J., 2006: Opgravingen klooster Koningsveld, *Jaarboek Delfia Batavorum* 15-2005, 113-120.
- Bult, E.J., 2011a: Heren en Boeren in Midden-Delfland gedurende de Middeleeuwen, *Historisch Jaarboek Schipluiden* 2010, 47-60.
- Bult, E.J., 2011b: *Een middeleeuwse mansus in de Voordijkshoornse polder te Delft*, Delft (Delftse Archeologische Rapporten 101).
- Bult, E.J., 2013: Het aardewerk, in J.P. Bakx (ed.), 2013: *Een opschuivend erf uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd. Een opgraving in de Lage Abtswoudse Polder, gemeente Midden-Delfland*, Delft (Mens en

- landschap in de Delftse regio deel VIII. Delftse Archeologische Rapporten 116) 43-84.
- Bult, E.J., 2014a: De hof van Delft, in *Westerheem Special: Graven in Holland. De hoven van de Hollandse graven tot het eind van de 13e eeuw in vergelijkend perspectief*, 126-159.
- Bult, E.J., 2014b: 'Huijse oft slot Harnasche'. Een archeologische opgraving van een middeleeuwse vindplaats (MD22-22) in de Harnaschpolder van de gemeente Midden-Delfland, Delft (Mens en landschap in de Delftse regio deel IX. Delftse Archeologische Rapporten 121).
- Bult, E.J., 2017: *Spijkenisse Hartel-West. Het aardewerk van de 9de - 13de eeuwse nederzetting op vindplaats 10-117*, Rotterdam (BOORrapporten 479).
- Bult, E.J./J.M. Groen 2007: *Een Aanvullende Archeologische Inventarisatie (AAI) en een tracébegeleiding (AB) op het bedrijventerrein Leehove in de Lier (gemeente Westland)*, Delft (Delftse Archeologische Rapporten 27).
- Bult, E.J./J.M. Koot 2008: Het middeleeuwse landschap en de hof van Delft: nieuwe inzichten door recent onderzoek, in J.P. Flamman/E.A. Bessens (eds.), 2008: *Het Verleden Boven Water. Archeologische monumentenzorg in het AHR-project*, Amersfoort (Rapporten Archeologische Monumentenzorg 148) 261-300.
- Burmeister, S., 2000: Archaeology and migration. Approaches to an archaeological proof of migration, *Current Anthropology* 41-4, 539-567.
- Burzler, A./M. Höneisen/J. Leicht/B. Ruckstuhl, 2002: *Das frühmittelalterliche Schleithelm: Siedlung, Gräberfeld und Kirche*, Schaffhausen (Schaffhauser Archäologie 5).
- Busch, A.L. 1965: Die römische Schuh- und Lederfunde der Kastelle Saalburg, Zugmantel und Kleiner Feldberg, *Saalburg-Jahrbuch* 22, 158-210.
- Byvanck, A.W. (ed.), 1935: *Excerpta Romana. De Bronnen der Romeinse Geschiedenis van Nederland, 's-Gravenhage*, at resources.huygens.knaw.nl/retroboeken/excerpta.
- C**
- Cailliet, J.-P., 2005: *L'art carolingien*, Paris.
- Calligaris, T./P. Périn/F. Vallet/J.-P. Poirot, 2008: Contribution à l'étude des grenats mérovingiens (Basilique de Saint-Denis et autres collections du musée d'Archéologie nationale, diverses collections publiques et objets de fouilles récentes): nouvelles analyses gemmologiques et géochimiques effectuées au Centre de Recherche et de Restauration des Musées de France, *Antiquités Nationales* 38, 111-144.
- Cameron, E./Q. Mould, 2011: Devil's crafts and dragon's skins? Sheaths, shoes and other Anglo-Saxon leatherwork, in M. Clegg Hyer/G. Owen-Crocker (eds.), 2011: *The Material Culture of Daily Living in the Anglo-Saxon World*, Exeter, 93-115.
- Cannegieter, H.G., 2009: *De Tiendaagse Veldtocht. Journaal van de voetreis naar België 1830-1832*, s.l.
- Capelle, T., 1969: 'Schiffsförmige' Hausgrundrisse in frühgeschichtlicher Zeit, *Frühmittelalterliche Studien* 3, 244-256.
- Carter, H., 1975: *The study of urban geography* (2nd ed.). London: Edward Arnold.
- Carter, A.K./S.A. Abraham/G.O. Kelly, 2016: Updating Asia's Maritime Bead Trade: An introduction, *Archaeological Research in Asia* 6, 1-3.
- Carver, M., 2015: Commerce and Cult: Confronted Ideologies in 6th-9th-Century Europe, *Medieval Archaeology* 59, 1-23.
- Carver, M.O.H., 1995: Boat-burial in Britain: ancient custom or political symbol, in O. Crumlin-Pedersen/B.M. Thye (eds.), 1995: *The Ship as Symbol in Prehistoric and Medieval Scandinavia*, Copenhagen, 111-124.
- CCdV (Centraal College van Deskundigen), 2016a: *KNA versie 4.0, protocol 4001 Programm van Eisen*, Gouda.
- CCdV (Centraal College van Deskundigen), 2016b: *KNA versie 4.0, protocol 4004 Opgraven (Landbodems)*, Gouda.
- CCdV (Centraal College van Deskundigen), 2016c: *KNA versie 4.0, protocol 4006 Specialistisch onderzoek*, Gouda.
- Ceillier, J.-C., 2008: *Histoire des Missionnaires d'Afrique (Pères Blancs): De la fondation par Mgr Lavigerie à la mort du fondateur (1868-1892)*, Paris.
- Celglia, A./P. Cosyns/N. Schibille/W. Meulebroeck, 2017: Unravelling provenance and recycling of late antique glass from Cyprus with trace elements, *Archaeological and Anthropological Sciences*. DOI: 10.1007/s12520-017-0542-1.
- Cerezo-Román, J.I./H. Williams, 2014: Future Directions for the Archaeology of Cremation, in I. Kuijt/P. Quinn/G. Cooney (eds.), 2014: *Transformation by Fire. The Archaeology of Cremation in Cultural Context*, *Amerind Studies in Anthropology*, Tuscon, 240-256.
- Cescinsky, Herbert/Gribble, Ernest R., 1922: Westminster Hall and Its Roof, *The Burlington Magazine for Connoisseurs* 40 (227), 76-84.
- Christlein, R., 1966: *Das alamannische Reihengräberfeld von Marktoberdorf im Allgäu*, Kallmünz (Materialhefte zur bayerischen Vorgeschichte 21).
- Claessen, M., 2004: *The Reform of the Frankish Church*, Cambridge.
- Clason, A.T., 1980: Worked Bone and Antler Objects from Dorestad, Hoogstraat 1, in W.A. van Es/W.J.H. Verwers (eds.), 1980: *Excavations at Dorestad 1. The Harbour: Hoogstraat 1*, Amersfoort (Nederlandse Oudheden 9) 238-247.
- Cleijne, I.J./A.M.J.H. Huijbers/A.D. Brand/R.J.W.M. Gruben 2017: Huizenbouw en percelering in de late middeleeuwen en nieuwe tijd. Van hout(skelet)bouw naar baksteenbouw. Amersfoort: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.
- Clevis, H., 1987/1988: Nijmegen. Investigation into the historical topography and development of the lower town between 1300 and 1500, Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek 37/38, 275-389; 431-549.
- Codreanu-Windauer, S., 1997: *Pliening im Frühmittelalter*, Kallmünz (Materialhefte zur Bayerischen Vorgeschichte A 74).
- Coenen, J., 2006: *Veldhoven: Van Toterfout tot heden*. Veldhoven.
- Coenen, J., 2007: *Op de keper beschouwd. Een geschiedenis van Weert. Deel 1 Prehistorie - 1568*. Weert.
- Collin, H., 1977: *Grégoire de Tours, Saint Walfroy le Stylite et la «Dea arduinna»: un épisode de la christianisation des confins des diocèses de Reims et de Trêves au VIe siècle*, Paris.
- Collingwood, R.G./R.P. Wright, with addenda and corrigenda by R.S.O. Tomlin, 1995: *The Roman Inscriptions of Britain. Volume I: Inscriptions on stone*, Stroud.
- Comşa, M., 1971: *La céramique de type byzantine de Bucov-Ploieşti*, in *Actes du XIVe congrès international des études byzantines, Bucarest 6-12 septembre 1971*, Bucarest, 295-297.
- Conzen, M.R.G., 1968: The use of town plans in the study of urban history. In: Dyos, H.J. (ed.), *The study of urban history*. London: Edward Arnold, 113-130.
- Cordfunke, E.H.P./K. van der Borg/G.J.R. Maat, 1998: De skeletten uit het grafmonument te Rijnsburg: een hernieuwd onderzoek, *KNOB Bulletin*, 1-14.
- Corradini, R./R. Meens/C. Pössel/P. Shaw (eds.), 2006: *Texts and Identities in the Early Middle Ages*, Wien (Forschungen zur Geschichte des Mittelalters 12).
- Costambeys, M./M. Innes/S. MacLean, 2011: *The Carolingian World*, Cambridge.
- Costen, M.D./N.P. Costen, 2016: Trade and exchange in Anglo-Saxon Wessex, c.AD 600-780, *Medieval Archaeology* 60, 1-26.
- Coupland, S., 1990: Carolingian arms and armour in the ninth century, *Viator. Medieval and Renaissance Studies* 21, 29-50.
- Crabtree, P.J., 2010: Agricultural innovation and socio-economic change in early medieval Europe: evidence from Britain and France, *World Archaeology* 42, 122-36.
- Cramp, R. (ed.), 2006: *Wearmouth and Jarrow, Monastic sites*, Swindon.
- Crone, A., 2000: *The History of a Scottish Lowland Crannog: Excavations at Buiston, Ayrshire 1989-90*, Edinburgh (AOC Archaeology Monograph 4).
- Crumlin-Pedersen, O., 1990: Boats and ships of the Angles and Jutes, in S. McGrail (ed.), 1990: *Maritime Celts, Frisians and Saxons. Papers presented to a conference at Oxford in November 1988*, London (CBA Research Report 71), 98-116.
- Cusack, C., 2012: Pagan Saxon Resistance to Charlemagne's Mission: "Indigenous" Religion and "World" Religion in the Early Middle Ages, *Pomegranate, The International Journal of Pagan Studies* 13 (2011), 33-51.
- D**
- D'Arms, J.H., 1990: *The Roman convivium and the ideal of equality*, in O. Murray (ed.), 1990: *Symptica. A Symposium on the Symposium*, Oxford, 308-320.
- Daehne, P.A. von, 1829: *Handboek tot opleiding en beschaving van verstand en zeden voor aankomende officieren. Eene keurverzameling*, Haarlem (translated from the German).
- Damen, M./D Tys., 2016: De constructie van de macht: strategieën van vorst en adel, in V. Lambert/P. Stabel (eds.), 2016: *Gouden Tijden. Rijkdom & Status in de Middeleeuwen in de Zuidelijke Nederlanden*, Tiel, 365-392.
- Dannhorn, T., 1994: Beobachtungen zu den antiken Beraubungsmethoden im frühmittelalterlichen Reihengräberfeld von Viecht, Unterfeld, Gde Eching, Lkr. Landshut, in K. Schmotz (ed.), 1994: *Vorträge des 12. Niederbayerischen Archäologentages*, Rahden, 295-306.
- Davies, W., 2006: Introduction: Community Definition and Community Formation in the Early Middle Ages - Some Questions, in W. Davies/G. Halsall/A. Reynolds (eds.), 2006: *People and Space in the Middle Ages, 300-1300*. Turnhout (Studies in the Early Middle Ages 15), 1-12.
- Dawkins, C.R., 1976: *The selfish gene*. Oxford.
- De Baar, P.J.M., 1985: Jan van Hout en zijn Stratenboek en Grachtenboek. In: Ups en Downer. Bundel artikelen bij het afscheid van mr. W. Downer als gemeentearchivaris van Leiden. Leiden: s.n., 5-18. Available online at www.oudleiden.nl).
- De Belfort, A., 1892-1895: *Description générale des monnaies mérovingiennes par ordre alphabétique des ateliers*. Paris.
- De Blécourt, A.S., 1927: Welgeborenen, huis- en dienstlieden in Holland, *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis* 7, 314-360.
- De Boer, D.E.H./E.H.P. Cordfunke, 1995: *Graven van Holland. Portretten in woord en beeld (880-1580)*, Zutphen.
- De Boer, D.E.H./E.H.P. Cordfunke, 2010: *Graven van Holland. Middeleeuwse vorsten in woord en beeld (880-1580)*. Zutphen.
- De Boer, E./H. Hiddink, 2012: *Opgravingen in Waterdael III te Someren 2. Bewoningssporen uit de latere prehistorie, de vroege en volle middeleeuwen*, Amsterdam (Zuidnederlandse Archeologische Rapporten 50).
- De Bruin, J., 2013: De Merovingische nederzetting in Oegstgeest, *Westerheem* 62, 309-315.
- De Clercq, W., 2017: De houten boerderijbouw in het noordelijk deel van het graafschap Vlaanderen. Een cultureel-biografische verkenning in bouwtradities (ca. 500-1500 n. Chr.), in K. De Groote/A. Ervynck (red.), 2017: *Gentse geschiedenissen ofte, nieuwe historien uit de oudheid der stad en illustere plaatsen omtrent Gent*, Gent, 45-66.
- De Coussemaker, I. (ed.), 1885: *Cartulaire de l'Abbaye de Cysoing*, Lille.
- De Graaf, R., 1996: *Oorlog om Holland 1000-1375*, Hilversum (Middeleeuwse Studies en Bronnen 48).
- De Greuve, G.C., 1807: *Volkslees, of onderwijzers handboek*, Amsterdam
- De Groot, M., 2010: *Handboek Zoöarcheologie*, Amsterdam (Materiaal en Methoden 1).
- De Groote, K./Berkers, M., 2017: Hoe Merovingisch is Merovingisch Gent? Vroegmiddeleeuwse aardewerkvondsten in de Gentse kuip: een stand van zaken, in K. De Groote/A. Ervynck (eds.), 2017: *Gentse geschiedenissen ofte nieuwe historien uit de oudheid der stad en illustere plaatsen omtrent Gent*, Gent, 23-34.
- De Haas, M.V., 2013: Burial pits and grave constructions, in M. de Haas/F. Theuvs (eds.), 2013: *The Merovingian cemetery of Posterholt-Achterste Voorst*, Bonn (Merovingian Archaeology in the Low Countries 2), 56-69.
- De Haas, M.V., 2013a: The chronology of individual graves and the chronological structure of the cemetery, in M.V. de Haas/F. Theuvs (eds.), 2013: *The Merovingian cemetery of Posterholt-Achterste Voorst*, Bonn (Merovingian Archaeology in the Low

- Countries 2), 148-153.
- De Haas, M.V., 2013b: The excavation and post-excavation activities, in M.V. de Haas/F. Theuws (eds.), 2013: *The Merovingian cemetery of Posterholt-Achterste Voorst*, Bonn (Merovingian Archaeology in the Low Countries 2), 24-31.
- De Haas, M.V./M. Kars, 2016: Burial pits and grave constructions, in M.Kars/F. Theuws/M. de Haas, 2016: *The Merovingian cemeteries of Sittard-Kemperkoul, Obbicht-Oude Molen and Stein-Groote Bongerd*, Bonn (Merovingian Archaeology in the Low Countries 3), 50-75.
- De Haas, M.V./F. Theuws, 2013: *The Merovingian cemetery of Posterholt-Achterste Voorst*, Bonn (Merovingian Archaeology in the Low Countries 2).
- De Jong, M./F. Theuws (eds.), 2001: *Topographies of Power in the Early Middle Ages*. Leiden (The Transformation of the Roman World 6).
- De Koning, J., 2015: *Onder het stuifzand. Overstoven vroegmiddeleeuwse nederzettingen bij Bloemendaal, de opgravingscampagnes Groot Olmen 2005, 2006 en 2007, inclusief een uitgebreide reïnterpretatie van de opgraving Wijk aan Zee - Hoogovens uit de jaren zestig van de vorige eeuw*, Zaandijk.
- De Meulemeester, J./A. Matthys, 1981: *De moten van het Sint-Gitterdal te Landen*, Brussel/Bruelles (Archaeologia Belgica 239).
- De Monté Verloren, J.P.H., 1972: *Hoofdlijnen uit de ontwikkeling der rechterlijke organisatie in de Noordelijke Nederlanden tot de Bataafse omwenteling*, Deventer.
- De Moor, G., 1999: Harnasch- en andere kaas in het Cisterciënzinnenklooster Leeuwenhorst bij Noordwijkerhout in de vijftiende eeuw, *Historisch Jaarboek Westland*, 107-112.
- De Vaan, M., 2013: *Historical Development of Dutch Phonology & morphology, dialects & stages*. LOT Winter School 13-17 January, 2014.
- De Vaan, M., 2014: The emergence of Dutch: consonant changes until 1200, *Nowele* 67, 3-22.
- De Winter, N./E. Wesemael, 2014: *Archeologische evaluatie en waardering van een Romeinse site op het plateau 'De Kommel' (Dilsen-Stokkem, provincie Limburg)*, St. Truiden.
- Deblon, A., 1995: De oorsprong van de Luikse aartsdiakens, *Euregionaal mozaïek. Voordrachten gehouden op het Historisch Congres bij gelegenheid van "Sittard 750 jaar Stad" (30.10.1993)*, Sittard, 2-11.
- Deblon, A., 1999: Les origines des doyennés ruraux dans le diocèse de Liège, *Le Moyen Age* 105, 703-716.
- Debrabandere, F. et al., 2010: *De Vlaamse gemeentenamen. Verklarend woordenboek*, Brussel/Leuven.
- Deckers, P., 2017: Cultural Convergence in a Maritime Context Language and material culture as parallel phenomena in the early-medieval southern North Sea region, in J. Hines/N. IJssennagter (eds.), 2017: *Frisians and their North Sea Neighbours. From the Fifth Century to the Viking Age*, Martlesham, 173-192.
- Declercq, G., 1997: Heiligen, lekeabten en hervormers. De Gentse abdijen van Sint-Pieters en Sint-Baafs tijdens de eerste Middeleeuwen (7de-12de eeuw), in G. Declercq (ed.), 1997: *Ganda & Blandinium. De Gentse abdijen van Sint-Pieters en Sint-Baafs*, Gent, 13-40.
- Delaruelle, S./R. Annaert/B. De Smaele/C. Thijs/S. Verdegem/S. Scheltjens/J. Vandoninck, 2012: Merovingian reuse of Bronze Age barrows at Beerse-Krommenhof (prov. of Antwerp, Belgium), in R. Annaert/K. De Groot/Y. Hollevoet/F. Theuws/D. Tys/L. Verslype (eds.), 2012: *The very beginning of Europe? Cultural and Social Dimensions of Early Medieval Migration and Colonisation (5th-8th century). Archaeology in Contemporary Europe, Conference Brussels - May 17-19 2011*, Brussel (Relicta Monografieën 7), 237-242.
- Delaruelle, S./R. Annaert/M. Van Gils/L. Van Impe/J. Van Doninck (eds.), 2013: *Vondsten vertellen. Archeologische parels uit de Antwerpse Kempen*, Turnhout.
- Delattre, A.-L., 1880: *Lampes chrétiennes de Carthage*, Lyons.
- Delattre, A.-L., 1892: *Damous El-Karita à Carthage, 1892*, Constantine.
- Delattre, A.-L., 1897: Rapport sur les fouilles exécutées dans l'amphithéâtre romain de Carthage pendant les années 1896 et 1897, *Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres* 41.6, 694-696.
- Delattre, A.-L., 1898: Fouilles dans l'amphithéâtre de Carthage, 1896-1897, *Mémoires de la Société nationale des antiquaires de France* 6e series, vol. 7, 135-187.
- Delattre, A.-L., 1899: *Musée Lavigerie de Saint-Louis de Carthage*, Paris.
- Delattre, A.-L., 1903: *Souvenirs de l'ancienne église d'Afrique*, Lyons.
- Delattre, A.-L., 1906: *Un pèlerinage aux ruines de Carthage et au Musée Lavigerie*, 2nd ed., Lyons.
- Delogu, P., 1998: L'importazione di tessuti preziosi e il Sistema economico romano nel IX secolo, in P. Delogu (ed.), 1998: *Roma Medievale. Aggiornamenti*, Florence, 123-41.
- Delville, J.P./M. Laffineur-Crepin/A. Lemeunier, 1994: *Martin de Tours: du légionnaire au saint évêque*, Tours.
- Demeter, S., 1988: *Naissance d'une bourgade brabançonne: Landen, des origines à 1300*, Bruxelles (unpublished Mémoire de Licence, Université Libre de Bruxelles).
- Derks, T., 2009: Ethnic identity in the Roman frontier. The epigraphy of Batavi and other Lower Rhine tribes, in T. Derks/N. Roymans (eds.), 2009: *Ethnic constructs in antiquity. The role of power and tradition*, Amsterdam (Amsterdam Archaeological Studies 13), 239-282.
- Derks, T./N. Roymans, 2009: Introduction, in T. Derks/N. Roymans (eds.), 2009: *Ethnic constructs in antiquity. The role of power and tradition*, Amsterdam (Amsterdam Archaeological Studies 13), 1-10.
- Deville, T./S. Houbrechts/R. Simons/G. De Nutte/R. Paulussen/B. Berk, in prep.: *Kerkstraat te Hoeselt (gem. Hoeselt). Definitief archeologisch onderzoek, opgraving*, Bilzen (Condor Rapporten 93).
- Devisse, J., 1976: *Hincmar, archevêque de Reims, 845-882*, Genève, 3 vols.
- Dierkens, A., 1984: Superstitions, christianisme et paganisme à la fin de l'époque mérovingienne. A propos de l'*Indiculus superstitionum et paganarium*, in H. Hasquin (ed.), 1984: *Magie, sorcellerie, parapsychologie*, Bruxelles, 9-26.
- Dierkens, A., 1992: Het getuigenis van de archeologie, in L. Milis (ed.), 1992: *De heidense Middeleeuwen*, Turnhout, 47-68.
- Dijkman, W., 2000: La croix en plomb du prévôt Humbert, archidiacre de Texandrie, Liège, in J.-L. Kupper/Ph. George (eds.), 2000: *Liège. Autour de l'an mil, la naissance d'une principauté (X^e-XIIe siècle)*, Liège, 49-50.
- Dijkman, W., 2013: Artisanal activities in Merovingian Maastricht. *Medieval and Modern Matters* 4, 23-39.
- Dijkstra, B.K.S., 1979: *Graven en gravinnen van het Hollandse huis. Onderzoek van de stoffelijke resten, opgegraven op het terrein van de voormalige abdijkerk te Rijnsburg in 1949 en 1951*, Zutphen.
- Dijkstra, J./G. Williams, 2010: *New research in Dorestad. Preliminary results of the excavation at the former Fruit Auction Hall ('Veilingterrein') at Wijk bij Duurstede, in A. Willemsen/H. Kik (ed.)*, 2010: *Dorestad in an international framework*, Turnhout, 59-67.
- Dijkstra, M./T. de Ridder, 2009: Circular fortresses in the provinces of North and South Holland (West Frisia), in M. Segsneider (ed.), 2009: *Ringwalle und verwandte Strukturen des ersten Jahrtausends n. Chr. an Nord- und Ostsee*, Neumünster, 201-218.
- Dijkstra, M.F.P., 2011: *Rondom de mondingen van Rijn & Maas. Landschap en bewoning tussen de 3e en 9e eeuw in Zuid-Holland, in het bijzonder de Oude Rijnstreek*, Leiden.
- Dijkstra, M.F.P., 2015: *Rondom de kerk van Eicha. Archeologisch onderzoek bij de herinrichting van het centrum van Bergeijk (2011)*. Amsterdam (Diachron publicatie 59).
- Dijkstra, M.F.P./H.M. van der Velde, 2008: Sporen en structuren behorend tot de vroeg-middeleeuwse bewoning in het noordelijke deel, in H.M. van der Velde (ed.), 2008: *Cananefaten en Friezen aan de monding van de Rijn. Tien jaar archeologisch onderzoek op de Zanderij- Westerbaan te Katwijk, Amersfoort (ADC Monografie 5)*, 127-163.
- Dijkstra, M.F.P., 2006: *Calamiteitenberging Woudse Polder. Archeologisch onderzoek in het kadertracé*, Amsterdam (AAC Publicaties 37).
- Dijkstra, M.F.P./C.R. Brandenburg, 2010: *Leiden - Aalmarktsschool. Archeologisch en bouwhistorisch onderzoek naar 800 jaar bewoning langs de Oude Rijn, ter plaatse van het voormalige St.-Catharinagasthuis*. Leiden: Gemeente Leiden.
- Dijkstra, M.P.F./J. de Koning/S. Lange, 2006: *Limmen-De Krocht. De opgraving van een middeleeuwse plattelandsnederzetting in Kennemerland*, Amsterdam (AAC-rapport 41).
- Dijkstra, M.P.F./Verhoeven, A.A.A./Van Straten, K.C.J. (eds.), 2016: *Nieuw licht op Leithon. Archeologisch onderzoek naar de vroegmiddeleeuwse bewoning in plangebied Leiderdorp-Plantage*, Amsterdam (Themata 8).
- Dinkler, E./E. Dinkler-von Schubert, 1995: Kreuz I (vorikonoklastisch), in M. Restle (ed.), 1995: *Reallexikon zur byzantinischen Kunst* 5, Stuttgart, 1-219.
- Diplomata Belgica. Les sources diplomatiques des Pays-Bas méridionaux au Moyen Âge. The Diplomatic Sources from the Medieval Southern Low Countries*, at www.diplomata-belgica.be.
- Dizon, E. Z., 1998: *Batanes Archaeological Project: 1996-1997 Status Report*, Manila.
- Dizon, E. Z./A. S. B. Mijares, 1999: Archaeological evidence of a Baranganic culture in Batanes, *Quarterly of Culture and Society* 27, N. 1/2 (special issue: new excavation, analysis and prehistorical interpretation in southeast Asian archaeology), 1-10.
- Domenig, G., 1992: Typologie als Methode diachronischer Bauforschung. Konstruktionswandel im Hausbau auf Nias (Indonesien), *Zeitschrift für Ethnologie* 117, 143-188.
- Donat, P., 1980: *Haus, Hof und Dorf in Mitteleuropa vom 7. bis 12. Jahrhundert. Archäologische Beiträge Zur Entwicklung und Struktur der bäuerlichen Siedlung*, Berlin.
- Donat, P., 1993: Die hochmittelalterlichen Häuser der Art Gasselte B, in M. Gläser (Hg.), 1993: *Archäologie des Mittelalters und Bauforschung im Hanseraum. Ein Festschrift für Günther Fehring*, Rostock, 391-396.
- Donat, P., 1995: Neuere archäologische und bauhistorische Forschungsergebnisse zum ländlichen Hausbau des 11.-13. Jahrhunderts in Mittel- und Süddeutschland, *Germania* 73, 421-439.
- Donat, P., 2003: Die Landwirtschaft im hohen Mittelalter: Haus, Hof und Dorf in den deutschen Gebieten, in N. Benecke/P. Donat/E. Gringmuth-Dallmer/U. Willerdung (Hg.), 2003: *Frühgeschichte der Landwirtschaft in Deutschland*, Langenweissbach (Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Mitteleuropas 14), 263-273.
- Donat, P., 2005: Zum städtischen und ländlichen Hausbau des 12. bis 15. Jhs. In Deutschland, Forschungsprobleme regionale Entwicklung, in F. Biermann/G. Mangelsdorf (Hg.), 2005: *Die bäuerliche Ostsiedlung des Mittelalters in Nordostdeutschland*. Frankfurt am Main, 39-67.
- Dopperfeld, O./R. Pirling, 1966: *Fränkische Fürsten im Rheinland. Die Gräber aus dem Kölner Dom, von Krefeld-Gellep und Morken, Düsseldorf*.
- Dopsch, A., 1923/1924: *Wirtschaftliche und Soziale Grundlagen der Europäischen Kulturentwicklung aus der Zeit von Caesar bis auf Karl der Grosse*, Wien.
- Dopsch, A., 1937: *The Economic and Social Foundations of Europe*, London.
- Drauschke, J., 2011: *Zwischen Handel und Geschenk - Studien zur Distribution von Objekten aus dem Orient, aus Byzanz und aus Mitteleuropa im östlichen Merowingerreich, Rahden/Westfalen (Beiträge zur Archäologie und Geschichte des ersten Jahrtausends 14)*.
- Drew, K. F., 1993: *The laws of the Salian Franks*, Philadelphia (University of Pennsylvania Press: Middle Ages Series).
- Driessen, M.J. and F. Abudana, in press.: Udruh - an antique green desert in the hinterland of Petra, in M. Altaweel/Y. Zhuang (eds.), in press: *Water Technologies and Societies in the Past and Present*. London (University College of London Press).
- Duli, A., 2013: The mandu coffin: a boat symbol of ancestral spirits among the Enrekang people of South Sulawesi, *Review of Indonesian and Malaysian Affairs* 47, 115-138.
- Dumont, L., 1986 [1980]: On value, modern and non-modern, in L. Dumont (ed.), 1986 [1980]: *Essays on individualism. Modern ideology in anthropological perspective*, Chicago/Londen.
- Dunbabin, K.M.D., 2003: *The Roman Banquet. Images of Conviviality*, Cambridge.

- Dy-Liacco, R., 2014: The Last Voyage of the Dead: The Milky Way and the Boat-Shaped Burial Markers of the Philippines Archipelago, *Hukay* 19, 135-166.
- E**
- Effros, B., 2001: *Monuments and memory: repossessing ancient remains in early medieval Gaul*, in M. de Jong/F. Theuvs/C. van Rhijn (eds.), 2001: *Topographies of power in the early middle ages*, Leiden (The Transformation of the Roman World 6), 93-118.
- Effros, B., 2002: *Caring for body and soul: burial and the afterlife in the Merovingian world*, Philadelphia.
- Effros, B., 2002a: *Creating Community with Food and Drink in Merovingian Gaul*, New York/Basingstoke, Hampshire.
- Effros, B., 2017: The enduring attraction of the Pirene Thesis, *Speculum* 92, 184-208.
- Effros, B., in press: *Incidental Archaeologists: French Officers and the Rediscovery of Roman North Africa*, Ithaca.
- Ellmers, D., 1990: The Frisian monopoly of coastal transport in the 6th-8th centuries AD, in S. McGrail (ed.), 1990: *Maritime Celts, Frisians and Saxons*, London (CBA Research Report 71), 91-92.
- Elstrodt, I./M. Wesdorp/C.W. Koot, 2011: *Inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven in het plangebied Zilverackers te Veldhoven (deelgebied 2: Huisackers/Bosackers)*, Amsterdam (Zuidnederlandse Archeologische Notities 266).
- Engelberts Gerrits, G., 1841: *Vaderlandsch lees-museum, voor aankomende en volwassene jongelingen en meisjes*, Amsterdam.
- Enklaar, D. Th., 1943: *De ministerialiteit in het graafschap Holland*, Assen.
- Es, W.A. van/R.P. Schoen, 2008: Het vroegmiddeleeuwse grafveld van Zweeloo. *Palaeohistoria* 49/50, 795-935.
- Esser, E., M.J. Rijkelijkhuisen/B. Beerenhout 2012: Archeozoologisch onderzoek, in: A.H.L. Vredendregt/M.C. van Trierum 2012: *Rotterdam Markthal. Archeologisch onderzoek 1. Bewoningsporen en vondsten uit de Romeinse tijd en de prestedelijke periode (10e - 11e eeuw)*, zes opeenvolgende huizen op terpophogingen in de nederzetting Rotta, Rotterdam (BOORrapporten 469-deel 1) 179-207.
- Evison, V., 1988: Vieux-Marché, Place Saint-Lambert, Liège - The glass, in: M. Otte (dir.), 1988: *Les fouilles de la Place Saint-Lambert à Liège. 2. Le vieux Marché*, ERAUL 23, Liège, 215-219.
- F**
- Faider-Feytmans, G., 1970: *Les nécropoles Mérovingiennes*, Mariemont (Les collections d'archéologie régionale du Musée de Mariemont II).
- Fehr, H., 2010: *Germanen und Romanen im Merowingerreich: Frühgeschichtliche Archäologie zwischen Wissenschaft und Zeitgeschehen*, Berlin, New York (Reallexikon der Germanischen Altertumskunde, Ergänzungsband 68).
- Ferdon, E. N., 1979: A Possible Source of Origin of the Easter Island Boat-Shaped House, *Asian Perspectives* 22, 1-8.
- Fermin, H.A.C./D. Kastelein, 2012: Graven langs de rand van het kerkhof. Archeologisch proefputtenonderzoek achter het koor van de Broederkerk in Zutphen. Zutphen (Zutphense Archeologische Publicaties 73).
- Feveile, C./S. Jensen, 2000: Ribe in the 8th and 9th century. A contribution to the archaeological chronology of north western Europe, *Acta Archaeologica* 71, 9-24.
- Février, P.-A., 1991: Naissance d'une archéologie chrétienne, in N. Duval/X. Barral Altet (eds.) *Naissance des arts chrétiens: Atlas des monuments paléochrétiens de la France*, Paris, 336-347.
- Fiema, Z., 2002: Late-antique Petra and its hinterland: recent research and new, in J.H. Humphrey (ed.), 2002: *The Roman and the Byzantine Near East*, Ann Arbor (Journal of Roman Archaeology Supplement Series 49), 191-252.
- Fingerlin, G., 1979: Ein reiches alamannisches Frauengrab aus Mahlberg in der südlichen Ortenau, *Archäologische Nachrichten aus Baden* 23, 26-31.
- Fiorato, V./A. Boylston/Ch. Knüsel (eds.), 2000: *Blood red roses: The archaeology of a mass grave from the battle of Towton AD 1461*, Exeter.
- Foy, D., 2005: La suprématie du verre soufflé en cylindre: Panneaux et vitraux du Ve au IXe siècle, in *De transparentes spéculations. Vitres de l'Antiquité et du Haut Moyen Âge (Occident-Orient)*, exposition temporaire au Musée départemental de Bayay, 59-64.
- Foy, D./M. Picon/M. Vichy/V. Thirion-Merle, 2003: Caractérisation des verres de la fin de l'Antiquité en Méditerranée occidentale: émergence des courants commerciaux, in D. Foy/M.-D. Nenna (eds.), 2003: *Echange et commerce du verre dans le monde antique. Actes du colloque de l'Association française d'archéologie du verre, Aix-en-Provence - Marseille, 7-9 juin 2001*, Montagnac, 41-85.
- Francis, K., 2016: Catholic Missionaries in Colonial Algeria: Faith, Foreigners, and France's Other Civilizing Mission, 1848-1883, *French Historical Studies* 39, no. 4, 685-715.
- Frank, C.J.B.P./F.A.C. Haans, 2011: Het Broederen-klooster in Zutphen. Ruim 7 eeuwen bouwhistorie. Bouwhistorische analyse en waardebeepaling. Monumenten Advies Bureau, Nijmegen. (Research commissioned by Zutphen Municipality).
- Freed, J., 2008: Le Père Alfred-Louis Delattre (1850-1932) et les fouilles archéologiques de Carthage, *Histoire, monde et cultures religieuses* 4.8: 67-100.
- Freestone, I.C., 2003, Primary Glass Sources in the Mid-First Millennium AD, in *Annales du 15e congrès de l'AIHV*, New York-Corning, 111-115.
- Freestone, I.C./R. Hughes/C.P. Stapelton, 2008: The composition and production of Anglo-Saxon Glass, in Evison, V. (ed.), 2008: *Catalogue of Anglo-Saxon Glass in the British Museum*, London, 29-46.
- Freestone, I.C./R. Greenwood/Y. Gorin-Rosen, 2002: Byzantine and early Islamic glassmaking in the Eastern Mediterranean: production and distribution of primary glass, in *Hyalos-vitrum-glass: History, Technology and Conservation of Glass and Vitreous Materials in the Hellenic World, 1st International Conference*, 167-174.
- Freestone, I.C./Y. Gorin-Rosen/M.J. Hughes, 2000: Primary glass from Israel and the production of glass in Late Antiquity and the early Islamic period, in M.-D. Nenna (ed.), 2000: *La route du verre: ateliers primaires et secondaires du second millénaire av. J.-C. au Moyen Âge*, Lyon, 64-83.
- Fremersdorf, F., 1955: *Das fränkische Reihengräberfeld von Köln-Müngersdorf*, Berlin (Germanische Denkmäler der Völkerwanderungszeit 6).
- Frend, W. H. C., 1996: *The Archaeology of Early Christianity: A History*, Minneapolis.
- Fries, J.E./M. Wesemann, 2010: Häuser und kein Ende. Ausgrabungen in der mittelalterlichen Siedlung bei Visbek, *Archäologie in Niedersachsen* 13, 111-114.
- Frösén, J., 2004. Archaeological Information from the Petra Papyri. *Studies in History and Archaeology of Jordan* 8, 141-144.
- Frösén, J./A. Arjava/M. Lehtinen (eds.), 2002: *The Petra Papyri I*, Amman: American Centre of Oriental Research.
- Fuchs, K. (ed.), 2001: *Die Alamannen*, Stuttgart.
- G**
- Gai, S., 1999: Karolingische Glasfunde der Pfalz Paderborn, in C. Stiegemann/M.Wemhoff, (eds.) 1999: *799: Kunst und Kultur der Karolingerzeit: Karl der Grosse und Papst Leo III. in Paderborn. Ergänzungsband. Beiträge zum Katalog der Ausstellung Paderborn*, Paderborn, 212-21.
- Gaimster, M., 2011: Image and power in the Early Saxon Period, in H. Hamerow/D. A. Hinton/S. Crawford (eds.), 2011: *The Oxford Handbook of Anglo-Saxon Archaeology*, Oxford, 865-891.
- Galavaris, G., 1970: *Bread and the Liturgy. The Symbolism of Early Christian and Byzantine Bread Stamps*. Madison, WI.
- Gantner, C./R. McKitterick/S. Meeder (eds.), 2015: *The Resources of the Past in Early Medieval Europe*, Cambridge.
- Gardela, L., 2013: The Dangerous Dead? Rethinking Viking-Age Deviant Burials, in L. Stupecki/R. Simek (eds.), 2013: *Conversions: Looking for Ideological Change in the Early Middle Ages* (Studia Mediaevalia Septentrionalia 23), Vienna, 99-136.
- Gardiner, M.F., 2013: The sophistication of Late Anglo-Saxon timber buildings, in M.G. Shapland/M.D. Bintley (eds.), 2013: *Timber, Trees and Woodland in Anglo-Saxon England*, Oxford, 45-77.
- Gärtner, T., 2004: *Die mittelalterliche Wüstung Edingerode. Archäologische Untersuchungen auf dem Expogelände in Hannover*, Rahden.
- Geary, P., 1986: Sacred commodities: the circulation of medieval relics, in A. Appadurai (ed.), 1986: *The social life of things. Commodities in cultural perspective*, Cambridge, 169-191.
- Geary, P., 1994: *Living with the dead in the Middle Ages*, Ithaca/London.
- Geary, P., 2002: *The Myth of Nations. The Medieval Origins of Europe*, Princeton/Oxford.
- Gedenkschrift, 1842: *Gedenkschrift der oprichting van het standbeeld voor M. A. de Ruyter, plechtig ontbloot te Vlissingen den 25 augustus 1841*, 1842, Vlissingen.
- George, Ph., 1985/2001: Vie et Miracles de Saint-Domitien, évêque de Tongres-Maastricht (ca. 535-549), *Analecta Bollandiana* 103, 305-351; 116, 5-32.
- Giesler-Müller, U., 1992: *Das frühmittelalterliche Gräberfeld von Basel-Kleinhüningen B. Katalog und Tafeln*, Derendingen-Solothurn (Basler Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte 11B).
- Gilchrist, R., 2012: *Medieval Life. Archaeology and the Life Course*. Woodbridge.
- Gillard, R.D./S.M. Hardman/R.G. Thomas/D.E. Watkinson, 1994: The Mineralization of Fibres in Burial Environments, *Studies in Conservation* 39 (2), 132-140.
- Glueck, N., 1935: Explorations in Eastern Palestine II, *The Annual of the American Schools of Oriental Research* 15, 60-80.
- Godelier, M., 1984: *L'Idéal et le matériel. Pensée, économie, sociétés*, Paris.
- Goeverneur, J.J.A., 1854: *De huisvriend*, Leiden.
- Goodson, C., 2010: *The Rome of Pope Paschal 1*, Cambridge (Cambridge Studies in Medieval Life and Thought: Fourth Series).
- Gosses, L.H., 1926: *Welgeborenen en Huislieden. Onderzoekingen over standen en staat in het graafschap Holland*. Groningen.
- Goubitz, O., 2001: Introduction and Medieval Footwear, in O. Goubitz/C. van Driel-Murray/W. Groenman-Van Waateringe, 2001: *Stepping Through Time. Archaeological footwear from prehistoric times until 1800*, Zwolle, 7-334.
- Goubitz, O./C. van Driel-Murray/W. Groenman-Van Waateringe, 2001: *Stepping Through Time. Archaeological footwear from prehistoric times until 1800*, Zwolle.
- Graeber, D., 2005: Value: anthropological theories of value, in G. Carrier (ed.), 2005: *A Handbook of Economic Anthropology*, Cheltenham/Northampton, 439-454.
- Gräf, J., 2015: *Lederfunde der Vorrömischen Eisenzeit und Römischen Kaiserzeit aus Nordwestdeutschland*, Rahden (Studien zur Landschafts- und Siedlungsgeschichte im südlichen Nordseegebiet 7).
- Gramaye, I.B., 1610/1708: *Taxandria, in qua Antiquitates & decora Regionum 5. Coloniae 6. Ducatum 3. Comitatum 7. Baronatum 5. Episcopatum 4. (etc.)*, Bruxellae; Lovanii/Bruxellis.
- Greenslade, S., 2013: *The Vrina Plain settlement between the 1st-13th centuries*, in I.L. Hansen/R. Hodges/S. Leppard (eds.), 2013: *Butrint 4. The Archaeology and Histories of an Ionian Town (Butrint Archaeological Monographs)*, Oxford/Oakville, 123-164.
- Greenslade, S./R. Hodges/S. Leppard/J. Mitchell, 2006: Preliminary report on the early Christian basilica on the Vrina Plain, Albania, *Archeologia Medievale* 33, 397-408.
- Gregory, C., 1982: *Gifts and commodities*, London.
- Grenander-Nyberg, G., 1985: *Die Lederfunde aus der Frühgeschichtlichen Wurt Elisenhof*, Frankfurt am Main (Elisenhof Bd. 3).
- Grierson, P./M. Blackburn, 1986: *The Early Middle Ages (5th-10th centuries)*, Cambridge (Medieval European Coinage 1).
- Groenendijk, H., 2006: Dorfwurt Ulrum (De Marne, Prov. Groningen). Eine Fundbergung im Jahre 1995 als Anregung zur Benutzung hydrologischer Messdaten bei der Erhaltung von Grosswurtten, *Palaeohistoria* 47/48, 529-553.
- Groenewoudt, B./R. van Beek/M. Groothedde, 2016: Christianisation and the Afterlife of Pagan Open-Air Cult Sites. Evidence from the Northern Frankish Frontier, *Medieval and Modern Matters* 5, 1-27.
- Groenman-Van Waateringe, W., 1976: Schuie aus Wijk bij Duurstede, *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek* 26, 189-197.

- Groenman-Van Waateringe, W., 1981: The leather from ditch I, in J.W. Barber (ed.), 1981: *Excavations on Iona 1979*, 318-328 (Proceedings of the Society of Antiquaries of Scotland 111).
- Groenman-Van Waateringe, W., 1984: *Die Lederfunde von Haithabu* Neumünster (Ausgrabungen in Haithabu, Bericht 21).
- Groenman-Van Waateringe, W., 2000: The leather-work, in A. Crone, 2000: *The History of a Scottish Lowland Crannog: Excavations at Buiston, Ayrshire 1989-90*, Edinburgh (AOC Archaeology Monograph 4).
- Groenman-Van Waateringe, W., 2001: Prehistoric footwear, in O. Goubitz/C. van Driel-Murray/W. Groenman-van Waateringe (eds.), 2001: *Stepping through time: archaeological footwear from prehistoric times until 1800*, Zwolle, 379-396.
- Groenman-Van Waateringe, W., 2006: Houten schoenleesten, in M. Hemminga/T. Hamburg (eds.), 2006: *Een Merovingische nederzetting op de oever van de Oude Rijn. Opgraving (DO) en Inventariserend Veldonderzoek (IVO) Oegstgeest - Rijnfront zuid 2004*, Leiden (Archol Rapport 69), 94-95.
- Groothedde, M., 1999: Van straten, muren en poorten. Archeologische waarnemingen bij rolieringswerkzaamheden en de opgraving aan de Waterstraat in Zutphen anno 1998 en 1999. *Bijdragen en Mededelingen Vereniging Gelre* 90, 189-221.
- Groothedde, M., 2001: Opgraving Broederkerkplein 1977. Intern rapport gemeente Zutphen, file Broederkerkplein 1977, Zutphen.
- Groothedde, M., 2013: *Een vorstelijke palts te Zutphen? Macht en prestige op en rond het plein 's-Gravenhof van de Karolingische tijd tot aan de stadsrechtverlening, Zutphen* (Zutphense Archeologische Publicaties 77).
- Groves, S. E., 2006: *Spears or ploughshares: multiple indicators of activity related stress and social status in four Early Medieval populations from the North East of England*, s.l. (doctoral thesis, Durham University).
- Grünewald, C., 1988: *Das alamannische Gräberfeld von Unterthürheim, Bayerisch-Schwaben*, Kallmünz (Materialhefte zur bayerischen Vorgeschichte, Reihe A, Band 59).
- Grünwald, M./S. Hartmann, 2014: Glass workshops in northern Gaul and the Rhineland in the first millennium AD as hint of a changing land use – including results of the chemical analyses of glass from Mayen, in A.D. Keller/D. Price/C. Jackson (eds.), 2014: *Neighbours and successors of Rome. Traditions of glass production and use in Europe and the Middle East in the later 1st millennium*, Oxford, 43-57.
- Gütermann, S., 2011: Falstühle in frühmittelalterlichen Gräbern: Vorkommen, Konstruktion und Bedeutung. *Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters* 39, 37-107.
- Gysseling, M., 1960: *Toponymisch woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland (vóór 1226)*, Brussel (Bouwstoffen en studiën voor de geschiedenis en de lexicografie van het Nederlands 6), 2 vols.
- H**
- Haans, F.A.C. 2018: *Gemeente Zutphen. Bouwhistorisch onderzoek voormalig dormitorium & refter Broederen klooster Rozengracht 3 Zutphen*. Rapport Monumenten Advies Bureau.
- Haffner, A., 1989: *Gräber: Spiegel des Lebens. Zum Totenbrauchtum der Kelten und Römer am Beispiel des Treverer-Gräberfeldes Wederath-Belginum*, Mainz (Schriftenreihe des Rheinischen Landesmuseums Trier 2).
- Halbertsma, H., 1977: Meerveldhoven (Gem. Veldhoven). *Bulletin van de Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond* 76, 262-264.
- Hald, M., 1972: *Primitive Shoes. An archaeological-ethnological study based upon shoe finds from the Jutland Peninsula*, Copenhagen.
- Haldon, J., 2005: *Feeding the army: Food and transport in Byzantium, ca. 600-1100*, in W. Mayer/S. Trzcionka (eds.), 2005: *Feast, Fast or Famine. Food and Drinking in Byzantium*, Brisbane, 85-100.
- Halsall, G., 1992: The origins of the *Reihengräberzivilisation* forty years on, in J. Drinkwater/H. Elton (eds.), 1992: *Fifth-century Gaul, a crisis of identity?*, Cambridge, 196-207.
- Halsall, G., 1995: *Early Medieval Cemeteries: An Introduction to Burial Archaeology in the Post-Roman West*, Glasgow.
- Halsall, G., 1995a: *Settlement and social organisation: the Merovingian region of Metz*, Cambridge.
- Halsall, G., 2000: Archaeology and the late Roman frontier in northern Gaul: The so-called "Föderatengräber" reconsidered, in W. Pohl/H. Reimitz (red.), 2000: *Grenze und Differenz im frühen Mittelalter*, Wenen (Forschungen zur Geschichte des Mittelalters 1/Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse Denkschriften 287), 167-180.
- Halsall, G., 2003: *Warfare and Society in the Barbarian West, 450-900*, London.
- Halsall, G., 2007: *Barbarian Migrations and the Roman West, 376-568*, Cambridge.
- Halsall, G., 2010: *Cemeteries and Society in Merovingian Gaul: Selected Studies in History and Archaeology, 1992-2009*, Leiden.
- Halsall, G., 2010a: *Female status and power in early Merovingian central Austrasia: the burial evidence*, in G.
- Hamerow, H., 1997: Migration theory and the Anglo-Saxon "identity crisis", in J. Chapman/H. Hamerow (eds.), 1997: *Migration and invasion in archaeological explanation*, Oxford (British Archaeological Reviews International Series 664), 33-44.
- Hamerow, H., 1999: Anglo-Saxon timber buildings: the continental connection, in H. Sarfatij/W.J.H. Verwers/P.J. Woltering (eds.), 1999: *In discussion with the past. Archaeological studies presented to W.A. van Es*, Zwolle, 119-128.
- Hamerow, H., 2002: *Early Medieval Settlements. The Archaeology of Rural Communities in North-West Europe 400-900*, New York.
- Hamerow, H., 2010: Communities of the Living and the Dead. The Relationship Between Anglo-Saxon Settlements and Cemeteries, c. AD 450-850, in Henig, M./N. Ramsey (eds.), 2010: *Intersections: The Archaeology and History of Christianity in England, 400-1200*, Oxford, 171-76.
- Hänninen, K., 2012: *Merovingisch hout van de opgraving Oegstgeest-Nieuw Rhijngest Zuid 2010*, Zaandam (BIAXiaal 628).
- Hansen, T.E./D.K. Mikkelsen/S. Hvass, 1991: Landbebyggelse i 7. århundrede, in P. Mortensen/B.M. Rasmussen (eds.), 1991: *Fra stamme til stat i Danmark 2. Havdinge-samfund og Kongemagt*, Aarhus, 17-28.
- Härke, H., 1990: "Weapon graves"? The background of the Anglo-Saxon weapon burial rite, *Past & Present* 126, 22-43.
- Härke H., 2001: *Cemeteries as places of power*, in M. de Jong/F.Theuvs/C. Van Rhijn (eds.), 2001: *Topographies of power in the early middle ages*, Leiden (The Transformation of the Roman World 6), 9-30.
- Härke, H., 2014: Grave goods in early medieval burials: messages and meanings, *Mortality* 19, 41-60.
- Haseloff, G., 1981: *Die germanische Tierornamentik der Völkerwanderungszeit*, Berlin/New York (Vorgeschichtliche Forschungen 17).
- Hasselt, A.W.M., 1855: *Handleiding tot de vergiftleer, ten gebruike bij het onderwijs aan 's Rijks Kweekschool voor Militaire Geneeskundigen*, Utrecht.
- Hatt, J.-J., 1989: *Mythes et dieux de la Gaule. 1, Les Grandes divinités masculines*, Paris.
- Hawkes, J., 1997: Symbolic lives: the visual evidence, in J. Hines (ed.), 1997: *The Anglo-Saxons. From the Migration period to the eighth century. An ethnographic perspective*, San Marino, 311-344.
- Hazelhoff, A., 1840: *Mengelingen tot nut en vermaak voor onderscheidene standen*, Groningen.
- Heather, P. 2005: *The Fall of the Roman Empire*, London.
- Heaton, G.M., 1833: *Verklaring van de plaet voorstellende het kamp bij Oirschot in 1832*, Amsterdam.
- Hedeager, L., 1992: Kingdoms, ethnicity and material culture: Denmark in a European perspective, in M.O.H. Carver (ed.), 1992: *The age of Sutton Hoo, The seventh century in North-western Europe*, Woodbridge, 279-300.
- Hedeager, L., 1999: Myth and art: a passport to political authority in Scandinavia during the Migration Period, *Anglo-Saxon Studies in Archaeology and History* 10, 151-156.
- Hedeager, L., 2000: Migration Period Europe: the formation of a political mentality, in F.Theuvs/J. Nelson (eds.), *Rituals of Power: From Late Antiquity to the Early Middle Ages*, Leiden (The Transformation of the Roman World 8), 15-58.
- Hedeager, L., 2005: Animal representations and animal iconography. *Studien zur Sachsenforschung* 15, 231-245.
- Hedeager, L., 2011: *Iron Age myth and materiality. An archaeology of Scandinavia AD 400-1000*, London/New York.
- Heeren, S., 2017: From Germania Inferior to Germania Secunda and beyond. A case study of migration, transformation and decline, in N. Roymans/S. Heeren/W. De Clercq (eds.), 2017: *Social dynamics in the Northwest Frontiers of the Late Roman empire. Beyond decline or transformation*, Amsterdam (Amsterdam Archaeological Studies 26), 149-178.
- Heeren, S./L. van der Feijst, 2017: *Prehistorische, Romeinse en middeleeuwse fibulae uit de Lage Landen. Brooches of the Low Countries. Beschrijving, analyse en interpretatie van een archeologische vondstcategorie*, Amersfoort.
- Heeren, S./T. Hazenberg, 2010: *Voorname dames, stoere soldaten en eenvoudige lieden. Begravingen en nederzettingssporen uit het Neolithicum, de laat-Romeinse tijd en Middeleeuwen te Wijchen-Centrum*, Leiden (Hazenberg Archeologische Serie 1).
- Heffernan, T. J. (ed. and trans.), 2012, *The Passion of Perpetua and Felicity*, Oxford.
- Heidinga, H. A., 1987: *Medieval Settlement and Economy North of the Lower Rhine. Archaeology and history of Kootwijk and the Veluwe (the Netherlands)*. Assen.
- Heidinga, H.A., 1997: *Frisia in the first millenium. An outline*, Utrecht.
- Heidinga, H.A./E.H. Sminck, 1982: Brick Spit-supports in the Netherlands (13th - 16th century, in J.G.N. Renaud (ed.), 1982: *Rotterdam Papers IV. A contribution to medieval archaeology*. Rotterdam, 63-82.
- Heidinga, H.A./G.A.M. Offenbergh (eds.), 1992: *Op zoek naar de vijfde eeuw. De Franken tussen Rijn en Maas*, Amsterdam.
- Heirbaut, E./H. van Enckevort, 2011: *De verdwenen villa van de Tienacker. Archeologisch onderzoek naar het verleden van Wijchen*, Nijmegen (Archeologische Berichten Wijchen 4).
- Hem-Eriksen, M., 2010: *Between the real and ideal. Ordering, controlling and utilising space in power negotiations - Hall buildings in Scandinavia, 250 1050 CE*, Oslo (Master of Arts, Thesis in Archaeology, Department of Archaeology, Conservation and History, Faculty of Humanities, University of Oslo).
- Hemminga, M./T. Hamburg, 2006: *Een Merovingische nederzetting op de oever van de oude Rijn*, Leiden (Archol Rapport 69).
- Hen, Y., 1995: *Culture and religion in Merovingian Gaul A.D. 481-751*, Leiden.
- Hen, Yitzhak, 2003: Neither simple, nor obvious: Power and the Transformation of the Roman World, *Scripta Classica Israelica* 12, 299-304.
- Henderix, P.A., 1986: The lower delta of the Rhine and the Maas: Landscape and habitation from the Roman period to ca 1000, *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek* 36, 447-599.
- Henderix, P.A., 1995: De ringwalburgen in het mondingsgebied van de Schelde in historisch perspectief, in R.M. van Heeringen/P. Henderix/A. Mars (red.), 1995: *Vroeg-Middeleeuwse ringwalburgen in Zeeland*, Amersfoort, 71-112.
- Henderson, J., 1985: The raw material of early glass production, *Oxford Journal of Archaeology* 4, 267-291.
- Henderson, J., 2013: *Ancient Glass: An interdisciplinary Exploration*, Cambridge.
- Henderson, J./T. Sode/Y. Sablerolles, forthcoming: Early medieval tesserae from Scandinavia and the Netherlands: a case for recycling, in Proceedings of the Workshop la Paix-Dieu, Amay 18-20 march 2015, forthcoming, Bonn.
- Henning, J., 2008: Strong Rulers - Weak Economy? Rome, the Carolingians and the Archaeology of Slavery in the First Millennium AD, in J.R. Davis/M. McCormick M. (eds.), 2008: *The Long Morning of Medieval Europe. New Directions in Early Medieval Studies*, Aldershot: Ashgate, 33-53.
- Henning, J., 2007: *Early European towns. The development of the economy in the Frankish realm between dynamism and deceleration 500-1100*, in J. Henning (ed.), 2007: *Post Roman Towns, Trade and Settlement in Europe and Byzantium*, Berlin (The Heirs of the

- Roman West 1), 3-40.
- Hensen, G./M. Schurmans/A. Vanderhoeven/G. Vynckier, 2006: Tongeren, Clarissenstraat, in G. Creemers/A. Vanderhoeven (red.), 2006: *Archeologische kroniek van Limburg 2001, Limburg – Het Oude Land van Loon 85*, 1, 47-50.
- Hensen, G./M.P.J. Janssens, 2016: *Dolen door de Zwarte Molen: onbegrensde nederzettingen uit de IJzertijd tot en met de Volle Middeleeuwen. Gemeente Bernheze Archeologisch onderzoek: een opgraving, Weesp (RAAP-rapport 2794)*.
- Henstra, D. J., 2012: *Friese graafschappen tussen Zwin en Wezer, Assen*.
- Herbin, P., 2012: *Saint-Georges-sur-l'Àa, une occupation spécifique côtière du Haut Moyen Âge, Villeneuve d'Ascq (Nord)*.
- Herget, M., 2004: *Das fränkische Gräberfeld von Rödingen, Kr. Düren. Eine Analyse der Belegungschronologie, Magdeburg*.
- Herschend, F., 1989: Changing houses. Early medieval houses types in Sweden 500 to 1100 A.D, *TOR* 22, 79-103.
- Herschend, F., 1993: The Origin of the Hall in Southern Scandinavia, *TOR* 25, 175-200.
- Heuclin, J., *Aux origines monastiques de la Gaule du Nord, ermites et reclus du Ve au XIe siècle*, Lille 1988.
- Hiddink, H.A., 1999: *Germaanse samenlevingen tussen Rijn en Weser. 1ste eeuw voor Chr.-4de eeuw na Chr.*, Amsterdam (PhD-thesis Universiteit van Amsterdam).
- Hiddink, H.A., 2003: *Het grafritueel in de Late IJzertijd en Romeinse tijd in het Maas-Demer-Scheldegebied, in het bijzonder van twee grafvelden bij Weert, Amsterdam (Zuidnederlandse Archeologische Rapporten 11)*.
- Hiddink, H.A./E. de Boer, 2011: *Opgravingen in Waterdael III te Someren. Deel 1. Grafvelden en begravingen uit de IJzertijd en Romeinse tijd, Amsterdam (Zuidnederlandse Archeologische Rapporten 42)*, 209-216.
- Hilberg, V., 2009: *Masurische Bügelfibeln, Daumen und Kellaren Band 2*. Kiel/Hamburg (Schriften des Archäologischen Landesmuseums 9).
- Hines, J./N. IJssennagger, 2017: Introduction: Frisians – Who, When, Where, Why? in J. Hines/N. IJssennagger (eds.), 2017: *Frisians and their North Sea Neighbours. From the Fifth Century to the Viking Age*, Woodbridge, 1-4.
- Hinz, H., 1989: *Ländlicher Hausbau in Skandinavien vom 6. Bis 14. Jahrhundert: Stova – Eldhus – Bur*, Köln.
- Hissel, E.M., (ed.) 2012: *Een inheems-Romeinse nederzetting in Oerle-Zuid (gemeente Veldhoven). Definitief archeologisch onderzoek in plangebied 'Zilverackers', gemeente Veldhoven*. Amsterdam (AAC Publicaties 50).
- Hodder I., *Theory and practice in Archaeology*, London/ New York, 1992.
- Hodges, R., 1981: *The Hamwih Pottery: The Local and Imported Wared from Thirty Years' Excavations in Southampton and their European Context*, London (CBA research report 37).
- Hodges, R., 1982: *Dark Age Economics*, London.
- Hodges, R., 2006: *Eternal Butrint. A Unesco World Heritage Site in Albania*, London.
- Hodges, R., 2008: *The Rise and Fall of Byzantine Butrint*, London.
- Hodges, R., 2012: *Dark Age Economics: A New Audit*, Bristol.
- Hodges, R./Bowden, W./Lako, K., 2004: *Byzantine Butrint: Excavations and Surveys 1994-99*, Oxford.
- Hodges, R./J. Vroom, 2007: *Late Antique and early Medieval ceramics from Butrint, Albania*, in S. Gelichi/C. Negrelli (eds.), 2007: *La circolazione delle ceramiche nell'Adriatico tra tarda antichità e altomedioevo. III Incontro di studio CER.AM.IS (Documenti di archaeologia 43)*, Mantova, 375-388.
- Hodges, R./Kamani, S./Logue, M./Vroom, J., 2009: *The sack of Butrint, c. AD 800, Antiquity 83 (project gallery)*, issue 320 June 2009: antiquity.ac.uk/projgall/hodges/
- Hodges, R./S. Leppard/J. Mitchell, 2011: *San Vincenzo Maggiore and its Workshops*, London (San Vincenzo 5).
- Hoek, C., 1973: Repertorium op de grafelijke lenen in De Lier, Schipluiden en Vlaardingen (1252-1648), *Ons Voorgeslacht* 220, jrg.28, 69-100.
- Hoek, C., 1980: Het verkavelingspatroon van Midden-Delfland, *Historie en Landschap van Midden-Delfland, Maasland (Midden-Delfkrant extra nummer)*, 7-14.
- Hoek, C., 1981: Begraven Hofsteden in het Maasmondgebied, in T.J. Hoekstra, H.L. Janssen/I.W.L. Moerman (eds.), 1981: *Liber Castellorum. 40 variaties op het thema kasteel, Zutphen*, 122-143.
- Hoek, C., 1986: Repertorium op de grafelijke lenen te Akkersdijk, Berkel, Pijnacker en Ruiven (1266-1648), *Ons Voorgeslacht* 327, jrg. 38, 135-151.
- Hoek, C., 1984: Acten betreffende t Woud, *Ons Voorgeslacht* 345, 573-592.
- Hoek, C., 1986: Het verzweerboek van het Hof van Delft, gemaakt in 1532 (Rekenamer inv.nr. 721A), *Ons Voorgeslacht*, jrg. 41, 550-566.
- Hof, J. 1976: *Egmondse kloosterrekeningen uit de XIVe eeuw*. Groningen.
- Hoffmann, D., 1969: *Das spätromische Bewegungsheer und die Notitia Dignitatum*, Düsseldorf (Epigraphische Studien 7).
- Hoffmann, D., 1995: Edowech und Decimus Rusticus, *Arculiana. Festschrift zum 65. Geburtstag von Hans Bögli*, Avenches, 559-568.
- Holmqvist, W., 1939: *Kunstprobleme der Merowingerzeit*, Stockholm.
- Hope-Taylor, B., 1962: The 'boat-shaped' house in northern Europe, *Proceedings of the Cambridge Antiquarian Society* 55, 16-22.
- Hoppenbrouwers, P.C.M., 2001: Mapping an unexplored field. The Brenner debate and the case of Holland, in P. Hoppenbrouwers/J.L. van Zanden (eds.), 2001: *Peasants into farmers? The transformation of rural economy and society in the Low Countries (Middle Ages – 19th century) in light of the Brenner debate*, Turnhout (CORN Publication series 4), 41-66.
- Horn, W./E. Born, 1979: *The Plan of Saint Gall. A Study of the Architecture and Economy of, and Life in, a Paradigmatic Carolingian Monastery* (vols. 1-3), Berkeley.
- Hoti, A., 2003: *Some features of the Early Medieval pottery in Albania (7th-11th centuries)*, in Ch. BAKIRTZIS (ed.), 2003: *VIIe Congrès international sur la céramique médiévale en Méditerranée, Thessaloniki, 11-16 Octobre 1999*, Athens, 237-240.
- Hoven, E., 2014: *Definitief archeologisch onderzoek, Ede Paasbergerterre, Gemeente Ede, Leusden (Syntegra rapport S120341)*.
- Hüffer, M. 1951: *Bronnen voor de geschiedenis der abdij Rijnsburg 1140-1620. 's-Gravenhage (Rijks Geschiedkundige Publicatiën, Kleine Serie 31)*.
- Huijbers, A. M. J. H., 2007: *Metaforiseren in beweging. Boeren en hun gebouwde omgeving in de Volle Middeleeuwen in het Maas-Demer-Scheldegebied*, Amsterdam (Dissertation University of Amsterdam).
- Huijbers, A., 2014: Huisplattegronden van agrarische nederzettingen uit de Volle Middeleeuwen in het Maas-Demer-Scheldegebied, in A.G. Lange/E.M. Theunissen/J.H.C. Deeben/J. van Doesburg/J. Bouwmeester/T. de Groot (red.), 2014: *Huisplattegronden in Nederland. Archeologische sporen van het huis*. Amersfoort/Eelde, 367-419
- Huijbers, A., 2016: House building in the Meuse-Demer-Scheldt region AD 850-1250 explained: A 'dynamic dual approach' to the concept of building tradition, *Medieval and Modern Matters* 5 (2014), 29-93.
- Huijbers, A., 2017: *Re-assembling the house: Households, domestic space and connectivity in the twelfth century*, paper presented at BISI conference, 14 May 2017, Stockholm.
- Huijbers, A., in prep. a: Re-assembling domestic environments: A relational-habitus approach in studying the individuality, commonalities, continuity and change of medieval buildings, in BISI Stockholm 2017 Conference Proceedings, Oxford.
- Huijbers, A., in prep. b: *House building of the Central Middle Ages (900-1300) between North Sea and river Elbe*.
- Huijbers, A./X.C.C. van Dijk, in prep.: *Wonen aan de Streeppstraat in Berkel-Enschot, Gemeente Tilburg, Een archeologische opgraving van enkele middeleeuwse erven (provisional title), 's-Hertogenbosch/Weesp (BAAC/RAAP-rapport)*.
- Huijts, C.S.T.J., 1992: *De voor-historische boerderijbouw in Drenthe. Reconstructiemodellen van 1300 vóór tot 1300 na Chr.*, Arnhem.
- Huis in 't Veld, J.Y., 2015: *Een vroeg-middeleeuwse nederzetting in Norg Plangebied Esweg, fase 1, Gemeente*
- Noordenveld Archeologisch onderzoek: een opgraving, Weesp (RAAP-rapport 2928).
- Huntington, W.R./P. Metcalf, 1979: *Celebrations of death: the anthropology of mortuary ritual*, Cambridge/New York.
- Hupperetz, W., 2004: *Het geheugen van een straat. Achthonderd jaar wonen in de Visserstraat te Breda*. Utrecht: Matris.
- Iannelli, M.A., 2011: *La necropoli altomedievale*, in A. Campanelli (ed.), 2011: *Dopo lo tsunami. Salerno antica*, Naples, 244-245.
- Ickerodt, U., 2017: Oscar Montelius, archäologische Systematik und der Nachweis von historischen Zusammenhängen, in B.V. Eriksen/A. Abegg-Wigg/R. Bleile/U. Ickerodt (eds.), 2017: *Interaktion ohne Grenzen: Beispiele archäologischer Forschungen am Beginn des 21. Jahrhunderts. Festschrift f. Cl. von Carnap-Bornheim zum 60. Geburtstag*, Schleswig, 833-846.
- IJsselstijn, M./R.J. Rutte/J. Wegner, 2018: Bescheiden pionier. In Memoriam Jacobus Christiaan (Ko) Visser (1930-2017), *Tijdschrift voor Historische Geografie*, 3-2.
- IJssennagger, N.L., 2013: Between Frankish and Viking: Frisia and Frisians in the Viking Age, *Viking and Medieval Scandinavia* 9, 69-98.
- IJssennagger, N.L., 2017: *Central because liminal; Frisia in a Viking Age North Sea World*, (unpublished PhD-thesis University of Groningen).
- In de Betouw, G.C. 1783: *De fibulis antiquorum vestiariis in agro Neomagensium suburbano ad gallicum Vahalii ripam erutus Cl. Salmasio, Jo. Fred. Gronovii et Jo. Smetii epistolae ex autographis editae*, Noviomago.
- In de Betouw, J. 1822: *Catalogue du cabinet de médailles antiques et modernes*. Nimègue.
- Insulanus (pseud. J.S. Bakker), 1837: *Zeeplanten, of voorlezingen uit het Noorden, Sneek*.
- Ippendorf, J., in prep.: *Gürtel und Geschlecht. Funktion und Bedeutung zur Merowingerzeit*, (PhD thesis, Freiburg University).
- Išaia, M.-C., 2015: The bishop and the law, according to Hincmar's life of Saint Remigius, in R. Stone/C. West (eds.), 2015: *Hincmar of Rheims: Life and Work*, Manchester, 170-189.
- Iversen, F., 2013: Concilium and Pagus - Revisiting the Early Germanic Thing System of Northern Europe, *Journal of the North Atlantic Special Volume*, 5, 5-17.
- J
- Jaarboekje 1833: *Jaarboekje voor de schutterijen in Nederland 1833*, dl. 2, s.1.
- Jaarboekje 1839: *Jaarboekje voor de ambtenaren der directe belastingen*, 1839, Gorinchem.
- Jacobi, H.W., 1997: Muntvondsten uit het tracé van de Willemsspoortunnel, in A. Carmiggelt, A.J. Guiran/M.C. van Trierem (red.), *Archeologisch onderzoek in het tracé van de Willemsspoortunnel te Rotterdam*, Rotterdam (BOORbalans 3), 279-296.
- Jacques, A., 2015: Arras, in *Le haut Moyen Âge dans le nord de la France. Des Francs aux premiers comtes de Flandre de la fin du Ixe au milieu du Xe siècle*, Douai, 27-29.
- Jakob, T., 2009: *Prevalence and patterns of disease in Early Medieval populations. A comparison of skeletal samples of the 5th-8th centuries A.D. from Britain and Southwestern Germany*, Oxford (BAR International Series 1959).
- Janes D., 1996: The golden claps of the late Roman State, *Early Medieval Europe* 5, 127-153.
- Jankuhn, H./H. Nehlsen/H. Roth (eds.), 1978: *Zum Grabfrevell in vor- und frühgeschichtlicher Zeit. Untersuchungen zu Grabraub und "haugbrot" in Mittel- und Nord Europa*, Göttingen (Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen, Philologisch-Historische Klasse 113).
- Jansen, J., 2008: Karthago and die Pères blancs, in C. Trümpler (ed.), 2008: *Das große Spiel: Archäologie und Politik zur Zeit des Kolonialismus (1860-1940)*, Ruhr-Museum, Weltkulturerbe Zollverein, Essen, 11. Februar – 13. Juni 2010, Cologne, 538-549.
- Janssen, W., 1991: Das Fränkische Gräberfeld von Wesel-Bislich. *Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters* 18/19, 71-116.
- Jensen, R.M. 2017: *The Cross: History, Art and Controversy*. Cambridge MA.

- Jespers, J.-J., 2005: *Dictionnaire des noms de lieux en Wallonie et à Bruxelles*, Bruxelles.
- Jones S., 1997: *The archaeology of Ethnicity. Constructing identities in the past and present*, London/New York.
- Jørgensen, L., 1998: En storgård fra vikingetid ved Tissø, Sjælland, in L. Larsson/B. Hårdh (eds.), 1998: *Centrala platser, centrala frågor: samhällsstrukturen under Järnåldern: en vänbok till Berta Stjernquist*, Lund (Acta Archaeologica Lundensia, series in 8 minor), 233-248.
- Jørgensen, L., 2002: Kongsgård - kultsted - marked. Overvejelser omkring Tissøkompleksets struktur og funktion, in K. Jennbert/A. Andrén/C. Raudvere (eds.), 2002: *Plats och praxis. Studier av nordisk förkristen ritual*, Lund, 215-247.
- Jørgensen, L., 2003: Manor and Market at Lake Tissø in the Sixth to the Eleventh centuries: The Danish 'Productive' Sites, in Pestell, T./K. Ulmschneider (eds.), 2003: *Markets in Early Medieval Europe, Trading and Productive Sites, 650-850*, Macclesfield, 175-207.
- Jørgensen, L., 2009: Pre-Christian cult at aristocratic residences and settlement complexes in southern Scandinavia in the 3rd-10th centuries AD, in U. von Freeden/W. Friesinger/E. Wamers (eds.), 2009: *Glaube, Kult und Herrschaft. Phänomene des Religiösen im 1. Jahrtausend n. Chr. in Mittel- und Nordeuropa. Akten des 59. Internationalen Sachsensymposiums und der Grundprobleme der frühgeschichtlichen Entwicklung im Mitteldonauraum*, Bonn, 329-354.
- K**
- Kamani, S., 2011: Butrint in the mid-Byzantine period: A new interpretation, *Byzantine and Modern Greek Studies* 35:2, 115-133.
- Kamani, S., 2013: *The Western Defences*, in I.L. Hansen/R. Hodges/S. Leppard (eds.), 2013: *Butrint 4. The Archaeology and Histories of an Ionian Town (Butrint Archaeological Monographs)*, Oxford/Oakville, 245-256.
- Kars, H./J. Wevers, 1983: Early Medieval Dorestad, an Archaeo-Petrological study, Part VIII: Amber, *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek* 33, 61-81.
- Kars, M., 2011: *A cultural perspective on Merovingian burial chronology and the grave goods from the Vrijthof and Pandhof cemeteries in Maastricht*, Amsterdam (PhD dissertation University of Amsterdam).
- Kars, M., 2013: The early medieval burial evidence and concepts of possession: questioning individual identities, in B. Ludowici (ed.), *Individuals and individuality? Approaches towards an archaeology of Personhood in the First Millennium AD*, Stuttgart (Neue Studien zur Sachsenforschung 4), 95-105.
- Kars, M., 2016: The excavation and post excavation activities, in M.Kars/F. Theuvs/M. de Haas, 2016: *The Merovingian cemeteries of Sittard-Kemperkoul, Obbicht-Oude Molen and Stein-Groote Bongerd*, Bonn (Merovingian Archaeology in the Low Countries 3), 26-49.
- Kars, M., 2016a: The chronology of the individual graves and chronological structure of the cemeteries, in M. Kars/F. Theuvs/M. de Haas, 2016: *The Merovingian cemeteries of Sittard-Kemperkoul, Obbicht-Oude Molen and Stein-Groote Bongerd*, Bonn (Merovingian Archaeology in the Low Countries 3), 230-247.
- Kars, M., 2016b: The topography and chronological development of the cemeteries and the possible history of the burial communities, in M.Kars/F. Theuvs/M. de Haas, 2016: *The Merovingian cemeteries of Sittard-Kemperkoul, Obbicht-Oude Molen and Stein-Groote Bongerd*, Bonn (Merovingian Archaeology in the Low Countries 3), 248-285.
- Kars, M., 2016c: *De symboliek van dierafbeeldingen en mens-dier relaties in Merovingisch Limburg (c. 450-750 AD). De ontsluiting van een dataset*, DANS-Easy (available online at <https://doi.org/10.17026/dans-zpt-24pm>).
- Kars, M./F. Theuvs/M. De Haas, 2016: *The Merovingian cemeteries of Sittard-Kemperkoul, Obbicht-Oude Molen and Stein-Groote Bongerd*, Bonn (Merovingian Archaeology in the Low Countries 3).
- Kars, M./F. Theuvs, 2017: The topo-chronological development of Merovingian cemetery 4 on the Vrijthof Square, in F. Theuvs/M. Kars (eds.), 2017: *The Saint-Servatius complex in Maastricht. The Vrijthof excavations (1969-1970)*, Bonn (Merovingian Archaeology in the Low Countries 4), 328-353.
- Kars, M./F. Theuvs, 2017a: Burial practices: overview of general and specific practices on the Vrijthof cemetery, in F. Theuvs/M. Kars (eds.), 2017: *The Saint-Servatius complex in Maastricht. The Vrijthof excavations (1969-1970)*, Bonn (Merovingian Archaeology in the Low Countries 4), 364-387.
- Keene, D.J., 1985: *Survey of medieval Winchester* (2 vols.). Oxford:
- Keijers, D., 2010: *Studieopdracht naar een archeologische evaluatie van het St. Gitterdal (Landen, prov. Vlaams Brabant)*. Weesp (RAAP-rapport 2173).
- Kemme, A.W.A., in prep.: *Material culture and the nature of Carolingian exchange*, Leiden (PhD-thesis).
- Kempeneers, P., 2000: *Leven in Landen*, Tienen.
- Kennedy, D.L./H. Falahat, 2008: Castra Legionis VI Ferratae: A building inscription for the legionary fortress at Udruh near Petra. *Journal of Roman Archaeology* 21, 150-169.
- Kern, H., 1871-1875: Noms germaniques dans des inscriptions latines du Rhin Inferieur, *Revue Celtiques* 2, 153-177.
- Kern, H., 1872: Germaansche woorden in Latijnsche opschriften aan den Beneden-Rijn, *Verslagen en mededeelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen. Afdeling Letterkunde, Tweede reeks*, 2, 304-336.
- Kikkert, J.L., s.a.: *Kamp bij Oirschot*, s.l.
- Kilian, C.J., 1806: *De tabakroker, of Regelen om gezond, zindelijk en voordeelig met tabak en pijpen om te gaan*, Amsterdam (original German edition, 1801: *Diätetik für Tabakraucher*, s.l.).
- Killick, M., 1990. Les Nabatéens à Udruh. *ARAM Periodical* 2, 1-2, 249-252.
- Klápště, J./A.N. Jaubert 2007: Rural settlement, in J. Graham-Campbell/M. Valor, (eds.), 2007: *The Archaeology of Medieval Europe*, Vol. 1 Eighth to Twelfth Centuries AD, Aarhus (Acta Jutlandica, Humanities Series 79), 76-110.
- Klevnas, A., 2013: *Whodunnit? Grave-robbery in Early Medieval Northern and Western Europe*. Oxford (BAR International Series 2582).
- Klevnas, A., 2015: Give and Take: Grave Goods and Grave Robbery in the Early Middle Ages, in A. Klevnas/C. Hedenstierna-Jonson (eds.), 2015: *Own and be Owned, Archaeological Approaches to the Concept of possession*, Stockholm (Stockholm Studies in Archaeology 62), 157-188.
- Klevnas, A., 2016a: Overkill. Reopening Graves to Maim the Dead in Anglo-Saxon England, in L. Gardeta/K. Kąjkowski (eds.), 2016: *Limbs, Bones, and Reopened Graves in Past Societies*, International Interdisciplinary Meetings 'Motifs through the Ages' 2, Bytow, 177-213.
- Klevnas, A., 2016b: 'Imbued with the Essence of the Owner': Personhood and Possessions in the Reopening and Reworking of Viking-Age Burials, *European Journal of Archaeology* 19(3), 456-476.
- Knauf, M., 1993: *Die alamannischen Gräberfelder von Neresheim und Kösingern, Ostalbkreis*, Stuttgart (Forschungen und Berichte zur Vor- und Frühgeschichte in Baden-Württemberg 48).
- Knippenberg, S., 2007: Sporen en structuren uit de vroege en volle middeleeuwen, in R. Janssen (red.), 2007: *Bewoningsdynamiek op de Maashorst (deel 2). De bewoningsgeschiedenis van Nistelrode van laat-neolithicum tot volle middeleeuwen*, Leiden (Archol rapport 48), 651-716.
- Knol, E., 1993: *De Noordnederlandse kustlanden in de Vroege Middeleeuwen*, Groningen (dissertation, Free University of Amsterdam).
- Knol, E., 2010: Frisia in Carolingian times, in I.S. Klæsøe (ed.), 2010: *Viking Trade and Settlement in Continental Western Europe*, Copenhagen, 43-60.
- Knol, E./W. Prummel/H.T. Uytterschout/M.L.P. Hoogland/W.A. Casparie/G.J. de Langen/E. Kramer/J. Schelvis, 1996: The early medieval cemetery of Oosterbeintum (Friesland). *Palaeohistoria* 37/38, 245-416.
- Knüsel, C.J., 2005: The physical evidence of warfare - subtle stigmata?, in M.P. Pearson/I.J.N. Thorpe, 2005: *Warfare, violence and slavery in prehistory. Proceedings of a Prehistoric Society conference at Sheffield University*, Oxford (BAR International Series 1374), 49-65.
- Kobyliński, Z., 1988: Things as symbols. The boat in the early-medieval culture of Northern Europe *Archaeologia Polona* 27, 185-200.
- Kobyliński, Z., 1995: Ships, Society, Symbols and Archaeologists, in O. Crumlin-Pedersen/B. Munch-Thye (eds.), 1995: *The Ship as Symbol*, Copenhagen, 9-19.
- Koch, A., 1998: *Bügelfibeln der Merowingerzeit im westlichen Frankenreich*, Mainz (Römisch-Germanisches Zentralmuseum, Monographien 41).
- Koch, A.C.F., 1990: Gent in de 9de en 10de eeuw, enkele benaderingen, *Stadsarcheologie, bodem en monument in Gent* 14, 3, 3-43.
- Koch, J., 2013: *Koning Willem I, 1772-1843*, Amsterdam.
- Koch, U., 1973: Grabräuber als Zeugen frühen Christentums, *Archäologische Nachrichten aus Baden* 11, 22-26.
- Koch, U., 1974: Beobachtungen zum frühen Christentum an den fränkischen Gräberfeldern von Bargen und Berghausen in Nordbaden, *Archäologisches Korrespondenzblatt* 4, 259-266.
- Koch, U., 1977: *Das Reihengräberfeld bei Schretzheim*, Berlin (Germanische Denkmäler der Völkerwanderungszeit A13).
- Koch, U., 2001: *Das alamannisch-fränkische Gräberfeld bei Pleidelsheim*, Stuttgart (Forschungen und Berichte zur Vor- und Frühgeschichte in Baden-Württemberg 60).
- Koch, U., 2001a: Koptisches Bronzegeschirr. *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde* 17, 241-244.
- Koch, U., 2004: Schretzheim § 2: Archäologisches. *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde* 27, 294-302.
- Koch, U., 2011: Das frühmittelalterliche Gräberfeld von Mainz-Hechtsheim, Mainz (*Mainzer Archäologische Schriften* 11).
- Koenen, L. 1996: The carbonized archive from Petra. *Journal of Roman Archaeology* 9, 177-188.
- Koenen, L./J. Kaimio/M. Kaimio/R.W. Daniel (eds.), 2013: *The Petra Papyri II*, Amman.
- Komber, J., 2002: Viking Age architecture in space and time, in J. Klápště (ed.), 2002: *The rural house from the migration period to the oldest still standing buildings. Ruralia IV: 8-13. September 2001, Bad Bederkesa, Lower Saxony, Germany, Praha (Památky archeologické Supplementum 15)*, 13-29.
- Kooi, M., 2015: *Tilburg-Stappengoer. Bewoning vanaf de Bronstijd tot en met de nieuwe tijd langs de Katsbogte, 's-Hertogenbosch (BAAC-rapport F-10.0059)*.
- Koot, J.M., 1993: *Tussen terp en kreekrug. Ontginningen op de rand van klei en veen (Rijswijkerveen en Harnasch)*, Amsterdam (doctoral thesis Institute for Pre- and Protohistory, University of Amsterdam).
- Koot, J.M., 2014: Drie terpen in de Harnaschpolder en Woudse Polder nader bekeken. *Historisch Jaarboek Schipluiden* 2013, 87-104.
- Kootker, L.M./E. Altena/M. Smeding/P. de Knijff, 2014: *Bioarcheologisch onderzoek naar de menselijke resten uit Bronstijd Wassenaar en Vroeg-Middeleeuws Oegstgeest*, Leiden (Skeletloket Rapport 2014-02).
- Kroonen, G., 2013: *Etymological Dictionary of Proto-Germanic*, Leiden/Boston.
- Kruikius, N./J. Kruikius, 1977 (1712): *'t Hooge heemraederschap van Delflant met alle de steden, dorpen en ambachten*, Alphen aan den Rijn.
- Kulikowski, M., 2000: Barbarians in Gaul, usurpers in Britain, *Britannia* 31, 325-345.
- Kümmel, Chr., 2009: *Ur- und Frühgeschichtlicher Grabraub. Archäologische Interpretation und kultur-antropologische Erklärung*, Münster (Tübinger Schriften zur Ur- und Frühgeschichtlichen Archäologie 9).
- Künzel, R.E./D.P. Blok/J.M. Verhoeff, 1988: *Lexicon van nederlandse toponiemen tot 1200*. Amsterdam (Publikaties van het P.J. Meertens-Instituut 8).
- Kupper, J.-L., 1981: *Liège et l'église impériale XIe-XIIe siècles*, Bibliothèque de la Faculté de Philosophie et Lettres de l'Université de Liège 228, Paris.
- Kupper, J.-L., 1997: *Episcopus-advocatus. Sur l'exercice du pouvoir épiscopal dans l'ancien évêché de Liège, in Centre de Recherches en Histoire du Droit et des Institutions. Cahier 7. La souveraineté*, Bruxelles, 13-25.
- Kwakkelstein, C.F./J. Vellekoop 1999: *De boelhuiss-administratie van Aem Heyndrickzoen van der Burch, Ons Voorgeslacht 506*, jrg. 54, 277-292.
- Kyll, N. 1972: *Tod, Grab, Begräbnisplatz, Totenfeier. Zur Geschichte ihres Brauchtums im Trierer Lande und in Luxemburg unter besonderer Berücksichtigung des Visitationshandbuchs des Regino von Prüm (+915)* Bonn (Rheinisches Archiv 81).

- L
 La Baume, P., 1967: *Das Fränkische Gräberfeld von Junkersdorf bei Köln*, Berlin (Die Fränkischen Altortümer des Rheinlandes Band 5).
- La Rocca, C./L. Provero, 2000: The Dead and their Gifts: The Will of Eberhard, Count of Friuli, and his Wife Gisela, Daughter of Louis the Pious (863-864), in F. Theuvs/J.L. Nelson (eds.), 2000: *Rituals of Power: From Late Antiquity to the Early Middle Ages*, Leiden (The Transformation of the Roman World 8), 225-280.
- Lafaurie, J./C. Morisson, 1987: La pénétration des monnaies byzantines en Gaule mérovingienne et visigotique du VIe au VIIIe siècle, *Revue Numismatique* 65 29, 38-98.
- Lafferty, S., 2014: Ad sanctitatem mortuorum: Tomb Raiders, Body Snatchers and Relic Hunters in Late Antiquity, *Early Medieval Europe* 22, 249-279.
- Lakoff, G./M. Johnson 2003 [1980]: *Metaphors we live by*, London.
- Laleman, M.C., 1990: Archeologische en historische visies op het ontstaan en de vroegste ontwikkeling van Gent in confrontatie. II: een archeologische visie, in *Handelingen van het 14de internationale colloquium: ontstaan en vroegste geschiedenis van de middeleeuwse steden in de zuidelijke Nederlanden. Een archeologisch en historisch probleem, Spa, 6-8 september 1988*, Brussel (Gemeentekrediet, Historische uitgaven reeks in 8°, nr. 83), 305-315.
- Laleman, M.C., 1997: Het stenen verleden. Een beknopt overzicht van bouwactiviteiten, bouwkundige ontwikkelingen en monastieke architectuur, in G. Declercq (ed.), 1997: *Ganda & Blandinium. De Gentse abdijen van Sint-Pieters en Sint-Baafs*, Gent, 115-146.
- Laleman, M.C., 2016: Ghent (East Flanders, Belgium) in the Discussion about Early Towns and Artisan Production, *Medieval and Modern Matters* 4, 111-120.
- Laleman, M.C./Thoen, H., 1989: Bij de wieg van de stad, in J. Decavele (ed.), 1989: *Gent, apologie van een rebelse stad*, Antwerpen, 27-37.
- Laleman, M.C./Vermeiren, G., 2010: Ruimte en bebouwing in het centrum van het middeleeuwse Gent, *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, Nieuwe Reeks*, 64, 1, 3-56.
- Lambert, G., 1990: *Le Luxembourg romain*, Andenne.
- Lampen, A., 1999: Sachsenkriege, sächsischer Widerstand und Kooperation, in Ch. Stiegemann/M. Wemhoff (Hg.), 1999: *799. Kunst und Kultur der Karolingerzeit. Karl der Große und Papst Leo III. in Paderborn. Ausstellungskatalog Band 1*, Mainz, 264-272.
- Lancaster, C., 1956: Transportation Design Elements in American Architecture, *American Quarterly* 8, 199-215.
- Landwehr, A., 2016: *Die anwesende Abwesenheit der Vergangenheit. Essay zur Geschichtstheorie*. Frankfurt a.M.
- Lane, P., 2002: The archaeology of Christianity in global perspective, in T. Insoll (ed.), 2002: *Archaeology and religion*, London/New York, 148-181.
- Langbroek, M.B., 2016: *All that is Gold does not Glitter. A study on the Merovingian use and exchange of amber or northern gold in the Benelux and the German Lower Rhine area*, Leiden (unpublished RMA thesis Leiden University).
- Lange, S., 2017: *Uit het juiste hout gesneden. Houten gebruiksvoorwerpen uit archeologische context tot 1300 n.Chr.*, Amersfoort (Nederlandse Archeologische Rapporten 54).
- Langlois J.-Y./J. Le Maho, 2017: Les origines du vitrail (Ve-XIe siècle), in LAGABRIELLE, S. (eds.), 2017: *Le verre. Un moyen Âge inventif*, Edition de la réunion des musées nationaux, Paris, 32-37.
- Larsson, G., 2007: *Ship and Society. Maritime Ideology in Late Iron Age Sweden*, Uppsala (Doctoral Thesis Uppsala University).
- Larsson, L. (ed.), 2004: *Continuity for centuries. A ceremonial building and its context at Uppåkra, southern Sweden*, Stockholm (Uppåkrastudier 10).
- Latour, B., 2005: *Re-assembling the social. An introduction to Actor-Network-Theory*, Oxford.
- Laursen, S.V./M.K. Holst, 2017: Late Iron Age longhouse chronology. A study aimed at constructing a formal house chronology for the Late Iron Age, based on selected localities in central and eastern Jutland, *Danish Journal of Archaeology* 6, 1-20.
- Lauwerier, R.C.G.M./J.W. de Kort (eds.), 2014: *Merovingers in een villa 2. Romeinse villa en Merovingisch grafveld Borgharen-Pasestraat. Onderzoek 2012*, Amersfoort.
- Le Maho, J./J.-Y. Langlois, 2005: Du vitrail-mosaïque au vitrail peint, les découvertes de Notre-Dame-de-Bondeville et de Rouen (VIIe-IXe siècles), in *De trans-parentes spéculations. Vitres de l'Antiquité et du Haut Moyen Âge (Occident-Orient)*, exposition temporaire au Musée départemental de Bavay, 89-93.
- Lebecqz, S., 2000: The role of monasteries in the systems of Production and exchange of the Frankish World between the Seventh and Ninth Centuries, in I.L. Hansen/C. Wickham (eds.), 2000: *The long eighth century, Production, distribution and demand*, Leiden (The Transformation of the Roman world 11), 121-148.
- Lebecqz, S., 1990: On the Use of the Word "Frisian" in the 6th-10th Centuries Writing Sources, in S. McGrail (ed.), 1990: *Maritime Celts, Frisians and Saxons*, London (CBA Research Report 71), 85-90.
- Lebecqz, Stéphane 1983: *Marchands et navigateurs Frisons du haut moyen âge*, Lille.
- Leenders, K.A.H.W., 1996: *Van Turnhoutervoorde tot Strienemonde. Ontginnings- en nederzettingsgeschiedenis van het noordwesten van het Maas-Schelde-Demerengebied. 400-1350. Een poging tot synthese*, Zutphen.
- Lehmann, E.M., 2008: *Das Gräberfeld von Lünen-Wethmar, Kr. Unna. Kultureller Wandel im Spiegel frühmittelalterlicher Bestattungssitten*, Rahden (Internationale Archäologie 108).
- Lehner, E., 1995: *Südsee-Architektur. Traditionelle Bautypen auf Hawaii, Tonga, Samoa, Neuseeland und den Fidischi-Inseln*, Wien.
- Lewcock, R./G. Brans, 1976: The boat as an architectural symbol, in P. Oliver (ed.), 1976: *Shelter, Sign and Symbol*, London, 107-116.
- Lewis, J. E., 2008: Identifying sword marks on bone: criteria for distinguishing between cut marks made by different classes of bladed weapons, *Journal of Archaeological Science* 35, 2001-2008.
- Lilley, K., 2014: Conceptualising the City. Historical Mapping, Spatial Theory, and the Production of Urban Spaces. In: M. Pauly/M. Scheutz (eds.), *Cities and their Spaces. Concepts and their Use in Europe*. Cologne/Vienna, 29-40.
- Lindenschmit, W./Lindenschmit, L., 1848: *Das germanische Totdenkmal bei Selzen in der Provinz Rheinhesen*. Mainz.
- Loe, L./A. Boyle/H. Webb/D. Score, 2014: 'Given to the Ground'. A Viking Age mass grave on Ridgeway Hill, Weymouth, Oxford (Dorset Natural History and Archaeological Society Monograph Series 22).
- Løken, T., 1999: The longhouse of Western Norway, in H. Schjelderup/O. Storsletten (eds.), 1999: *Grindbygd hus i Vest-Norge, NIKU-seminar om grindbygd hus, Bryggens Museum 23-25.03.98*, Oslo, 52-64.
- Loopik, J./J. Dijkstra, 2015: *Vroegmiddeleeuwse boerderijen onder een es in Norg, gemeente Noordenveld, Archeologische opgraving Esweg Fase II*, Amersfoort (ADC rapport 3912).
- Lorcin, P. M. E., 1995: *Imperial Identities: Stereotyping, Prejudice and Race in Colonial Algeria*, London.
- Lorenz, H., 1982: Review of H. Jankuhn/H. Nehlsen/H. Roth (eds.), 1978: *Zum Grabfrevel in vor- und frühgeschichtlicher Zeit, Bonner Jahrbücher* 182, 734-739.
- Loseby, S.T., 2003: Gregory's cities: urban functions in sixth century Gaul, in I. Wood (ed.), 2003: *Franks and Alamanni in the Merovingian Period. An ethnographic perspective*, San Marino, 239-270.
- Loveluck, C., 2012: Central places, exchange and maritime oriented identity around the North Sea and western Baltic, AD 600-1000, in S. Gelichi/R. Hodges (eds.), 2012: *From one sea to another. Trading places in the European and Mediterranean Early Middle Ages. Proceedings of the International Conference, Comacchio, 27th-29th March 2009*, Turnhout (Seminari internazionali del Centro interuniversitario per la storia e l'archeologia dell'alto Medioevo 3), 123-165.
- Loveluck, C., 2013: *Northwest Europe in the Early Middle Ages, c. AD 600-1150. A comparative Archaeology*, Cambridge.
- Loveluck, C./D. Tys, 2006: Coastal societies, exchange and identity along the Channel and southern North Sea shores of Europe, AD 600-1000, *Journal of Maritime Archaeology* 1, 140-169.
- Lugt, F., 2013: Over het ontstaan van Leiden. Lezing naar aanleiding van de presentatie van het boek Het ontstaan van Leiden, *Leids Jaarboekje* 105, 7-19.
- Lyon, B./Verhulst, A., 1967: *Medieval finance, A comparison of financial institutions in Northwestern Europe*, Gent.
- M
 Mackie, G.V., 2003: *Early Christian Chapels in the West: Decoration, Function and Patronage*, Toronto.
- Mahler, D., 1985: Ragnesmínde. A Germanic - Early Viking Age House-Site in Eastern Sjælland, *Journal of Danish Archaeology* 4, 164-167.
- Malaquais, D., 2002: *Architecture, pouvoir et dissidence au Cameroun*, Paris.
- Manguin, P.-Y., 1986: Shipshape societies. Boat symbolism and political systems in insular Southeast Asia, in D. G. Marr/A. C. Milner (eds.), 1986: *Southeast Asia in the 6th to 14th Centuries*, Singapore/Canberra, 187-213.
- Manguin, P.-Y., 2001: Shipshape societies. Boat symbolism and political systems in insular Southeast Asia, *Techniques & Culture* 35-36, 373-400.
- Mansion, J., 1924: *Oud-Gentsche naamkunde. Bijdrage tot de kennis van het Oud-Nederlandsch, 's-Gravenhage*.
- Manzano Baena, L., 2007: Negotiating Sovereignty: the Peace Treaty of Münster, 1648. *History of Political Thought* 28/4, 617-641.
- Martens, M./G. Vynckier/I. Janssen/P. van den Hove/S. van Haelst/L. Linders, L./D. Keijers, 2016: *Archeologie-rapport Peer, Hoogstraat. Een Romeins heiligdom met mogelijk Keltische oorsprong*, Brussel.
- Martin, M., 1971: Bemerkungen zu den frühmittelalterlichen Gürtel-Beschlägen der West-Schweiz. *Zeitschrift für Schweizerische Archäologie und Kunstgeschichte* 28, 29-57.
- Matasović, R., 2009: *Etymological Dictionary of Proto-Celtic*, Leiden/Boston.
- Mauss, M., 1954 (1924): *The gift*, London.
- McCarty, M. M., 2018: French Archaeology and History in the Colonial Maghreb: Inheritance, Presence, and Absence, in B. Effros/G. Lai (eds.), 2018: *Unmasking Ideology: The Vocabulary, Symbols, and Legacy Of Imperial and Colonial Archaeology*, Los Angeles.
- McCormick, M., 2001: *Origins of the European Economy. Communications and Commerce AD 300-900*, Cambridge.
- Mees, K., 2017: *Landscapes of Burial in Early Medieval Wessex: The Funerary Appropriation of the Antecedent Landscape, c. AD 450-850*, Exeter (PhD dissertation University of Exeter).
- Meier, D., 1994: Die wikingerzeitliche Siedlung von Kosel (Kosel-West), Kreis Rendsburg-Eckernförde, *Offa* 76.
- Meijns, B., 2007: Les premières collégiales des comtes de Flandre, leurs reliques et les conséquences des invasions normandes (IXe-Xe siècles), *Revue Belge de Philologie et d'Histoire/Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis* 85, 539-575.
- Meijns, B., 2011: The policy on relic translations of Baldwin II of Flanders (879-918), Edward of Wessex (899-924), and Aethelflaed of Mercia (d. 924): a key to Anglo-Flemish relations?, in D. Rollason/C. Leyser/H. Williams (eds.), 2011: *England and the Continent in the Tenth Century. Studies in honour of Wilhelm Levison (1876-1947)*, Turnhout, 473-492.
- Melleno, D., 2014: North Sea networks: trade and communication from the seventh to the tenth century, *Comitatus, A Journal of Medieval and Renaissance Studies* 45, 65-89.
- Menghin, W., 1983: *Das Schwert im Frühen Mittelalter. Chronologisch-typologische Untersuchungen zu Langschwertern aus germanischen Gräbern des 5. Bis 7. Jahrhunderts n. Chr.*, Stuttgart.
- Merbs, C. F., 1989: Trauma, in M.Y. Iscan/K.A.R. Kennedy, (eds.), 1989: *Reconstruction of life from the skeleton*, New York, 161-199.
- Merrifield, R., 1987: *The Archaeology of Ritual and Magic*, London.
- Mertens, J., 1972: Landen (Brabant), *Vijftiendertig jaar archeologische opgravingen in België*, Brussel, 112-114.
- Mertens, J., 1976: Tombes mérovingiennes et églises chrétiennes. Arlon, Grobbendonk, Landen, Waha, Bruxelles (Archeologia Belgica 187), 27-39.
- Mertens, J., 1978: Landen. Opgravingen in het Sint-

- Gitterdal, *Ons Landens Erfdeel* 1, 9-13.
- Metcalfe, D.M., 2009: Betwixt sceattas and Offa's pence: mint attributions and the chronology of a recession, *British Numismatic Journal* 79, 1-33.
- Meyer, C./K. Wirth/K.W. Alt, 2014: Gold, Gewalt und Gebrechen. Die Beziehung zwischen sozialem Status und traumatischem Skelettfund im frühen Mittelalter am Beispiel des Hermshheimer Bösfelds, Mannheim-Seckenheim, in T. Link/H. Peter-Röcher, 2014: *Gewalt und Gesellschaft. Dimensionen der Gewalt in ur- und frühgeschichtlicher Zeit. Internationale Tagung vom 14.-16. März 2013 an der Julius-Maximilians-Universität Würzburg*, Bonn (Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie 259), 65-79.
- Mikkelsen, O., 1988: *Enkeltgård eller landsby. En arkæologisk undersøgelse med udgangspunkt i met gårdsanlæg ved Mörup, Jylland, Århus* (paper from the department of archaeology, University of Århus).
- Milek, K. B. 2006: *Houses and Households in Early Icelan-dic Society: Geoarchaeology and the Interpretation of Social Space*, Cambridge (PhD dissertation University of Cambridge).
- Milo, P., 2014: *Frühmittelalterliche Siedlungen in Mitteleuropa: eine vergleichende Strukturanalyse durch Archäologie und Geophysik*, Bonn.
- Mitchell, J., 2013: *St. Johann at Münstair. The painted deco-ration in context*, in H.R. Sennhauser/K. Roth-Rubi/E. Kühn (eds.), 2013: *Wandel und Konstanz zwischen Bodensee und Lombardei zur Zeit Karls des Grossen. Kloster St. Johann in Münstair und Churrätien*, Zurich, 367-90.
- Mitschke, S., 2001: Zur Erfassung und Auswertung archäologischer Textilien an korrodiertem Metall. Eine Studie zu ausgewählten Funden aus dem Gräberfeld von Eltville. Rheingau-Taunus-Kreis (5.-8. Jh. N. Chr.), *Vorgeschichtliches Seminar Philipps-Universität Marburg, Kleine Schriften* 51, Marburg.
- Moens, J., 2012: *Vroegmiddeleeuws leer uit het archeologisch onderzoek The Loop te Sint-Denijs-Westrem (Gent, prov. Oost-Vlaanderen)*, Brussel (Onderzoek-srapporten Agentschap Onroerend Erfgoed 13).
- Moens, J., 2014: *Een vroegmiddeleeuws schoen uit een waterput te Merendree (Merendree, prov. Oost-Vlaanderen)*, Brussel (Onderzoekrapporten Agentschap Onroerend Erfgoed 12).
- Moerman, J.W., 2012: 't Woudt. *De rijke geschiedenis van het kleinste dorp van Nederland*, Schipluiden (Historische reeks Midden-Delfland 1).
- Mol, R., 2017: *Boerderij of Huijsinge Altena? Wat kan aardewerk vertellen over de bewoning van de laat-middeleeuwse vindplaats Altena bij Delft in de fase van 1200/1225 tot 1435?* Leiden (unpublished BA thesis Faculty of Archaeology, University of Leiden).
- Molhuysen, P.C./P.J. Blok, 1912: *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek*, Leiden.
- Møller, E., 1963: *Træbygningkonsten*, in H. Lund/K. Millech (eds.), 1963: *Danmarks Bygningkonst*, København, 9-38.
- Montelius, O., 1903: *Die typologische Methode. Stockholm (Die älteren Kulturperioden im Orient und in Europa 1)*.
- Moreland, J., 2000: Concepts of the Early Medieval Economy, in I.L.Hansen/C. Wickham, (eds.), 2000: *The long eighth century, Production, distribution and demand*, Leiden (The transformation of the Roman world 11), 1-34.
- Mould, Q., 2015: The home-made shoe, a glimpse of a hidden, but most 'affordable' craft, in G. Hanson/S.P. Ashby/I. Baug (eds.), 2015: *Everyday Products in the Middle Ages. Crafts, Consumption and the individual in Northern Europe c. AD 800-1600*, Oxford, 126-142.
- Müller, H., 1976: *Das alamannische Gräberfeld von Hemmingen (Kreis Ludwigsburg)*, Stuttgart (Forschungen und Berichte zur Vor- und Frühgeschichte in Baden-Württemberg 7).
- Müller-Wille, M., 1995: Boat-graves, old and new views, in O. Crumlin-Pedersen/B. Munch Thye (eds.), 1995: *The ship as a symbol in prehistoric and medieval Scandinavia. Papers from an International Research Seminar at the Danish National Museum, Copenhagen, 5th-7th May 1994*, Copenhagen (Studies in Archaeology and History 1), 100-109.
- Mundell, M., 1977: Monophyite church decoration. In A. Bryer and J. Herrin (eds.), 1977: *Iconoclasm: papers given at the ninth Spring Symposium of Byzantine Stud-ies, University of Birmingham, March 1975*. Birmingham: Centre for Byzantine Studies, University of Birmingham, 59-74.
- Munnik, J.H.D., 1851: *Handboek voor de plaatselijke besturen in Nederland*, Joure.
- Murialdo, G., 2001: *Le anfore da trasporto*, in T. Mannoni/G. Murialdo (eds.), 2001: *S. Antonino: Un sedimento fortificato nella Liguria bizantina*, Bordighera, 255-296.
- Müssemeier, U./E. Nieveler/R. Plum/H. Pöppelmann, 2003: *Chronologie der merowingerzeitlichen Grabfunde vom linken Niederrhein bis zur nördlichen Eifel*, Köln (Materialien zur Bodendenkmalpflege im Rheinland 15).
- N**
- Naam- en Ranglijst 1843: *Naam- en ranglijst der officieren van het Nederlandsche leger 1843*, s.l.
- Naismith, R., 2012: Kings, crisis and coinage reforms in the mid-eighth century, *Early Medieval Europe* 20, 291-332.
- Nasarat, M./F. Abudanh/N. Slameh, 2012: Agriculture in Sixth-Century Petra and Its Hinterland, the Evidence from the Petra Papyri. *Arabian Archaeology and Epigraphy* 23, 105-115.
- Näsman, U., 1991: Sea trade during the Scandinavian Iron Age: its character, commodities, and routes, in O. Crumlin-Pedersen (ed.), 1991: *Aspects of Maritime Scandinavia, AD 200-1200*, Roskilde, 23-40.
- Näsman, U., 2013: Aspects on Realizing House Recon-structions: a Scandinavian Perspective, *EuroREA* 2013, Nr. 2. <https://exarc.net/issue-2013-2/ea/aspects-realizing-house-reconstructions-scandinavian-perspective>
- Naylor, J., 2016: Emporia and their hinterlands in the 7th and 9th centuries AD: some comments and observations from England, in I. Leroy/L. Verslype (eds.), 2016: *Les cultures des littorales au haut Moyen Âge. Cadres et modes de vie dans l'espace maritime Manche-mer du Nord*, 59-68.
- Ndjio, B., 2009: Migration, Architecture, and the Trans-formation of the Landscape in the Bamileke Grass-fields of West Cameroon, *African Diaspora* 2, 73-100.
- Neri, E., 2012: Utilisation et production de tesselles de mosaïque à l'époque romane d'après Théophile, *Cahiers de Saint-Michel de Cuxa*, 43, 29-39.
- Neuffer-Müller, C., 1972: *Das fränkische Gräberfeld von Iversheim*, Berlin (Die fränkischen Altertümer des Rheinlandes Band 6).
- Neumayer, H., 1993: *Merowingerzeitliche Grabfunde des Mittelrheingebietes zwischen Nahe- und Moselmündung*, Mainz.
- Nicolay, J.A.W., 2005: Nieuwe bewoners van het ter-gebied en hun rol bij de opkomst van Fries koning-schap: De betekenis van gouden bracteaten en brac-teaatachtige hangers uit Friesland (vijfde-zevende eeuw na Chr.), *De Vrije Fries* 85, 37-103.
- Nicolay, J.A.W., 2007: *Armed Batavians. Use and signifi-cance of weaponry and horse gear from non-military contexts in the Rhine delta (50BC to AD 450)*, Amster-dam (Amsterdam Archaeological Studies 11).
- Nicolay, J.A.W., 2014: *The splendour of power. Early medieval kingship and the use of gold and silver in the southern North Sea area (5th to 7th century AD)*, Groningen (Groningen Archaeological Studies 28).
- Nicolay, J.A.W., 2017: Odin in Friesland. Scandinavian influences in the southern North Sea area during the Migration and Early Merovingian Periods, in B.V. Eriksen/A. Abegg-Wigg/R. Bleile/U. Ickerodt (eds.), 2017: *Interaktion ohne Grenzen. Beispiele archäologischer Forschungen am Beginn des 21. Jahr-hunderts*. Schleswig, 499-514.
- Nielsen, K.H., 1997: 'Retainers of the Scandinavian kings: an alternative interpretation of Salin's Style II (Sixth-Seventh Centuries AD)', *European Journal of Archaeology* 5, 151-69.
- Nielsen, K.H., 1998: Animal Style - A symbol of Mighth and Myth. Salin's Style II in a European Context. *Acta Archaeologica* 69, 1-52.
- Nielsen, K.H., 2007: Tiersymbolik, *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde* 35, 160-167.
- Nielsen, K.H., 2009: The real thing or just wannabes? Scandinavian-style brooches in the fifth and sixth centuries, in D. Quast (eds.), 2009: *Foreigners in Early Medieval Europe: the international studies on Early Medieval mobility*, Darmstadt (Monographien der Römisch-Germanischen Zentralmuseums 78) 51-111.
- Nielsen, P.O., K. Randsborg/H. Thrane (eds.), 1994: *The archaeology of Gudme and Lundeborg*. Copenhagen (Arkæologiske Studier 10).
- Niermeyer, J.F., 1944: *Delft en Delfland. Hun oorsprong en vroegste geschiedenis*. Leiden.
- Nieveler, E./F. Siegmund, 1999: The Merovingian chronology of the Lower Rhine Area: results and problems, in Hines, J./K. H. Nielsen/F. Siegmund (eds.), 1999: *The pace of change. Studies in early-medieval chronology*, Oxford (Cardiff Studies in Archaeology), 3-22.
- Nijboer, A.J./J.E. van Reekum, 1999: Scientific analysis of the gold disc-on-bow brooch, in J.C. Besteman/J.M. Bos/D.A. Gerrets/H.A. Heidinga/J. de Koning (eds.), 1999: *The excavations at Wijnaldum*, Rotter-dam/Brookfield (Reports on Frisia in Roman and Medieval times 1), 203-215.
- Nissen, A., 2015: Early Medieval Religion and Social Power: a Comparative Study of Rural Elites and Church Building in Northern France and Southern Scandinavia, in J.C. Sanchez-Pardo./M.G. Shapland (eds.), 2015: *Churches and Social Power in Early Medieval Europe. Integrating Archaeological and Historical Approaches*, Turnhout, 331-366.
- Nixey, C., 2017: *The Darkening Age: The Christian Destruction of the Classical World*, London.
- Nockemann, G., 2017: *Die bandkeramische Siedlungs-gruppe Weisweiler 107/Weisweiler 108 im Schlangen-grabental: Band 1. Dokumentation und Auswertung*, Kerpen-Loogh (Archäologische Berichte 28).
- Noelke, P., with contributions by T. Panhuysen, 2010/2011: 'Neufunde von Jupitersäulen und -pfeilern in der Germania inferior nebst Nachträgen zum früheren Bestand', *Bonner Jahrbücher*, 210/211, 149-374.
- Nokkert, M./A.C. Aarts/H.L. Wynia, 2009: *Vroegmid-deleeuws bewoning langs de A2. Een nederzetting uit de zevende en achtste eeuw in Leidsche Rijn*, Utrecht (Basisrapportage Archeologie 26).
- Nonn, U., 1983: *Pagus und Comitatus in Niederlothringen: Untersuchungen zur politischen Raumgliederung in frühen Mittelalter* (Bonner Historische Forschungen 49), Bonn.
- Nótári, T., 2012: The State of Facts of Robbing of a Grave in Early Medieval German Laws, *Acta Juridica Hungarica* 53(3), 236-254.
- Noterman, A.A., 2016a: Early Medieval Grave Robbery. The French Case, in L. Gardeta/K. Kajkowski (eds.), 2016: *Limbs, Bones, and Reopened Graves in Past Societies*, International Interdisciplinary Meetings 'Motifs through the Ages' 2, Bytow, 149-174.
- Noterman, A.A., 2016b: *Violation, pillage, profanation: la perturbation des sépultures mérovingiennes au haut Moyen Âge (VIe-VIIIe siècle) dans la moitié nord de la France* (unpublished PhD dissertation at the university of Poitiers).
- Novak, S., 2000: Battle-related trauma, in Fiorato, V./A. Boylston/Ch. Knüsel, (eds.), 2000: *Blood red roses: The archaeology of a mass grave from the battle of Towton AD 1461*, Exeter, 90-102.
- O**
- Olivier Jz, J., 1834: *Merkwaardigheden uit den tiendaagschen veldtocht der Nederlanders in België*, s.l.
- Oppermann, O., 1933: *Fontes Egmundenses*. Utrecht (Werken uitgegeven door het historisch genootschap. Derde serie No 61).
- P**
- Pacta, I./B. Gratuze/M. Derbois, 2015: Un atelier de verre carolingien à Méru, « ZAC Nouvelle France » (Oise), Bulletin de l'afav, 29e rencontres, Paris (2014), 73-78.
- Päffgen, B., 1992: *Die Ausgrabungen in St. Severin zu Köln, Teil 1*, Mainz am Rhein (Kölner Forschungen 5).
- Pahlitzsch, J., 2005: Mediators Between East and West: Christians Under Mamluk Rule, *Mamluk Studies Review* IX -2, 31-47.
- Panhuysen, R.G.A.M., 2002: Het scherp van de snede. Sporen van geweld in vroegmiddeleeuws Maastricht, *Archeologie in Limburg* 92, 2-7.
- Panhuysen, R.G.A.M., 2005: *Demography and health in early medieval Maastricht: prosopographical observa-tions on two cemeteries*, Amersfoort.
- Panhuysen, T.A.S.M., 1988: Humbertus, bouwheer van de Sint-Servaaskerk te Maastricht, overleden 2 mei

- 1086, *De Maasgouw* 107, 1988, 159-163.
- Panhuysen, T.A.S.M., 1991: De Sint-Servaaskerk te Maastricht in de vroege middeleeuwen. Voorlopig eindverslag van de opgravingen door de dienst Stadsontwikkeling Maastricht in de periode 1981-1989, *Bulletin KNOB* 90, 15-24.
- Panhuysen, T.A.S.M., 1996: *Romeins Maastricht en zijn beelden. Roman Maastricht reflected in stones*, Maastricht/Assen.
- Panhuysen, T.A.S.M., 2005: De navel van Nijmegen: De godenpijler van keizer Tiberius. Bij een archeologische vondst van (kunst)historisch topniveau, *Desipientia: Zin & Waan*, 12, 4-11.
- Panhuysen, T.A.S.M., 2015: In het achterland van Romeinse steden, in P. Tummers/L. Berkvens/A.-J. Bijsterveld/A. Knotter/L. Wessels (eds.), 2015: *Limburg. Een geschiedenis, deel 1, Tot 1500*, Maastricht, 81-114.
- Pauli, L., 1981: Zum Grabfrevell in vor- und frühgeschichtlicher Zeit, *Germania* 59, 467-475.
- Paulsen, P., 1992: Die Holzfunde aus dem Gräberfeld bei Oberflacht, Stuttgart (Forschungen und Berichte zur Vor- und Frühgeschichte in Baden-Württemberg 41-2).
- Peddemors, A./L.J.F. SWINKELS, 1989: 'Koptisch' vaatwerk uit de omgeving van Nijmegen, in *Schatkamer van Gelderse Oudheden*, exh. cat. Provinciaal Museum G.M. Kam, Nijmegen, 74-75.
- Périn, P., 1980: *La datation des tombes mérovingiennes: Historiques, methods, applications*. Genève.
- Périn, P., 2005: La vaisselle de bronze dite "copte" dans les royaumes romano-germaniques d'Occident. État de la question, *Antiquité Tardive* 13, 85-97.
- Perk, F., 2010: Barnsteen: fossiele hars of industrieel product?, *Het Zeepaard* 70 (5/6), 149-177.
- Persille, L.F., 1855: *Handleiding tot de algemeene geneesleer, ten gebruike bij het onderwijs aan 's Rijks kweekschool voor militaire geneeskundigen*, Utrecht.
- Pesch, A., 2012: Fallstricke und Glatteis: Germanische Tierornamentik, in H. Beck/D. Geuenich/H. Steuer (eds.), 2012: *Altertumskunde, Altertumswissenschaft, Kulturwissenschaft. Erträge und Perspektiven nach 40 Jahren Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, Berlin/Boston, 633-688.
- Peters, C./C. Fontaine-Hodiamont, 2005: Huy et le travail du verre à l'époque mérovingienne: étude préliminaire du matériel rue Sous-le-Château et place Saint-Séverin, in J. Pumièr/M. Regnard, 2005: *Voies d'eau, commerce et artisanat en Gaule mérovingienne*, Namur (Études et Documents. Archéologie, 10), 233-268.
- Peytremann, E., 2012: The Archaeology of early medieval (6th-12th century) rural settlements in France, *Arqueologia de La Arquitectura* 9, 213-230.
- Pion, C., 2014: *Les perles mérovingiennes: typochronologie, fabrication et fonctions* (PhD thesis, Université libre de Bruxelles).
- Pion, C./B. Gratuze, 2016: Indo-Pacific glass beads from the Indian subcontinent in Early Merovingian graves (5th-6th century AD), *Archaeological Research in Asia* 6, 51-64.
- Pirenne, H., 1925: *Medieval Cities: their Origins and the Revival of Trade*, Princeton.
- Pirling, R., 1997: *Das römisch-fränkische Gräberfeld von Krefeld-Gellep 1975-1982*, Berlin (Germanische Denkmäler der Völkerwanderungszeit B 15).
- Platenkamp, J.D.M., 2016: Money Alive and Money Dead, in C. Haselgrove/S. Krmmicek (eds.), 2016: *The Archaeology of Money, Proceedings of the Workshop 'Archaeology of Money'*, University of Tübingen, October 2013, Leicester Archaeology Monograph 24, Leicester, 161-181.
- Plevoets, A., 1980: De afkomst van de Giselberten, heren van Tilburg, *Actum Tilliburgis, driemaandelijks tijdschrift van heemkundekring Tilborch* 11, 5-15.
- Pohl, W. (ed.), 1997: *Kingdoms of the Empire. The Integration of Barbarians in Late Antiquity*. Leiden (The Transformation of the Roman World 1).
- Pohl, W., 2013: Christian and Barbarian Identities in the early medieval west: Introduction, in W. Pohl/G. Heydemann (eds.), 2013: *Post-Roman Transitions: Christian and Barbarian Identities in the Early Medieval West*, Leiden (Cultural encounters in late antiquity and the Middle Ages 14), 1-46.
- Pohl, W./G. Heydemann (eds.), 2013: *Strategies of Distinction. Ethnicity and Religion in Early Medieval Europe*. Turnhout (Cultural Encounters in Late Antiquity and the Middle Ages 13).
- Pohl, W./H. Reimitz, 1998: *Strategies of Distinction. The Construction of Ethnic Community, 300-800*. Leiden (The Transformation of the Roman World 2).
- Pöhlmann, E., 2003: *Einführung in die Überlieferungsgeschichte und in die Textkritik der antiken Literatur. Band II: Mittelalter und Neuzeit*, Darmstadt.
- Pol, A., 1978: De verspreidingsgebieden van in Nederland geslagen Merovingische gouden munten der 7e eeuw, *Westerheem* 27, 145-155.
- Pol, A., 2010: Madelinus and the disappearing of gold, in Willemsen, A./H. Kik (Eds.), 2010: *Dorestad in an international Framework, New Research on Centres of Trade and Coinage in Carolingian Times* (Proceedings of the first 'Dorestad Congress' held at the National Museum of Antiquities, Leiden, June 24-27, 2009), Turnhout: Brepols, 91-94.
- Pol, A., 2011: A Square Madelinus from Katwijk: Trial piece or Die Cleaner?, in T. Abramson (ed.), 2011: *Studies in Early Medieval Coinage volume 2. New Perspectives*, Woodbridge, 183-190.
- Pol, A./B.J. van der Veen, 2008: De middeleeuwse munten van Katwijk-Zanderij, in H.M. van der Velde (red.), 2008: *Cananefaten en Friezen aan de monding van de Rijn. Tien jaar archeologisch onderzoek op de Zanderij-Westerbaan te Katwijk (1996-2006)*, Amersfoort (ADC Monografie 5/ADC Rapport 1456), 311-338.
- Postma, D., 2015: *Het Zodenhuis van Firdgum. Middeleeuwse boerderijbouw in het Friese kustgebied tussen 400 en 1300*, Groningen.
- Prat, G.F., 1854: Étude sur l'orthographe et les étymologies des noms de lieux dans le Luxembourg, *Annales de la Société pour la Conservation des Monuments Historiques et des Oeuvres d'Art dans la Province de Luxembourg*, 1852, 25-113.
- Prentice, W.K. 1906: Magical formulae on lintels of the Christian period in Syria. *American Journal of Archaeology* 10, 137-150.
- Prietzl, M., 2014: Lernen durch Kriege: Die Feldzüge Karls des Großen und die Weltsicht der politischen Elite, in *Karl der Grosse, Charlemagne. Orte der Macht. Essays*, Dresden, 58-65.
- Pronk, E.C., 2015: *Van palenkrans tot palisade. Een opgraving van een grafveld uit het Laat- Neolithicum en de Midden tot Late Bronstijd en een herenhof uit de Merovingische tijd. Plangebied De Steenbri 3 te Vasse, gemeente Tubbergen. Weesp (RAAP Archeologie Rapport 2836)*.
- Q**
- Quak, A./J.M. van der Horst 2002: *Inleiding Oudnederlands*, Leuven.
- Quast, D., 2013: *Vom Ende der römischen Bernsteinindustrie und dem Handel zwischen 500 und 1300 n. Chr.*, in D. Quast/M. Erdrich (eds.), 2013: *Die Bernsteinstrasse*, Darmstadt (Archäologie in Deutschland 04), 94-101.
- Quast, D., 2015: *Die Grabbeigaben – Ein kommentierter Fundkatalog*, in D. Quast (ed.), 2015: *Das Grab des fränkischen Königs Childerich in Tournai und die Anastasis Childerici von Jean-Jacques Chifflet aus dem Jahre 1655*, Mainz (Monographien des Römisch-Germanischen Zentralmuseums 29), 165-207.
- Quast, D. 2015a: *Das Grab des fränkischen Königs Childerich in Tournai und die Anastasis Childerici von Jean-Jacques Chifflet aus dem Jahre 1655*, Mainz (Monographien des Römisch-Germanischen Zentralmuseums 129).
- R**
- Raue, J.J., 1982: *De stad Delft, vorming en ruimtelijke ontwikkeling in de late middeleeuwen*. Delft: Delftse Universitaire Pers.
- Redlich, C., 1948: Erbrecht und Grabbeigaben bei den Germanen, *Forschungen und Fortschritte* 24, 177-180.
- Reinders, H.R./H.T. Waterbolk 2009: Archeologie en geschiedenis van Pesse, *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 126, 169-201.
- Reiners, A., 1889: Les manuscrits de l'ancienne abbaye d'Echternach conservés à la Bibliothèque Nationale de France, *Publications de la section historique de l'Institut royal grand-ducal de Luxembourg*, 40, 13-52.
- Renfrew, C., 1975: *Trade as Action at a Distance: Questions of Integration and Communication*, in J.A. Sabloff/C.C. Lamberg-Karlovsky (eds.), 1975: *Ancient Civilization and Trade*, Albuquerque, 3-59.
- Reuselars, I., 1993: *Archeologie en Symboliek: een confrontatie. Bouwtraditie in de rurale samenleving 500-1300*, Amsterdam (thesis University of Amsterdam).
- Reuter, T., 1991: *Germany in the Early Middle Ages, c. 800-1056*, London.
- Rippon, S./C. Smart/B. Pears, 2015: *The Fields of Britannia. Continuity and Change in the Late Roman and Early Medieval Landscape*, Oxford.
- Rodrigues, N./C. Brun, 2017: Les balbutiements du verre de table (VIIIe-XIe siècle), in S. Lagrabielle (ed.), 2017: *Le verre. Un moyen Âge inventif*, Edition de la réunion des musées nationaux, Paris, 38-41.
- Roessingh, H.K., 1976: *Inlandse tabak. Expansie en contractie van een handelsgewas in de 17e en 18e eeuw in Nederland*, Wageningen.
- Rollingswier, R./E. Scheele, 2016: Middeleeuwse huistypen in het fries-groningse kleigebied: uniformiteit of diversiteit? *Paleo Aktueel* 27, 87-94.
- Roorda, I., 1987: *Het kogelpotaardewerk van Gasselte. De relatie tussen het aardewerk en de huisplattegronden nader bekeken*, Groningen (de Biologisch-Archaeologisch Instituut, Rijksuniversiteit Groningen).
- Roosens, H., 1949: De merovingische begraafplaatsen in België. *Maatschappij voor geschiedenis en Oudheidkunde te Gent Verhandelingen* 5, Gent.
- Roosens, H., 1976: Merovingisch grafveld te Ophoven, in *Conspectus MCMLXXV*, Brussel (Archaeologia Belgica 186), 80-84.
- Roosens, H., 1977: Het Merovingisch grafveld van Ophoven, in *Conspectus MCMLXXVI*, Brussel (Archaeologia Belgica 196), 63-67.
- Roosens, H., 1978: Het Merovingisch grafveld van Ophoven, in *Conspectus MCMLXXVII*, Brussel (Archaeologia Belgica 206), 98-100.
- Roosens, H./J. Mertens, 1970: *Grafvondsten uit de Romeinse en de Merovingische tijd te Tongeren*, Brussel (Archaeologia Belgica 116).
- Rösch, F., 2013: Neue Forschungsergebnisse zur Ostsiedlung in Schleswig-Holstein – die Wüstung Bad Malente-Grellenkamp, in F. Biermann/Th. Kersting/A. Klammt (Hg.), 2013: *Soziale Gruppen und Gesellschaftsstrukturen im westslawischen Raum, Beiträge der Sektion zur slawischen Frühgeschichte der 20. Jahrestagung des Mittel- und Ostdeutschen Verbandes für Altertumforschung in Brandenburg (Havel), 16. bis 18. April 2012*, Langenweissbach (Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Mitteleuropas 70), 367-384.
- Roth, H., 1977: Bemerkungen zur Totenberaubung während der Merowingerzeit, *Archäologisches Korrespondenzblatt* 7, 287-290.
- Roth, H., 1986: *Kunst und Handwerk im frühen Mittelalter. Archäologische Zeugnisse von Childerich I. bis zu Karl dem Großen*, Stuttgart.
- Roth, H., 1996: Kunst der Merowingerzeit, in A. Wieczorek (ed.), 1996: *Die Franken, Wegbereiter Europas. Vor 1500 Jahren: König Chlodwig und seine Erben*. Mainz, 629-639.
- Roymans, N., 2004: *Ethnic identity and imperial power: the Batavians in the early Roman empire*, Amsterdam (Amsterdam Archaeological Studies 10).
- Roymans, N., 2017: Gold, Germanic foederati and the end of imperial power in the Late Roman North, in N. Roymans, N./S. Heeren, 2015: *A Late Roman solidus hoard with Hacksilber from Echt (the Netherlands)*, *Archäologisches Korrespondenzblatt* 55, 549-562.
- Roymans/S. Heeren/W. De Clercq (eds.), 2017: *Social dynamics in the Northwest Frontiers of the Late Roman empire. Beyond decline or transformation*, Amsterdam (Amsterdam Archaeological Studies 26), 57-80.
- Roymans, N./F. Theuvs, s.a.: *The Pionier project 'Power and elite'. An introduction*, Amsterdam.
- Rutte, R./B. Vannieuwenhuyze, 2018: *Stedenatlas Jacob van Deventer. 226 Stadsplattegronden uit 1545-1575 – Schakels tussen verleden en heden*. Bussum: Thoth.
- S**
- Sablerolles, Y., 1999: *Beads of glass, faience, amber, baked clay and metal, including production waste from glass and amber bead making*, in J. M. Bos/D. A. Gerretts/J. C. Besteman (eds.), 1999: *The excavations at Wijnaldum*. Rotterdam/Brookfield, 253-97.
- Sági, K., 1964: Das Langobardische Gräberfeld von Vörs, *Acta Archaeologica Hungarica* 16, 359-408.
- Sagui, L./Ricci, M./Romei, D., 1997: *Nuovi dati*

- ceramologici per la storia eco- nomica di Roma tra VII et VIII secolo, in G. Démiens D'archimbaud (ed.), 1997: *La céramique médiévale en Méditerranée, Actes du VIe congrès de l'AIECM2, Aix-en-Provence, 13-18 novembre 1995*, Aix-en-Provence, 35-48.
- Sahlins, M., 2013: *What Kinship Is – And Is Not*, Chicago and London.
- Salin, B., 1935: *Die Altgermanische Thierornamentik. Typologische Studie über germanische Metallgegenstände aus dem IV. Bis IX. Jahrhundert, nebst einer Studie über irische Ornamentik*, Stockholm.
- Salin, É., 1957: Le peuplement franc autour de Cologne: la nécropole de Cologne-Müngersdorf, rev. of Fremersdorf, F.: 1955: *Das fränkische Gräberfeld Köln-Müngersdorf*, Berlin *Journal des savants* Janvier-mars 1957, 5-25.
- Sanmark, A./Semple, S./Mehler, N./Iversen, F., 2013: Debating the Thing in the North I: Introduction and Acknowledgments, *Journal of the North Atlantic Special Volume*, 5, 1-4.
- Sapin C., 2009: Vitraux et mosaïques de verre dans l'espace religieux: quelles questions aujourd'hui ?, in Balcon-Berry, S./F. Perrot/C. Sapin (éds), 2009: *Vitraill, verre et archéologie entre le Ve et le XIIe siècle. Actes de la table ronde réunie au Centre d'études médiévales, Auxerre, du 15 au 16 juin 2006*, Paris, 7-11.
- Sari, D., 1982: *Le désastre démographique*, Algiers.
- Scheungraber, C./F.E. Grünzweig, 2014: *Die altgermanischen Toponyme, sowie ungermanische Toponyme Germaniens. Ein Handbuch zu ihrer Etymologie*, Wien.
- Schibille, N./A. Meek/T. Bendeguz/C. Entwistle/M. Avisseau-Broustet/H. Da Mota/B. Gratuze, 2016: Comprehensive Chemical Characterisation of Byzantine Glass Weights, *PlosOne*: Doi:10.1371/journal.pone.0168289.
- Schibille, N./I.C. Freestone, 2013: Composition, Production and Procurement of Glass at San Vincenzo al Volturno: An Early Medieval Monastic Complex in Southern Italy, *PLoS ONE* 8(10): e76479. doi:10.1371/journal.pone.0076479.
- Schiek, S., 1992: *Das Gräberfeld der Merowingerzeit bei Oberflacht (Gemeinde Seitingen-Oberflacht, Kreis Tuttlingen)*, Stuttgart (Forschungen und Berichte zur Vor- und Frühgeschichte in Baden-Württemberg 42/1).
- Schneider, J., 1983: Ein völkerwanderungszeitliches Gräberfeld im Nordharzvorland, *Jahreszeitschrift für mitteldeutsche Vorgeschichte* 66, 75-358.
- Scholte Lubberink, H.B.G./L.J. Keunen/N.W. Willemse, 2015: *Op het kruispunt van de vier windstreken. Synthese Oogst voor Malta onderzoek de Gelderse Vallei (Utrechts-Gelders zandgebied)*, Amersfoort (Nederlandse Archeologische Rapporten 48).
- Schön, M.D., 1999: *Fedderson Wierde, Fallward, Flögeln. Archäologie im Museum Burg Bederkesa, Landkreis Cuxhaven*, Bremerhaven.
- Schönfeld, M., 1965: *Wörterbuch der altgermanischen Personen- und Völkernamen nach der Überlieferung des klassischen Altertums bearbeitet*, Heidelberg.
- Schotel, G.D.J., 1873: *Letterkundige bijdragen tot de geschiedenis van de tabak*, Kuilenburg.
- Schrijver, P., 2003: The etymology of Welsh *chwith* and the semantics and morphology of PIE *k^(s)seib^h-, in P. Russell (ed.), 2003: *Yr Hen Iaith. Studies in Early Welsh*, Aberystwyth, 1-23.
- Schrijver, P., 2014: *Language Contact and the Origins of the Germanic Languages*, New York/London.
- Schulze, M., 1977: *Die spätkaiserzeitlichen Armbrustfibeln mit festem Nadelhalter*, Bonn (Antiquitas, Reihe 3, Band 19).
- Scott, J.C., 1985: *Weapons of the Weak. Everyday Forms of Peasant Resistance*, New Haven/London.
- Segni, L. Di, 2004. The Beersheba tax edict reconsidered in the light of a newly discovered fragment. *Scripta Classica Israelica* 23, 131-58.
- Semple, S./Sanmark, A., 2013: *Assembly in North West Europe: Collective Concerns for Early Societies?*, *European Journal of Archaeology*, 16, 3, 518-542.
- Shennan, St. (2002). *Genes, memes and human history: Darwinian archaeology and cultural evolution*. London.
- Shortland, A./L. Schachner/I. Freestone/M. Tite, 2006: Natron as a flux in the early vitreous materials industry: sources, beginnings and reasons for decline. *Journal of Archaeological Science*, 33, 521-530.
- Siegmüller, A./H. Jöns, 2011: Aktuelle Forschungen zu Weser und Hunte als Wege der Kommunikation und des Austauschs während des 1. Jahrtausends nach Chr., *Nachrichten aus Niedersachsens Urgeschichte* 80, 97-115.
- Siegmund, F., 1998: *Merowingerzeit am Niederrhein. Die frühmittelalterlichen Funde aus dem Regierungsbezirk Düsseldorf und dem Kreis Heinsberg*, Köln (Rheinische Ausgrabungen 34).
- Siegmund, F., 2012: Schnelle Zeiten - langsame Zeiten: archäologische Chronologiesysteme als Geschichtsquelle. *Archäologische Informationen* 35, 259-270.
- Siegmund, F., 2016: Die Funde in den Gräbern, in P. Eggenberger / S. Ulrich-Bochsler / M. Bossert / F. Siegmund / L. Tremblay (eds.), 2016: *Vom spätantiken Mausoleum zur Pfarrkirche - Die archäologische Untersuchung der Kirche von Biel-Mett* (Hefte zur Archäologie im Kanton Bern 1) (S. 112-123), Bern.
- Sigmond, P., 1999: 'Het legerkamp te Rijen 1831', *Bulletin van het Rijksmuseum* 47, 259-273.
- Skinner, P., 2015: Visible prowess? Reading men's head and face wounds in early medieval Europe to 1000CE, in L. Tracy/K. DeVries, 2015: *Wounds and Wound Repair in Medieval Culture*, Leiden, 81-101.
- Skov, H., 2002: The development of rural house types in the Old Danish region 800-1500 ad, in J. Klápště (ed.), 2002: *The rural house from the migration period to the oldest still standing buildings, Ruralia 4: 8-13. September 2001, Bad Bederkesa, Lower Saxony, Germany, Praha* (Památky archeologické Supplementum 15), 30-33.
- Skre, D., 2012: Markets, towns and currencies in Scandinavia ca. 200-1000, in S. Gelichi/R. Hodges (eds.), 2012: *From one sea to another. Trading places in the European and Mediterranean Early Middle Ages. Proceedings of the International Conference, Comacchio, 27th-29th March 2009*, Turnhout (Seminari internazionali del Centro interuniversitario per la storia e l'archeologia dell'alto Medioevo 3), 47-64.
- Slofstra, J., 1994: Recent developments in Dutch archaeology: A scientific-historical outline, *Archaeological Dialogues* 1, 9-33.
- Slofstra, J./H.H. van Regteren Altena/N. Roymans/F. Theuvs 1982: *Het Kempenproject. Een regionaal-archeologisch onderzoekprogramma. Waalre* (Bijdragen tot de studie van het Brabantse heem 22).
- Sloos, L.Ph., 2012: 'Tot bevordering van hun duurzaam geluk'. Zedenkundige boeken voor het Nederlandse leger in de negentiende eeuw, in L. Ph. Sloos (ed.), 2012: *Gewapend met kennis. 500 jaar militaire boekcultuur in Nederland*, Nijmegen.
- Smal, D., 2017: Grave structures and their analysis: theoretical and methodological considerations, in F. Theuvs/M. Kars (eds.), 2017: *The Saint-Servatius complex in Maastricht. The Vrijthof excavations (1969-1970)*, Bonn (Merovingian Archaeology in the Low Countries 4), 172-185.
- Smeets, M./W. Yperman/R. Bakx, in prep.: *Het archeologisch onderzoek aan de Roggenstraat te Herentals*, Archeon-rapport, Kessel-Lo.
- Smith, J., 2005: *Europe after Rome. A New Cultural History, 500-1000*, Oxford.
- Smith, J., 2012: Portable Christianity: Relics in the Medieval West (c. 700-1200), *Proceedings of the British Academy* 181, 143-167.
- Sobernheim, H.F., 1842: *Handboek tot de practische leer der geneesmiddelen*, Gouda (translated from German).
- Sørensen, P.Ø., 2010: The political and religious centre at Gudme on Funen in the late Roman and Germanic Iron Ages - settlement and central halls. *Siedlungs- und Küstenforschung im südlichen Nordseegebiet* 33, 225-236.
- Sørheim, H., 2015: The First Norwegian Towns Seen on the Background of European History, in I. Baug/J. Larsen/S.S. Mygland (eds.), 2015: *Nordic Middle Ages-Artifacts, Landscapes and Society. Essays in Honour of Ingvild Øye on her 70th Birthday*, Bergen (University of Bergen Archaeological Series 8), 301-315.
- Speckmann, A., 2010: *Ländlicher Hausbau in Westfalen vom 6./7. Jahrhundert bis zum 12./13. Jahrhundert*, Mainz (Bodenaltertümer Westfalens 49).
- Stancliff, C., 1983: *St. Martin and his Hagiographer. History and Miracle in Sulpicius Severus*, Oxford.
- Steeger, B.C. ter, 2013: *Wonen rond de kerk van Oerle. Archeologisch onderzoek uitgevoerd bij de herinrichting van Oerle-Centrum in 2012*. Amsterdam (Diachron notitie 125).
- Steenhoudt, M., in prep.: *Merovingische begravingen*, in M. Smeets/M. Steenhoudt/L. Fockedeij/N. van Liefvering/R. Bakx/L. van Diepen/Y. de Rue/G. Gazenbeek/L. Smits/J. van Dijk/M.J. Rijkelijhuizen/S. van Daalen/W. van der Meer/M. van Strydonck (eds.), in prep.: *Het archeologisch onderzoek (fase 2) te Maasmechelen-Mottekamp*, Archeon-rapport, Kessel-Lo.
- Stefan, I./P. Stranska/H. Vondrova, 2016: The archaeology of early medieval violence: the mass grave at Budec, Czech Republic, *Antiquity* 90, 759-776.
- Steinacher, R., 2016: *Die Vandalen. Aufstieg und Fall eines Barbarenreichs*, Stuttgart.
- Stenvert, R./C. Kolman/S. van Ginkel-Meester/E. Stades-Vischer/S. Broekhoven/R. Rommes, 2004: *Monumenten in Nederland. Zuid-Holland, Zeist/Zwolle*.
- Steuer, H., 1977: *Bemerkungen zur Chronologie der Merowingerzeit*, *Studien zur Sachsenforschung* 1, 379-402.
- Steuer, H., 1979: *L'industrie d'art à l'époque mérovingienne*, in H. Hellenkamper (ed.) 1979, *Trésors romains-Trésors barbares. Industrie d'art à la fin de l'Antiquité et au début du Moyen Age*, Bruxelles, 37-61.
- Steuer, H., 1987: *Helm und Ringschwert. Prunkbewaffnung und Rangabzeichen germanischer Krieger. Eine Übersicht*, *Studien zur Sachsenforschung* 6, 189-236.
- Steuer, H., 1990: *Rezension zu: H. Beumann, W. Schröder* (Hrsg.), *Die transalpinen Verbindungen der Bayern, Alemannen und Franken bis zum 10. Jahrhundert* (Sigmaringen 1987), *Fundberichte aus Baden-Württemberg* 15, 494-503.
- Steuer, H., 1998a: *Datierungsprobleme in der Archäologie*, in K. Düwel (Hrsg.), 1998: *Runenschriften als Quellen interdisziplinärer Forschung*, Berlin (Ergänzungsbande zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde 15), 129-149.
- Steuer, H., 1998b: *Grabraub*, *Archäologisches Reallexikon der Germanischen Altertumskunde* 12, 516-523.
- Steuers, D.C., 2012: *The Late Roman cemeteries of Nijmegen. Stray finds and excavations 1947-1983*, Amersfoort/Nijmegen (Nederlandse Oudheden 17).
- Stjernquist, B., 1967: *Models of commercial diffusion in prehistoric times*, Lund.
- Stoll, H., 1939: *Die Alamannengräber von Hailfingen in Württemberg*, Berlin.
- Stork, I., 2001 (1997): *Als Persönlichkeit ins Jenseits. Bestattungssitte und Grabraub als Kontrast?*, in K. Fuchs (ed.), 2001: *Die Alamannen*, Stuttgart, 418-32.
- Strahm, Chr. (Hrsg.) 1995: *Das Glockenbecher-Phänomen: ein Seminar* (Freiburger archäologische Studien 2). Freiburg: Inst. für Ur- und Frühgeschichte der Univ. Freiburg.
- Suggs, R. C., 1961: The Derivation of Marquesian Culture, *The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland* 91, 1-10.
- Swann, J., 1996: Shoes concealed in buildings, *Costume* 30, 56-69.
- Swift E., 2000: *Regionality in Dress Accessories in the Late Roman West*, Montagnac (Monographies Instrumentum 11).
- Szabó, K./P. Piper/G. Barker 2008: *Sailing Between Worlds: The Symbolism of Death in Northwest Borneo*, in G. Clark/S. O'Connor/B.F. Leach (eds.), 2008: *Islands of Inquiry*, Canberra, 149-170.
- Szende, K., 2013: *How far back? Challenges and limitations of cadastral maps for the study of urban form in Hungarian towns*. In: Ehbrecht, W. (ed.), *Städteatlanten. Vier Jahrzehnte Atlasarbeit in Europa*. Cologne/Weimar/Vienna: Böhlau, 153-190.
- T**
- Taayke, E., 1995: *Einheimische Keramik der nördlichen Niederlande, 600 v. Ch. bis 300 n. Ch., Teil II: Nord-Drenthe, Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek* 41, 9-102.
- Taayke, E., 1996/97: *Einheimische Keramik der nördlichen Niederlande, 600 v. Ch. bis 300 n. Ch., Teil V: Übersicht, Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek* 42, 163-208.
- Talbot, C.H., 1970: *St. Boniface and the German Mission*,

- in G.J. Cuming (ed.), 1970: *The Mission of the Church and the Propagation of the Faith*, Cambridge, 46-47.
- Ten Bosch, F./M. Groothedde/B. Groenewoudt, 1997: De archeologie van 'Het Swormink'. Over bewoningsexpansie en -continuïteit in Colmschate (gem. Deventer). *Westerheem* 46, 22-40.
- Ter Gouw, J., 1874: *Den oude tijd*, Haarlem.
- Ter Kuile, E.H., 1958: *De Nederlandse monumenten van geschiedenis en kunst. Deel III De provincie Gelderland. Tweede stuk: Het kwartier van Zutphen*, Den Haag.
- Ter Schegget, M.E., 1999: Late Iron Age Human Skeletal Remains From the River Meuse at Kessel: a River Cult Place?, in F. Theuvs/M. Roymans (eds.), 1999: *Land and Ancestors: Cultural Dynamics in the Urnfield Period and the Middle Ages in the Southern Netherlands*, Amsterdam (Amsterdam archaeological studies 4), 199-240.
- Tessier, G., (ed.), 1952: *Recueil des actes de Charles II le Chauve, roi de France. Tome II (861-877)*, Paris.
- Theuvs, F., 1985: Archeologisch onderzoek in de dorpskern te Bergeijk, in J. Slofstra/H.H. van Regteren Altena/F. Theuvs (eds.), 1989: *Het Kempenproject 2. Een regionaal archeologisch onderzoeksprogramma*, Waalre (Bijdragen tot de studie van het Brabantse heem 27), 57-66.
- Theuvs, F., 1988: *De archeologie van de periferie. Studies naar de ontwikkeling van bewoning en samenleving in het Maas-Demer-Schelde gebied in de vroege middeleeuwen*, Amsterdam (PhD Thesis University of Amsterdam).
- Theuvs, F., 1989: Middeleeuwse parochiecentra in de Kempen, in A. Verhoeven/F. Theuvs, (eds.), 1989: *Het Kempenproject 3. De middeleeuwen centraal*, Waalre (Bijdragen tot de studie van het Brabantse heem 33), 97-216.
- Theuvs, F., 1990a: Centre and periphery in northern Austrasia (6th-8th centuries). An archaeological perspective. in J.C. Besteman, J.M. Bos/H.A. Heidinga (eds.), 1990: *Medieval archaeology in the Netherlands*, Assen/Maastricht, 41-69.
- Theuvs, F., 1990b: Het laat-middeleeuws cultuurlandschap, in J. Bazelmans/F. Theuvs (eds.), 1990: *Tussen zes gehuchten. De laat-Romeinse en middeleeuwse bewoning van Geldrop-'t Zand*, Amsterdam, 52-57.
- Theuvs, F., 1991: Landed property and manorial organisation in Northern Austrasia: some considerations and a case study, in N. Roymans/F. Theuvs (eds.), 1991: *Images of the past: Studies on ancient societies in North-western Europe*, Amsterdam (Studies in Pre- en Protohistorie 7), 299-407.
- Theuvs, F., 1993: Heren en boeren in vroeg-middeleeuws Geldrop, in N. Roymans/F. Theuvs (eds.), 1993: *Een en al zand. Twee jaar graven naar het Brabantse verleden, 's-Hertogenbosch*, 88-104.
- Theuvs, F., 1994: Elites and the transition from Merovingian to Carolingian, in P.O. Nielsen/K. Randsborg/H.
- Theuvs, F., 1995: De vele lagen van de vroeg-middeleeuwse geschiedenis, *Madoc* 9, 133-149.
- Theuvs, F., 1996: Haus, Hof und Siedlung im nördlichen Frankenreich, in A. Wiczorek (ed.), 1996: *Die Franken. Wegbereiter Europas vor 1500 Jahren: König Chlodwig und seine Erben*, Mainz, 754-768.
- Theuvs, F., 1999: Changing settlement patterns, burial grounds and the symbolic construction of ancestors and communities in the late Merovingian southern Netherlands, in C. Fabech/J. Ringtved (eds.), 1999: *Settlement and Landscape. Proceedings of a conference in Århus, Denmark, May 4-7 1998*, Højbjerg, 329-341.
- Theuvs, F., 1999b: The archaeology and history of the curia of the abbey of Saint-Trond at Hulsel (province of North Brabant) (c. AD 700-1300). In: F. Theuvs/N. Roymans (eds.), *Land and ancestors. Cultural dynamics in the Urnfield Period and the Middle Ages in the southern Netherlands*. Amsterdam, 241-308.
- Theuvs, F., 2001: Maastricht as a center of power in the early middle ages, in M. de Jong/F. Theuvs/C. Van Rhijn (eds.), 2001: *Topographies of power in the early middle ages*, Leiden (The Transformation of the Roman World 6), 155-216.
- Theuvs, F., 2003: *De sleutel van Sint Servaas. Uitwisseling, religie, identiteit en centrale plaatsen in de Vroege Middeleeuwen*. Amsterdam (inaugural lecture, University of Amsterdam).
- Theuvs, F., 2004: Exchange, religion, identity and central places in the early Middle Ages, *Archaeological Dialogues* 10, 121-38.
- Theuvs, F., 2004a: Proloog van Brabant, verleden land-schappen van Romeinen en Franken. In R. Van Uytven e.a. (eds.), 2004: *Geschiedenis van Brabant: van het hertogdom tot heden*. Zwolle, 17-39.
- Theuvs, F., 2005: Drie modellen voor de ontwikkeling van het middeleeuwse Maastricht, in R. Rutte/H. van Engen (eds.), 2005: *Stadswording in de Nederlanden. Op zoek naar overzicht*. Hilversum, 87-122.
- Theuvs, F., 2007: Where's the eighth century in the towns of the Meuse valley?, in J. Henning (ed.), 2007: *Post-Roman towns, trade and settlement in Europe and Byzantium. Vol. 1. The heirs of the Roman West*, Berlin (Millenium Studien 5/1), 153-164.
- Theuvs, F., 2008: Settlement research and the process of manorialization in the northern Austrasia, in S. Casparri (ed.), 2008: *774 ipotesi su una transizione. Atti del Seminario di Poggibonsi 16-18 febbraio 2006*. Turnhout (Seminari internazionali del Centro interuniversitario per la storia e l'archeologia dell'alto Medioevo 1), 199-220.
- Theuvs, F., 2008a: 'terra non est'. Zentralsiedlungen der Volkerwanderungszeit im Maas-Rhein-Gebiet, in H. Steuer/V. Bierbrauer (eds.), 2008: *Hohensiedlungen zwischen Antike und Mittelalter von den Ardennen bis zur Adria*, Berlin/New York (Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanische Altertumskunde 58), 765-793.
- Theuvs, F., 2009: Grave goods, ethnicity, and the rhetoric of burial rites in Late Antique Northern Gaul, in T. Derks/N. Roymans (eds.), 2009: *Ethnic constructs in Antiquity. The role of power and tradition*, Amsterdam (Amsterdam Archaeological Studies 13), 283-319.
- Theuvs, F., 2010: Early medieval transformations: aristocrats and dwellers in the *pagus Texandria*. A publication programme, *Medieval and Modern Matters* 1, 37-72.
- Theuvs, F., 2011: De nederzettingsoontwikkeling in de Middeleeuwen: een model en enige thema's voor toekomstig onderzoek, in F. Theuvs/M. van der Heiden (red.), 2011: *De archeologie van de Brabantse akkers. Toegelijk aan de hand van het onderzoek van de Universiteit van Amsterdam in Veldhoven*. Amsterdam (Themata 4), 60-77.
- Theuvs, F., 2012: River-based trade centres in early medieval northwestern Europe. Some 'reactionary' thoughts, in S. Gelichi/R. Hodges (eds.), 2012: *From one sea to another. Trading places in the European and Mediterranean Early Middle ages. Proceedings of the International Conference, Comacchio, 27th-29th March 2009*, Turnhout (Seminari internazionali del Centro interuniversitario per la storia e l'archeologia dell'alto Medioevo 3), 25-46.
- Theuvs, F., 2013: *Charlemagnes' backyard. Rural society in the Netherlands in the Carolingian age. An archaeological perspective*.
- Theuvs, F., 2014: *De boer en de koning in vroeg-middeleeuws Noordwest-Europa*, Leiden (inaugural speech, Leiden University).
- Theuvs, F., 2014a: *Vroegmiddeleeuwse huisplattegronden uit zuid-Nederland en hun weergave*, in J. Bouwmeester/J.H.C. Deeben/J. van Doesburg/T. de Groot/A.G. Lange/E.M. Theunissen, 2014: *Huisplattegronden in Nederland. Archeologische sporen van het huis*, Amersfoort/Eelde, 314-339.
- Theuvs, F., 2014b: Das mittlere Maastal. Wie es zu einem Kerngebiet des Karolingerreichs wurde, in F. Pohle (ed.), 2014: *Karl der Grosse, Charlemagne, Orte der Macht*, Aachen, 188-197.
- Theuvs, F., 2015: Cultus, bezit en macht in de vroege Middeleeuwen, in P. Tummers/L. Berkvens/A.-J. Bijsterveld/A. Knotter/L. Wessels (eds.), 2015: *Limburg een geschiedenis. deel 1. Tot 1500*, Maastricht, 171-186.
- Theuvs, F., 2015a: *Rural Riches. The bottom-up development of post-Roman northwestern Europe (450-640)*. ERC grant application.
- Theuvs, F., 2017: The archaeology and history of the Saint-Servatius complex in Maastricht (up to c. 1050): contexts, questions, perspectives and problems, in F. Theuvs/M. Kars (eds.), 2017: *The Saint-Servatius complex in Maastricht. The Vrijthof excavations (1969-1970)*, Bonn (Merovingian Archaeology in the Low Countries 4), 10-47.
- Theuvs, F., 2017a: The Vrijthof cemeteries: their limits, state of preservation and estimated size, in F. Theuvs/M. Kars (eds.), 2017: *The Saint-Servatius complex in Maastricht. The Vrijthof excavations (1969-1970)*, Bonn (Merovingian Archaeology in the Low Countries 4), 156-171.
- Theuvs, F., 2017b: The Vrijthof Square area and the early development of Maastricht as a town, in F. Theuvs/M. Kars (eds.), 2017: *The Saint-Servatius complex in Maastricht. The Vrijthof excavations (1969-1970)*, Bonn (Merovingian Archaeology in the Low Countries 4), 388-411.
- Theuvs, F., 2017c: Inhumations: burial pits, grave constructions and disarticulate human remains, in F. Theuvs/M. Kars (eds.), 2017: *The Saint-Servatius complex in Maastricht. The Vrijthof excavations (1969-1970)*, Bonn (Merovingian Archaeology in the Low Countries 4), 186-203.
- Theuvs, F., 2018: Rural cemeteries, cult places and local identities in the Central Middle Ages in the Kempen region (southern Netherlands), in R. van Oosten/R. Schats/K. Fast/N. Arts/J. Bouwmeester (eds.), 2018: *The urban graveyard. Archaeological perspectives*. Leiden, 27-49.
- Theuvs, F., in prep: *The Merovingian cemetery of Uden-Schepersweg*.
- Theuvs, F./M. Alkemade, 2000: A kind of mirror for men: sword depositions in late antique Northern Gaul, in F. Theuvs/J.L. Nelson (eds.), 2000: *Rituals of power. From Late Antiquity to the Early Middle Ages*, Leiden (The Transformation of the Roman World 8), 401-476.
- Theuvs, F./A.-J. Bijsterveld 1991: Der Maas-Demer-Schelde-Raum in ottonischer und salischer Kaiserzeit, in H.W. Böhme (Hg.) 1991: *Siedlungen und Landesausbau zur Salierzeit. 1 In den nördlichen Landschaften des Reiches*. Sigmaringen (Römisch-Germanisches Zentralmuseum, Forschungsinstitut für Vor- und Frühgeschichte Monographien 27), 109-146.
- Theuvs, F./M. Dijkstra, 2017: The stratigraphic sequence and history of depositions on the Vrijthof square, in F. Theuvs/M. Kars (eds.), 2017: *The Saint-Servatius complex in Maastricht. The Vrijthof excavations (1969-1970)*, Bonn (Merovingian Archaeology in the Low Countries 4), 98-155.
- Theuvs, F./M.C. van Haperen, 2012: *The Merovingian cemetery of Bergeijk-Fazantlaan*, Bonn (Merovingian Archaeology in the Low Countries 1).
- Theuvs, F./M.C. van Haperen, 2012a: The chronology of individual graves and the chronological structure of the cemetery, in F. Theuvs/M.C. van Haperen (eds.) 2012: *The Merovingian cemetery of Bergeijk-Fazantlaan*, Bonn (Merovingian Archaeology in the Low Countries 1), 142-145.
- Theuvs, F./M.C. van Haperen, 2012b: The topography of the cemetery and the 'history' of the burial community, in F. Theuvs/M.C. van Haperen (eds.) 2012: *The Merovingian cemetery of Bergeijk-Fazantlaan*, Bonn (Merovingian Archaeology in the Low Countries 1), 150-165.
- Theuvs, F./H. Hiddink, 1996: Der Kontakt zu Rom, in: A. Wiczorek (ed.) 1996: *Die Franken, Wegbereiter Europas (6.-8. Jahrhundert). Vor 1500 Jahren: König Chlodwig und seine Erben*. Mainz, 66-80.
- Theuvs, F./M. Kars (eds.), 2017: *The Saint-Servatius complex in Maastricht. The Vrijthof excavations (1969-1970)*, Bonn (Merovingian Archaeology in the Low Countries 4).
- Theuvs, F./M. Kars (with a contribution by Menno Dijkstra), 2017a: The documentation and methods of analyses of the Vrijthof archaeological data, in F. Theuvs/M. Kars (eds.), 2017: *The Saint-Servatius complex in Maastricht. The Vrijthof excavations (1969-1970)*, Bonn (Merovingian Archaeology in the Low Countries 4), 88-97.
- Theuvs, F./M. Kars, 2017b: The Carolingian cemetery 5, in F. Theuvs/M. Kars (eds.), 2017: *The Saint-Servatius complex in Maastricht. The Vrijthof excavations (1969-1970)*, Bonn (Merovingian Archaeology in the Low Countries 4), 354-363.
- Theuvs, F./J.L. Nelson (eds.), 2000: *Rituals of Power: From Late Antiquity to the Early Middle Ages*. Leiden

- (The Transformation of the Roman World 8).
Theuws, F./A.A.A. Verhoeven/H.H. van Regteren Altena, 1988 [1990]: Medieval Settlement at Dom- melen, Parts I and II (Part I: introduction, environment and history, Part II The stream-valley settlement), *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek* 38, 229-430.
- Thiele, A., 1964: *Echternach und Himmerod: Beispiele benediktinischer und zisterziensischer Wirtschaftsführung im 12. und 13. Jahrhundert*, Stuttgart.
- Thordeman, B. (ed.), 2001 (1939): *Armour from the battle of Visby 1361*, Highland City (Tx).
- Thrane (eds.), 1994: *The archaeology of Gudme and Lundeburg*, Copenhagen (Arkaeologiske studier 10), 195-201.
- Toorians, L., 1995: From a 'red post' to Sandraudiga and Zundert, *Oudheidkundig Mededelingen uit het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden* 75, 131-136.
- Toorians, L., 2004: Een Keltische etymologie voor Orthen: *Civitas de Ortuno* tussen Uxellodūnon en Orthen, *Noordbrabants Historisch Jaarboek* 21, 78-95.
- Toorians, L., 2005-2006: Betuwe en Hessen, Bataven en Chatten, *Naamkunde* 36, 179-190.
- Toorians, L., 2007-2010: Is Ostorol (815/816 AD) gelijk aan Oosterhout (Noord-Brabant)? De identificatie van plaatsnamen in de 'Donatio Alfgeri', met bijzondere aandacht voor Ostorol, *Naamkunde* 37, 63-80.
- Toorians, L., 2011a: Place-names reflecting Gaulish *coslo-dūnon: Coudun, Colembert and Heusden, *Études Celtiques* 37, 153-158.
- Toorians, L., 2011b: The place-name Caspingio and its modern relatives: Heesbeen, Hesbaye/Haspengouw and Hesperen, *Zeitschrift für celtische Philologie* 58, 183-199.
- Trenteseau, B., 1966: *La damasquinure Mérovingienne en Belgique. Plaque-boucles et autres accessoires de buffleterie*, Brugge.
- Tys, D., 2004: Domeinvorming in de 'wildernis' en de ontwikkeling van de vorstelijke macht - Het voorbeeld van het bezit van de graven van Vlaanderen in het IJzerestuarium tussen 900 en 1100, *Jaarboek voor Middeleeuwse Geschiedenis*, 7, 31-83.
- Tys, D., 2017: Macht, nederzetting en landschap in vroegmiddeleeuwse Gent, in K. De Grootte/A. Eryvnc (eds.), 2017: *Gentse geschiedenissen ofte nieuwe historien uit de oudheid der stad en illustere plaatsen omtrent Gent*, Gent, 35-44.
- Tys, D., in press: The central town square in medieval towns in the (southern) Low Countries: Urban life, form and identity between social practice and iconographic identity, in R. Raja/S. Sindbaek, (eds.), 2018: *Urban Biographies*, Aarhus.
- Tys, D./P. Deckers/B. Wouters, 2016: Circular, D-Shaped and Other Fortifications in 9th- and 10th-century Flanders and Zeeland as Markers of the Territorialisation of Power(s), in N. Christie/H. Herold (eds.), 2016: *Fortified Settlements in Early Medieval Europe*, Oxford, 173-189.
- U**
- Uilkens, A., 1809: *handboek, of Beschrijving van het gebruik, hetwelk de mensch van de voortbrengselen der natuur maakt*, Amsterdam.
- Untermann, M., 2015: Frühmittelalterliche Pfalzen im östfränkischen Reich, in M. Featherstone/J.-M. Spieser, G. Tanman/U. Wulf-Rheidt (eds.), 2015: *The Emperor's House: Palaces from Augustus to the Age of Absolutism*, Berlin (Urban Spaces 4), 107-26.
- V**
- Van Asseldonk, M., 2002: Texandrië in de 11de en 12de eeuw, *Taxandria* 74, 7-15.
- Van Bree, C., 2016: *Leerboek voor de historische grammatica van het Nederlands. Deel 1: Gotische grammatica; Inleiding; Klankleer*. Leiden, at openaccess.leidenuniv.nl/handle/1887/38870.
- Van Campenhout, K. (ed.), 2016: *Middeleeuwse erven op Langvoor. Een archeologische opgraving aan de Geerstraat te Hechtel-Eksel*, VEC Rapport 41, Sint-Michiels, Brugge (concept).
- Van Dam, W. A., 1829: *Zedekundige lessen en voorbeelden voor Nederlandse krijgslieden*, Gent.
- Van de Sande, F.G., 1834: *Tafereelen geschreven op een reis uit Duitschland over de Nederlanden naar de Oostindien*, Groningen.
- Van de Weerd, H., 1932: Pierre romaine à quatre divinités trouvée à Heers (Limbourg), *Revue belge de philologie et d'histoire* 11, 698-702.
- Van den Broeke, P.W./J.K.A. Hagers 1994: *Gasleiding als aanleiding. Inventarisatie van archeologische waarden in het gasleidingstracé Monster-Gaag (Zuid-Holland)*, Den Haag (Haagse Oudheidkundige Publicaties 1).
- Van der Feijst, L./E. Blom, 2012: Archeologische begeleiding, in E. Blom/L. van der Feijst/A. Veldman (eds.), 2012: *Plangebied Keizershoeve I. Archeologisch onderzoek op 'De Grote Aalst' te Ewijk (gemeente Beuningen)*, Amersfoort (ADC-rapport 2000), 255-284.
- Van der Jagt, I., 2011: Dierlijk botmateriaal, in E.J. Bult (ed.), 2011: *Een middeleeuwse mansus in de Voordijks-hoornse polder te Delft*, Delft (Delftse Archeologische Rapporten 101) 137-174.
- Van der Jagt, I., 2014: Dierlijk botmateriaal, in E.J. Bult (ed.), 2014: *'Huijse oft slot Harnasche'. Een archeologische opgraving van een middeleeuwse vindplaats (MD22-22) in de Harnaschpolder van de gemeente Midden-Delfland*, Delft (Mens en landschap in de Delftse regio deel IX. Delftse Archeologische Rapporten 121), 165-226.
- Van der Jagt, I.M.M./L. M. Kootker/T. van Kolfschoten/H. Kars/G.R. Davies, 2012: *An insight into animal exchange in Early Medieval Oegstgeest: a combined archaeozoological and isotopic approach*, in D.C.M. Raemaekers/E. Esser/R.C.G.M. Lauwerier/J.T. Zeiler (eds.), 2012: *A bouquet of archaeological studies. Essays in honour of Wietske Prummel*, Groningen (Groningen Archaeological Studies 21), 141-151.
- Van der Kamp, J.S./M. Polak, M., 2001: *Archeologisch onderzoek aan de Molenstraat te Beuningen (1997-1998)*, Nijmegen (Rapportage archeologische monumentenzorg 92).
- Van der Linden, H., 1956: *De Cope. Bijdrage tot de rechtsgeschiedenis van de openlegging der Hollands-Utrechtse laagvlakte*. Alphen a/d Rijn.
- Van der Straeten, J., 1956: S. Montan ermite honoré en Thiérache, *Analecta Bollandiana* 74, 370-405 (including as appendix an edition of the Vita S. Montani and several other documents).
- Van der Straeten, J., 1957: S. Montan ermite du Vivarais, *Analecta Bollandiana* 75, 47-66.
- Van der Velde, H.M., 2011: *Wonen in een grensgebied. Een langetermijngeschiedenis van het Oost-Nederlandse cultuurlandschap (500 v. Chr.-1300 na Chr.)* (PhD thesis Vrije Universiteit van Amsterdam).
- Van der Velde, H.M., 2014: *Huisplattegronden uit Noordoostnederland*, in A.G. Lange/E.M. Theunissen/J.H.C. Deebe/J. van Doesburg/J. Bouwmeester/T. de Groot (eds.), 2014: *Huisplattegronden in Nederland. Archeologische sporen van het huis*. Amersfoort/Eelde, 97-113.
- Van der Vlist, E., 1997: "Rapenburg revisited." Langs de grenzen van een Leidse gracht in de late middel-eeuwen, *Leids Jaarboekje* 89, 32-44.
- Van der Vlist, E., 2001: De bonboeken te Leiden. In: Van Synghel, G.A.M. (ed.), *Bronnen betreffende de registratie van onroerend goed in Middeleeuwen en Ancien Régime*. The Hague: Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, 82-107.
- Van der Vlist, E., 2002: De stedelijke ruimte en haar bewoners. In: Marsilje, J.W. (ed.), *Leiden. De geschiedenis van een Hollandse stad. Deel 1: Leiden tot 1574*. Leiden: Stichting Geschiedschrijving Leiden, 15-57.
- Van de Weerd, H., 1932: Pierre romaine à quatre divinités trouvée à Heers (Limbourg), *Revue belge de philologie et d'histoire* 11, 698-702.
- Van der Velde, H.M./M.C. Kenemans, 2002: *Archeologisch onderzoek op de Zelheme Enk. De aanleg van de provinciale weg N135*, Bunschoten (ADC Rapport 120).
- Van Dijk, K.F., 2015: Het hofboek en de ambachtshoofdelijkheid van De Lier, *Historisch Jaarboek Westland* 27, 103-110.
- Van Doesburg, J., 2014: Middeleeuwse huisplattegronden in West- en Midden-Nederland, in A.G. Lange/E.M. Theunissen/J.H.C. Deebe/J. van Doesburg/J. Bouwmeester/T. de Groot (eds.), 2014: *Huisplattegronden in Nederland. Archeologische sporen van het huis*, Amersfoort/Eelde, 341-366.
- Van Driel-Murray, C., 1999a: And did those feet in ancient time.... Feet and shoes as a material projection of the self, in P. Baker/C. Forcey/S. Jundi/R. Witcher, 1999: *TRAC 98. Proceedings of the eighth annual theoretical Roman archaeology conference, Leicester 1998*, Oxford, 131-140.
- Van Driel-Murray, C., 1999b: *Das Ostkastell von Welzheim, Rems-Murr-Kreis: Die römischen Lederfunde*, Stuttgart (Forschungen und Berichte zur Vor- und Frühgeschichte in Baden-Württemberg 42).
- Van Driel-Murray, C., 2001: Footwear in the North-Western Provinces of the Roman Empire, in O. Goubitz/C. Van Driel-Murray/W. Groenman-van Waeteringe, 2001: *Stepping through time: archaeological footwear from prehistoric times until 1800*, Zwolle, 337-376.
- Van Driel-Murray, C., 2004: A late Roman assemblage from Deurne (Netherlands), *Bonner Jahrbücher* 200, 293-308.
- Van Driel-Murray, C., 2008: *Tanning and Leather*, in J.P. Oleson (ed.), 2008: *Oxford Handbook of Engineering and Technology in the Classical World*, Oxford, 483-495.
- Van Driel-Murray, C., 2009: Leer, in A. Wagner/S. Depuydt (eds.), 2009: *Archeologisch onderzoek op de locatie Samsomveld-Tennispark De Munnik te Leiderdorp (gemeente Leiderdorp). Inventariserend veldonderzoek met proefsleuven*, Nieuwerkerk aan den IJssel (internal report, ArchoMedia B.V., rapport A03-493-K/495-K), 77-83.
- Van Driel-Murray, C./A. Blonk, 2016: De leervondsten, in M.F.P. Dijkstra/A.A.A. Verhoeven/K.C.J. van Straten (eds.), 2016: *Nieuw licht op Leithon. Archeologisch onderzoek naar de vroegmiddeleeuwse bewoning in plangebied Leiderdorp-Plantage*, Amsterdam (Themata 8), 359-380.
- Van Driel-Murray, C./J. Van der Plicht, 2016: Het gelijk van Boeles: schoenvondsten uit de Friese terpen, in A. Nieuwhof (ed.), 2016: *Van Wierhuizen tot Achlum. Honderd jaar archeologisch onderzoek in terpen en wierden*, Groningen (Vereniging voor Terpenonderzoek 98), 171-180.
- Van Driel-Murray, C./K. Pollmann/E. Richter, E., 2014: De leervondsten van Voorburg-Arentsburg, in: M. Driessen/E. Besselsen (eds.), 2014: *Voorburg-Arentsburg. Een Romeinse havenstad tussen Rijn en Maas*, Amsterdam (Themata 7), 717-739.
- Van Drunen, A., 2006: *'s-Hertogenbosch van straat tot stroom*. Zwolle: Waanders.
- Van Enckevort, H./J. Hendriks/M. Nicasie, 2017: *Nieuw licht op donkere eeuwen. De overgang van de laat-Romeinse tijd naar de vroege middeleeuwen in Zuid-Nederland*, Amersfoort (Nederlandse Archeologische Rapporten 58).
- Van Es, W.A./R.S. Hulst, 1991: *Das Merowingische Gräberfeld von Lent*, Amersfoort (Nederlandse Oudheden 14).
- Van Es, W.A./J. Ypey, 1977: *Das Grab der "Prinzessin" von Zweeloo und seine Bedeutung im Rahmen des Gräberfeldes*, in H.J. Hässler (ed.), 1977: *Studien zur Sachsenforschung (Festschrift A. Genrich)*, Hildesheim, 97-126.
- Van Es, W.A./W.J.H. Verwers 2015: *Excavations at Dorestad 4. The Settlement on the River Bank Area*, Amersfoort (Nederlandse Oudheden 18).
- Van Es, W.A., 1979: Odoorn: frühmittelalterliche Siedlung. Das Fundmaterial der Grabung 1966, *Palaeohistoria* 21, 205-225.
- Van Fellius, H./H.J. Metselaars, 1994: *Noord-Hollandse Statenleden 1840-1919*, Den Haag (Hollandse Historische Reeks 21).
- Van Gennep, A., 1960: *The rites of passage*, London.
- Van Giffen, A.E., 1930: *Die Bauart der Einzelgräber. Beitrag zur Kenntnis der ältesten individuellen Gräbigerstrukturen in den Niederlanden*, Leipzig.
- Van Ginkel, E./L. Theunissen, 2009: *Onder heide en akkers: De archeologie van Noord-Brabant tot 1200*, Utrecht.
- Van Haaster, H., 2005: Archeobotanie, in M. Bink (ed.), 2005: *Goirle Huzarenbosch. Definitief onderzoek, 's-Hertogenbosch (BAAC-rapport 04.134)*, 74-79.
- Van Haperen, M.C., 2010: Rest in Pieces: an Interpretive Model of Early Medieval 'Grave Robbery'. *Medieval and Modern Matters, Archaeology and Material Culture in the Low Countries* 1, 1-36.
- Van Haperen, M.C., 2012: Inhumations: burial pits and grave constructions, in F. Theuws/M. van Haperen (eds.) 2012: *The Merovingian cemetery of Bergeijk-Fazantlaan*, Bonn (Merovingian Archaeology in the

- Low Countries 1), 38-45.
- Van Haperen, M.C./F. Theuvs, 2012: The excavation and post excavation activities, in F. Theuvs/M. van Haperen (eds.) 2012: *The Merovingian cemetery of Bergeijk-Fazantlaan*, Bonn (Merovingian Archaeology in the Low Countries 1), 30-37.
- Van Haperen, M.C., 2013: The Distributed Dead: Personhood from the Perspective of Reopened Graves, in B. Ludowici (ed.), 2013: *Individual and Individuality? Approaches towards an Archaeology of Personhood in the First Millennium AD*, Stuttgart (Neue Studien zur Sachsenforschung 4), 89-94.
- Van Haperen, M.C., 2016: Merovingian Reopened Graves. A Scenario-based Approach to Interpretation, in L. Gardela/K. Kajkowski (eds.), 2016: *Limbs, Bones, and Reopened Graves in Past Societies*, International Interdisciplinary Meetings 'Motifs through the Ages' 2, Bytow, 123-147.
- Van Haperen, M.C., 2017: *In touch with the dead: Early medieval grave reopenings in the Low Countries* (unpublished PhD dissertation Leiden University).
- Van Heeringen, R.M./H.M. van der Velde, 2017: *Struinen door de duinen. Synthetiserend onderzoek naar de bewoningsgeschiedenis van het Hollands duingebied op basis van gegevens verzameld in het Malta-tijdperk*, Amersfoort (Nederlandse Archeologische Rapporten).
- Van Kempen, P., 1997: *Tuf Stuf. De verspreiding van tufsteen in het Maas-Demer-Scheldegebied. Met het accent op de Middeleeuwen*. (Unpublished master thesis, University of Amsterdam).
- Van Kruining, C.G.M., J.G. Kruisheer/G. Verhoeven 1996: *Delft 15 april 1246*. Delft.
- Van Moorsel, P., 1979: The Worship of the Holy Cross in Saqqara: Archaeological Evidence. In C. Andresen/G. Klein (eds.), 1979: *Theologia Crucis-Signum Crucis*, Festschrift for Erich Dinkler. Tübingen: Mohr, 409-420.
- Van Oerle, H.A., 1975: *Leiden binnen en buiten de stads-vesten. De geschiedenis van de stedeboouwkundige ontwikkeling binnen het Leidse rechtsgebied tot aan het einde van de gouden eeuw*. Leiden: Brill.
- Van Oosten, R./E.J. Bult, 2012: Het laatmiddeleeuwse bakpannenraadsel: voer voor archeozoölogen?, in: R. van Genabeek/ E. Nijhof/ F. Schipper/ J. Treling (eds.), 2012: *Putten uit het Bossche verleden. Vriendenbundel voor Hans Janssen ter gelegenheid van zijn afscheid als stadsarcheoloog van 's-Hertogenbosch*. Alphen a/d Maas, 235-249.
- Van Raak, R./F. Theuvs, 2004: Archeoloog dreigt loodgieter te worden, *NRC Handelsblad*, 27 September 2004.
- Van Renswoude, O., 2013: Namen van Nederlandse stammen: Texuandri, at taalacht.nl/2013/09/01/namen-van-nederlandse-stammen-texuandri/ (accessed 19 December 2017).
- Van Spelde, F., 2014: *Burial Biographies from an Early Medieval Settlement: Taphonomic, Osteological and Isotopic Analysis of Human Remains from the Oegstgeest-Rhijnegeest (NL) Site*. (unpublished MA thesis Leiden University).
- Van Tiggelen, N., 2016: Het legerkamp bij Oirschot, in N. van Tiggelen/M. van der Heijden/J. van Gils (eds.), 2016: *Het legerkamp bij Oirschot 1832-1834. Hollandse militairen en Brabantse burgers bij de Belgische afscheiding*, s.l., 25-76.
- Van Tiggelen, N./M. van der Heijden/J. van Gils (eds.), 2016: *Het legerkamp bij Oirschot 1832-1834. Hollandse militairen en Brabantse burgers bij de Belgische afscheiding*, s.l.
- Van Uytven, R., 1990: *Landen en 's-Hertogenbosch: de hoofdvaart*, in Th.E.A. Bosman et al. (eds.), 1990: *"Brabants recht dat is ...": opstellen aangeboden aan prof. mr. J.P.A. Coopmans ter gelegenheid van zijn afscheid als hoogleraar Nederlandse rechts-geschiedenis aan de Katholieke Universiteit Brabant*, Assen/Maastricht (Brabants Rechtshistorische Reeks 5), 289-297.
- Van Veen, M.M.A., 2014: Grafelijke hoven in Den Haag, in: *Westerheem Special 3-2014 'Graven in Holland'*, 105-125.
- Van Wersch L./F. Mathis, 2013: Le bol en verre du dépotoir de Wellin (Belgique) est-il identique à celui découvert dans la Tombe bateau de Valsgårde (Suède) ? Apports des études archéométriques, in *Actes des XXVIIe Journées internationales d'archéologie mérovingienne. La Gaule mérovingienne, le monde insulaire et l'Europe du nord (Ve-VIIIe s.)*, 105-118.
- Van Wersch, L./C. Loisel/F. Mathis/D. Strivay/S. Bully, 2016: Analyses of early Medieval stained window glass from the monastery of Baume-les-Messieurs, *Archaeometry* 58(6), 930-946.
- Van Wersch, L./D. Van Geesbergen/O. Vrielynck, 2010: Les coupes en verre à décors chrétiens découvertes en Belgique (V^e - début VIe siècles), *Archéologie médiévale* 40, 115-147.
- Van Wersch, L./I. Biron/F. Mathis/G. Chêne/D. Strivay, 2017: The scientific analyses of glass vessels, in F. Theuvs/M. Kars (eds.), 2017: *The Saint-Servatius complex in Maastricht. The Vrijthof-excavations (1969-1970)*, Bonn (Merovingian Archaeology in the Low Countries 4), 316-325.
- Van Werweke, H., 1933: *Kritische Studiën betreffende de Oudste Geschiedenis van de Stad Gent*, Antwerpen.
- Vander Ginst, V./M. Smeets, 2015: *Het archeologisch onderzoek aan de Pannestraat te Lanaken*, Archeo-rapport 321, Kessel-Lo.
- Vanderhoeven, A., 2017: *The Late Roman town of Tongeren*, in N. Roymans/S. Heeren/W. De Clercq (eds.), 2017: *Social dynamics in the northwest frontiers of the Late Roman Empire. Beyond decline or transformation*, Amsterdam (Amsterdam Archaeological Studies 26), 127-148.
- Vanderhoeven, A./A. Ervynck, in press: *Het archeologisch en bouwhistorisch onderzoek van de O.L.V.-basiliek van Tongeren (1997-2013). Deel 4: de laat-Romeinse en vroegmiddeleeuwse periode*, Brussel (Relicta Monografieën 14).
- Vandevelde, J./R. Annaert/A. Lentacker/A. Ervynck/M. Vandenbruaene, 2007: Vierduizend jaar bewoning en begraving in Edegem-Buizegem (prov. Antwerpen), *Relicta. Archeologie, Monumenten- en Landschapsonderzoek in Vlaanderen* 3, 9-68.
- Vannérus, J., 1944: Tessengerloo et la Texandrie, in H. Draye (ed.), 1944: *Feestbundel H.J. Van de Wijer den jubilaris aangeboden ter gelegenheid van zijn vijftienvintigjarig hoogerleeraarschap aan de R.K. Universiteit te Leuven 1919-1943*, Leuven, 395-438.
- Velde, B., 1990: Alumina and calcium oxide content of glass found in western and northern Europe, first to ninth centuries, *Oxford Journal of Archaeology* 9, 105-117.
- Verbeeck, M., 1996: Quelques considérations sur les bâtiments en bois liés aux cimetières mérovingiens. Un nouvel exemple à la nécropole mérovingienne d'Erps-Kwerps (prov. VI.-Brabant): phénomène profane ou religieux-chrétien?, in M. Lodewijckx (ed.), 1996: *Archaeological and Historical Aspects of West-European Societies: Album Amicorum André Van Doorslaer*, Leuven (Acta archaeologica Lovaniensia 8), 277-288.
- Verhoeven, A.A.A., 1998: *Middeleeuws gebruiksaardewerk in Nederland (8de-13de eeuw)*, Amsterdam (Amsterdam Archaeological Studies 3).
- Verhoeven, G., 2015: *De derde stad van Holland. Geschiedenis van Delft tot 1795*, Zwolle.
- Verhulst, A., 1999: *The Rise of Cities in North-West Europe*, Cambridge.
- Verhulst, A., 2002: *The Carolingian Economy*, Cambridge.
- Verhulst, A./Declercq, G. 1989: Het vroegmiddeleeuwse Gent tussen de abdijen en de grafelijke versterking, in Decavele, J. (ed.), 1989: *Gent, apologie van een rebelse stad*, Antwerpen, 37-59.
- Vermeiren, G./Bru, M.A./Steurbaut, P., 2017: Langs gentse wegen ... Een kijk op de vroegstedelijke ontwikkeling, in De Grootte, K./Ervynck, A. (eds.), 2017: *Gentse geschiedenissen ofte nieuwe historien uit de oudheid der stad en illustere plaatsen omtrent Gent*, Gent, 7-22.
- Versloot, A.P./E. Adamczyk, E., 2017: *Geography and Diacets of Old Saxon: River basin communication networks and the distributional patterns of North Sea Germanic features in Old Saxon*, in J. Hines/N. J. Jansen (eds.), 2017: *Across the North Sea*, Martlesham, 1-21.
- Verwers, W.J.H., 1978: North Brabant in Roman and Early-Medieval Times, III: The Merovingian Cemetery of Meerveldhoven (Mun. of Veldhoven), *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek* 46,28, 251-307.
- Verwers, W.J.H., 1983: *Archeologische Kroniek van Noord-Brabant 1979-1980*, Waalre.
- Verwers, W.J.H., 1999: North Brabant in Roman and early medieval times, V: Habitation history, *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek*, 43, 199-359.
- Verwers, W.J.H./W. J. van Tent, 2015: *Merovingisch grafveld Elst-'t Woud. Gemeente Rhenen, provincie Utrecht, Amersfoort* (Nederlandse Archeologische Rapporten 223).
- Verzameling, 1831: *Verzameling van dagorders, officieele rapporten en andere berigten betreffelijk den Tiendaagschen Veldtocht in 1831*, Utrecht.
- Vidal, T., 2013: *Houses and domestic life in the Viking age and medieval period: material perspectives from sagas and Archaeology*, Nottingham (PhD Thesis University of Nottingham).
- Visser, J.C., 1964: *Schoonhoven: de ruimtelijke ontwikkeling van een kleine stad in het rivierengebied in de middeleeuwen*. Assen: Van Gorcum en Prakke.
- Visser, J.C., 1967: Het Delftse stadplan. In: *Delftse studiën; een bundel opstellen over de stad Delft geschreven voor dr. E.H. ter Kuile naar aanleiding van zijn afscheid als hoogleraar in de geschiedenis van de bouwkunst*. Assen: Van Gorcum, 1-19.
- Völkel, S., 2010: *Social Structure, Space and Possession in Tongan Culture and Language. An ethnolinguistic study*, Amsterdam/Philadelphia.
- Volken, M., 2010: Ein Paar römische Schuhleisten aus dem vicus Vitudurum-Oberwinterthur (Schweiz), *Germania* 88, 221-239.
- Volken, M., 2014: *Archaeological Footwear. Development of shoe patterns and styles from Prehistory till the 1600's*, Zwolle.
- Volmer, L./H.W. Zimmermann, 2012: *Glossary of Prehistoric and Historic Timber Buildings - Glossar zum prähistorischen und historischen Holzbau*, Wilhelmshaven (Studien zur Landschafts- und Siedlungsgeschichte im südlichen Nordseegebiet 3).
- Vos, P./S. de Vries, 2013: *2e generatie palaeogeografische kaarten van Nederland (versie 2.0)*, Utrecht. Downloaded March 2018 from www.archeologie-innederland.nl
- Vredenburg, A.H.L./M.C. van Trierum 2012: *Rotterdam Markthal. Archeologisch onderzoek 1. Bewoningssporen en vondsten uit de Romeinse tijd en de prestedelijke periode (10e - 11e eeuw); zes opeenvolgende huizen op terpophoppingen in de nederzetting Rotta*, Rotterdam (BOORrapporten 469-deel 1).
- Vrielynck, O., 2007: La nécropole mérovingienne de Grez-Doiceau (province de Brabant Wallon - Belgique), in L. Verslype (ed.), 2007: *Villes et campagnes en Neustrie. Sociétés - économies - territoires - Christianisation*, Montagnac, 97-102.
- Vries, J.D., 1849: *Jonge heeren*, Maarsse.
- Vriese, W.H., 1836: *Plantenkunde voor apothekers en artsen of beschrijvingen der geneeskrachtige planten*, Amsterdam.
- Vroom, J., 2003: *After Antiquity. Ceramics and Society in the Aegean from the 7th to the 20th centuries A.C. A Case Study from Boeotia, Central Greece*, Leiden (Archaeological Studies Leiden University 10).
- Vroom, J., 2004: *The Medieval and Post-Medieval fine wares and cooking wares from the triconch palace and the baptistery*, in R. Hodges/W. Bowden/K. Lako (eds.), 2004: *Byzantine Butrint. Excavations and Survey 1994-99*, Oxford, 278-292.
- Vroom, J., 2006: *Corfu's right eye: Venetian pottery in Butrint (Albania)*, in M. Guštin/S. Gelichi/K. Spindler (eds.), 2006: *The Heritage of the Serenissima. The Presentation of the Architectural and Archaeological Remains of the Venetian Republic. Proceedings of the International Conference Izola - Venezia 4 - 9.11.2005*, Koper, 229-236.
- Vroom, J., 2008: Dishing up history. Early Medieval ceramic finds from the Triconch Palace in Butrint, *Mélanges de l'Ecole française de Rome - Moyen Âge* 120-2, 291-305.
- Vroom, J., 2012a: *From one coast to another: Early Medieval ceramics in the southern Adriatic region*, in S. Gelichi/R. Hodges (eds.), 2012: *From One Sea to Another. Trade Centres in the European and Mediterranean Middle Ages*, Turnhout (Seminarinternazionali del Centro interuniversitario per la storia e

- l'archeologia dell'alto Medioevo 3), 337-352.
- Vroom, J., 2012b: *Early Medieval pottery finds from recent excavations at Butrint, Albania*, in S. Gelichi (ed.), *Atti del IX congresso internazionale sulla ceramica medievale nel Mediterraneo*, Venezia, Scuola Grande dei Carmini, Auditorium Santa Margherita, 23-27 novembre 2009, Florence, 289-296.
- Vroom, J., 2012c: *Tea and ceramics: New perspectives on Byzantine pottery from Limyra*, in SEYER, M. (ed.), *40 Jahre Grabung Limyra. Akten des Symposiums*, Wien, 3-5 Dezember 2009, Vienna, 341-355.
- Vroom, J., 2013: 'Digging for the 'Byz'. Adventures into Byzantine and Ottoman archaeology in the eastern Mediterranean, *Pharos* 19, 2, 79-110.
- Vroom, J., 2016: *Byzantine sea trade in ceramics: Some case studies in the eastern Mediterranean (ca. seventh - fourteenth centuries)*, in P. Magdalino/N. Necipoğlu (eds.), 2016: *Trade in Byzantium. Papers from the Third International Sevgi Gönül Byzantine Studies Symposium*, Istanbul, 157-177.
- Vroom, J., 2017: *The Byzantine Web: Pottery and connectivity between the southern Adriatic and the eastern Mediterranean*, in S. Gelichi/C. Negrelli (eds.), 2017: *Adriatico altomedievale (VI-XI secolo). Scambi, porti, produzioni (Studi e Ricerche 4)*, Venice, 285-310.
- Vroom, J., 2018: *On the Edge: Butrint on the Western Frontier of the Byzantine Empire*, in B. Düring/T. Stek (eds.), 2018: *The Archaeology of Imperial landscapes: A Comparative Study of Empires in the Ancient Near East and Mediterranean World*, Cambridge, 272-298.
- Vroom, J./Kondyli, F., 2015: 'Dark Age' Butrint and Athens: Rewriting the history of two Early Byzantine towns, in J. Vroom (ed.), 2015: *Medieval and Post-Medieval Ceramics in the Eastern Mediterranean - Fact and Fiction*, Turnhout (*Medieval and Post-Medieval Mediterranean Archaeology Series* 1), 317-342.
- W**
- Waasdorp, J.A./E. Eimermann, 2008: *Solleveld. Een opgraving naar een Merovingisch grafveld aan de rand van Den Haag*, Den Haag (Haagse Oudheidkundige Publicaties 10).
- Wade, K., 1988: *Ipswich*, in R. Hodges/B. Hobley (eds.), 1998: *The Rebirth of Towns in the West: a review of current research into how, when, and why there was a rebirth of towns between 700 and 1050 based upon papers presented to the Fourth joint CBA/DUA International conference on the rebirth of towns in the West AD 700-1050 held at the Museum of London on 21-23 March 1986*. London (CBA research report 68), 93-100.
- Wagner, A., 1994: *Rijke mannengraven in Rhenen*, in W.A. van Es/W.A.M. Hessing (eds.), 1994: *Romeinen, Friezen en Franken in het hart van Nederland*, Utrecht, 180-183.
- Wagner, A./J. Ypey, 2011: *Das Gräberfeld auf dem Donderberg bei Rhenen*. Katalog, Leiden.
- Walker, B., 2013: *Ayyubid and Mamluk Jordan*. In M. Ababsa (ed.), 2013: *Atlas of Jordan, History, Territories and Society*. Beyrouth: Presses de l'Ifpo, Institut Français du Proche-Orient, 184-187.
- Walter, S., 2008: *Das frühmittelalterliche Gräberfeld von Mengen (Kr. Breisgau-Hochschwarzwald)*, Stuttgart (*Materialhefte zur Archäologie in Baden-Württemberg* 82).
- Wamers, E., 2009: *Behind animals, plants and interlace: Salin's Style II on Christian objects*, in J. Graham-Campbell/M. Ryan (eds.), 2009: *Anglo-Saxon/Irish relations before the Vikings*, Oxford, 151-204.
- Wampach, C., (ed.), 1930: *Geschichte der Grundherrschaft Echternach im Frühmittelalter. Untersuchungen über die Person der Gründers, über die Kloster- und Wirtschaftsgeschichte auf Grund des liber aureus Epternacensis (698-1222). I. 2. Quellenband*, Luxemburg.
- Ward-Perkins, B., 2005: *The Fall of Rome and the End of Civilisation*, Oxford.
- Waterbolk, H.T., 1973: *Odoorn im frühen Mittelalter, Neue Ausgrabungen und Forschungen in Niedersachsen* 8, 25-89.
- Waterbolk, H.T., 1999: *From Wijster to Dorestad and beyond*, in H. Sarfatij/W.J.H. Verwers/P.J. Woltering (eds.), 1999: *In discussion with the past: archaeological studies presented to W.A. van Es*, Zwolle/Amersfoort, 107-117.
- Waterbolk, H.T., 2009: *Getimmerd verleden. Sporen van voor- en vroeghistorische houtbouw op de zand- en kleigronden tussen Eems en IJssel*, Groningen.
- Waterbolk, H.T., 2010: *Wonen op de Wadden. 1500 jaar boerderijbouw op onbedijekte kwelders. Met een terugblik op een halve eeuw bemoeienis met het terpen-onderzoek*. Publicatie van een lezing door Prof.dr. Tjalling Waterbolk, emeritus hoogleraar Archeologie aan de Rijksuniversiteit Groningen, gehouden tijdens het derde symposium van de Waddenacademie op 10 december 2009, <https://www.waddenacademie.nl/nl/news/detail/wonen-op-de-wadden-1500-jaar-boerderijbouw-op-onbedijekte-kwelders/>
- Waterbolk, H.T./O.H. Harsema, 1979: *Medieval farmsteads in Gasselte (Province of Drenthe)*, *Palaeohistoria* 21, 227-265.
- Waterson, R., 1998 (1990): *The Living House. An Anthropology of Architecture in South-East Asia*, New York.
- Wedepohl, K.H./K. Simon/A. Kronz, 2011: *Data on 61 chemical elements for the characterization of three major glass compositions in Late Antiquity and the Middle Ages*, *Archaeometry* 53, 81-102.
- Wedepohl, K.H./R. Pirling/G. Hartmann, 1997: *Römische und fränkische Gläser aus dem Gräberfeld von Krefeld-Gellep*. *Bonner Jahrbücher* 197, 177-189.
- Wedepohl, K.H./W. Winkelmann/G. Hartmann, 1997: *Glasfunde aus der karolingischen Pfalz in Paderborn und die fru he Holzasche-Glaserstellung, Ausgrabungen und Funde in Westfalen Lippe*, 9A, 41-53.
- Weinmann, C., 1994: *Der Hausbau in Skandinavien vom Neolithikum bis zum Mittelalter*, Berlin/New York.
- Wemans, G., 2012: *Het 13de eeuwse Landen*. Lezing van em. Prof. Dr. R. van Uytven, *Ons Landens Erfdeel* 35, nr. 81, 31-40.
- Werner, J., 1950/51: *Zur Entstehung der Reihengräberzivilisation*, *Archaeologia Geographica* 1, 23-32.
- Werner, J., 1958: *Kriegergräber der ersten Hälfte des 5. Jahrhunderts zwischen Schelde und Weser*, *Bonner Jahrbücher* 158, 372-413, Tafeln 7-83.
- Westerdahl, Ch., 2015: *The Viking Ship in Your Mind. Some comments on its cognitive roles*, *Årbok Norsk Maritimt Museum* 14, 33-69.
- Westphal, F., 2006: *Die Holzfunde von Haithabu, Neumunster (Ausgrabungen in Haithabu 11)*.
- Whitehouse, D., 1966: *Medieval painted pottery in South and Central Italy*, *Medieval Archaeology* 10, 30-44.
- Wibmer, J.B.D., 1819: *De Nederlandsche koopman en zijne korrespondent*, Amsterdam.
- Wickham, C., 1998: *Overview: production, distribution and demand*. In: R. Hodges/W. Bowden (eds.), 1998: *The sixth century. Production, distribution and demand*. Leiden (*The Transformation of the Roman World* 3), 279-292.
- Wickham, C., 2000: *Overview: production, distribution and demand*, in I.L. Hansen/C. Wickham (eds.), 2000: *The long eighth century, Production, distribution and demand*, Leiden (*The transformation of the Roman world* 11), 345-377.
- Wickham, C., 2005: *Framing the Early Middle Ages. Europe and the Mediterranean (400-800)*, Oxford.
- Wilkin, A., forthcoming: *Le travail et commerce du verre au Haut Moyen Age, un révélateur pour l'histoire économique ?*, in *Early medieval tesserae in north-western Europe*, Proceedings of the Workshop la Paix-Dieu, Amay 18-20 march 2015, forthcoming, Bonn.
- Willemsen, A., 2014: *Gouden Middeleeuwen, Nederland in de Merovingische wereld, 400-700 na Chr.*, Zutphen.
- Williams, H., 2006: *Death and Memory in early medieval Britain*, Cambridge.
- Williams, H., 2013: *Death, memory and material culture: catalytic commemoration and the cremated dead*, in S. Tarlow/L. Nilsson Stutz (eds.), 2013: *The Oxford Handbook of the Archaeology of Death and Burial*, Oxford, 195-208.
- Windler, R., 2012: *Ein Gräberfeld des 5.-7. Jahrhunderts bei Flaach*, Zürich (*Zürcher Archäologie* 29).
- Winter, J.M., 1994: *The Consumption of Dairy Products in The Netherlands in the 15th and 16th Centuries*, in P. Lysaght (ed.), 1994: *Milk and Milk products, from Medieval to Modern Times, Proceedings of the Ninth International Conference on Ethnological Food Research, Ireland 1992*. Edinburgh, 3-13.
- Wolf, E.R., 1966: *Peasants*. London/Sydney/Toronto/New Delhi/Tokyo.
- Wolf, E.R., 1982: *Europe and the people without history*, London/New York.
- Wood, I., 2007: rev. of Wickham, C.J.: 2005 and Smith, J.M.H.: 2005: *Landscapes Compared, Early Medieval Europe* 15, 223-37.
- Wood, I., 1997: *Report: the European Science Foundation's Programme on the Transformation of the Roman World and the Emergence of Early Medieval Europe*, in *Early Medieval Europe* 6, 217-227.
- Wood, I., 2018: *The Transformation of the Roman West*, Amsterdam.
- Wood, M., 1965: *The English Medieval House*, London.
- Woolf, G., 2001: *Representation as Cult: the case of the Jupiter columns*, in W. Spickermann/H. Cancik/J. Rüpke (eds.), 2001: *Religion in den germanischen Provinzen Roms*, Tübingen, 117-134.
- Workshop of European Anthropologists, 1980: *Recommendations for age and sex diagnoses of skeletons*, *Journal of Human Evolution* 9, 517-549.
- Wouters, A./J. van Loon, 1993: *Van het Caesariaanse oppidum Bratuspantium tot Brabant: lotgevallen van een toponiemen, Naamkunde* 25, 74-116.
- Wouters, B./Devos, Y./Milek, K./Vrydaghs, L./Bartholomieux, B./Tys, D./Moolhuizen, C./van Asch, C., 2017: *Medieval markets: a soil micro-morphological and archaeobotanical study of the urban stratigraphy of Liege (Belgium)*, *Quaternary International*, 460, 48-64.
- Y**
- Yntema, J. W., 1846: *De oud-vaderlandsche pijp*, s.l.
- Young, F.M., 2015. *Constructing the Cross: Type, Sign, Symbol, Word, Action*, Eugene, OR.
- Ypey, J., 1973: *Das fränkische Gräberfeld zu Rhenen. Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek* 23, 289-312.
- Z**
- Zimmermann W. H., 1998: *Pfosten, Ständer und Schwelle und der Übergang vom Pfosten- zum Ständerbau. Eine Studie zu Innovation und Beharrung im Hausbau. Zu Konstruktion und Haltbarkeit prähistorischer bis neuzeitlichen Holzbauten von den Nord- und Ostseeländern bis zu den Alpen*. *Probleme der Küstenforschung* 25, 9-241.
- Zimmermann, A., 2012: *Cultural cycles in Central Europe during the Holocene*. *Quaternary International* 274, 251-258.
- Zimmermann, W.H., 1991: *Die früh- bis hochmittelalterliche Wüstung Dalem, Gem. Langen-Neuenwalde, Kr. Cuxhaven. Archäologische Untersuchungen in einem Dorf des 7.-14. Jahrhunderts*, in H.W. Böhme (ed.), 1991: *Siedlungen und Landesausbau zur Salierzeit 1. In den nördlichen Landschaften des Reiches*, Sigmaringen, 37-46.
- Zintl, S., 2012: *Frühmittelalterliche Grabräuber? Wiedergeöffnete Gräber der Merowingerzeit* (unpublished PhD dissertation Freiburg University).
- Zöhrer, G., 2012: *Materielle Kultur. Die traditionelle Architektur Ozeaniens in 3D*, Wien (Dissertation University of Vienna).